

ZVAIGZNE

1955

№ 9

Faint, illegible text on a small rectangular label in the bottom left corner of the page.

VIŠU ZĒMJŪ PRŌLĒTĀRIEŠI, SAVIENOJĪETIĒŠI!

ZVAIGZNE

SABIEDRISKI POLITISKS UN LITERARI MĀKSLINIECISKS ILUSTRĒTS ŽURNĀLS
1955. GADA 1. MAIJS. Nr. 9 (115) IZNĀK DIVAS REIZES MĒNESĪ

PIRMAIS MAIJS

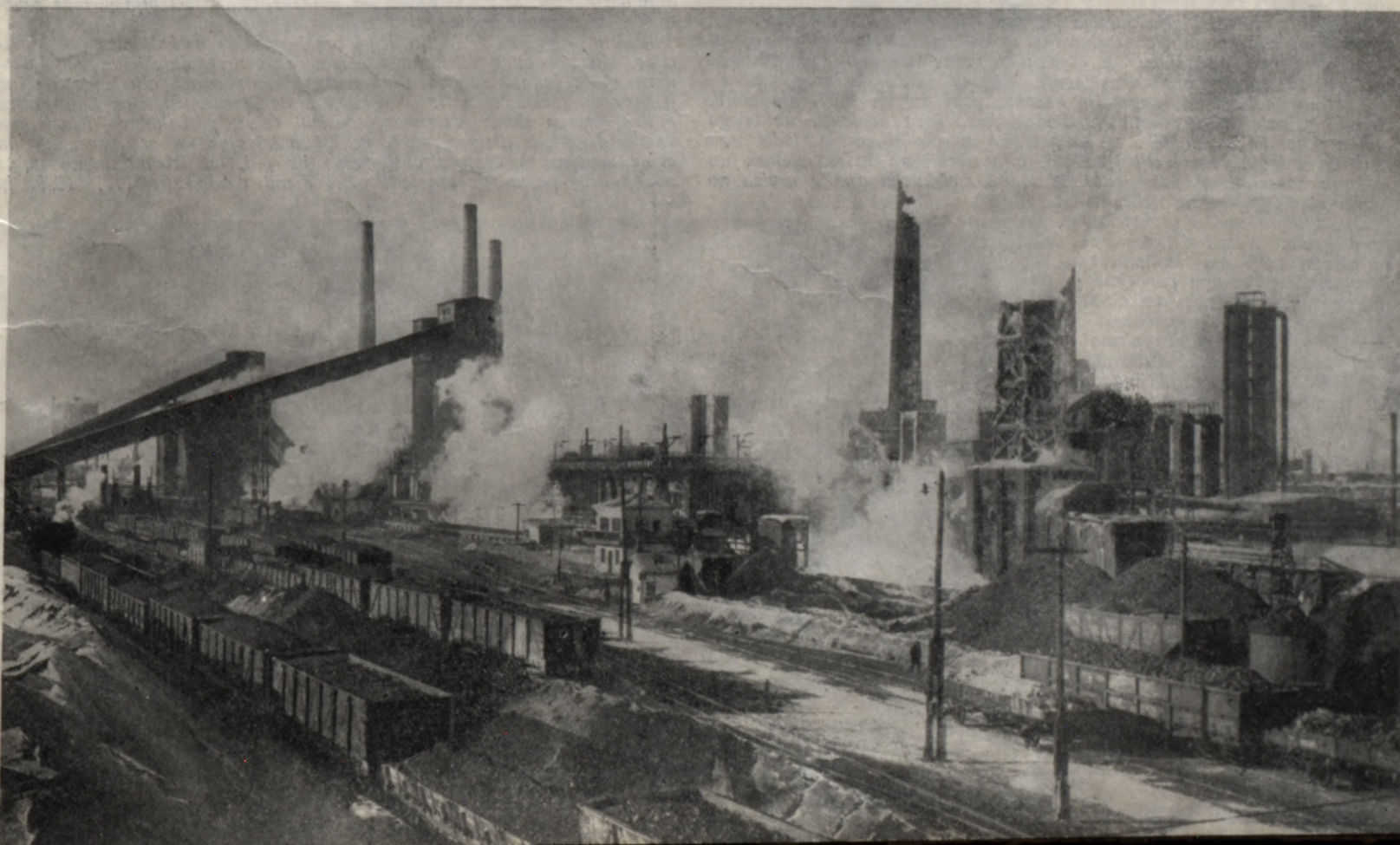
NO PIRMĀ MAIJA VĒSTURES

«Visu zemju proletarieši, savienojieties!» — pirms 107 gadiem, kad Markss un Engelss pirmo reizi raidīja šo aicinājumu pasaulē, tikai nedaudz balsu tam atsaucās. Bet nākamo gadu desmitu šķiru cīņā kalpinājās proletariešu revolucionārā pašapziņa, izveidojās visu zemju apspiesto ļaužu mērķu kopības apziņa. Un 42 gadus vēlāk — 1890. g. 1. maijā — Fridrihs Engelss jau rakstīja, ka «... savu kaujas spēku skati notur Eiropas un Amerikas proletariāts, kas pirmo reizi mobilizēts kā viena armija, zem viena karoga... Un šās dienas aina atdaris acis visu zemju kapitalistiem un zemes īpašniekiem un parādis, ka šodien visu zemju proletarieši tiešām ir savienojusies».

Kemerovas koka ķīmiskā rūpnīca — pirmrindas uzņēmums. Piektās piegādes četros gados kolektīvs palielinājis koka ražošanu par 24 procentiem.

Attēlā skats uz kokšēšanas cechu.

TASS fotokronika

Pavasara sēja Kubaņā.

Attēlā: vasaras kviešu sēšana Krasnodaras novada Plastunas rajona Budjonija vīrdā nosauktā kolchoza plektajā brigādē.
Foto no žurnāla «Ogoņok»

debesim, lai slepus svinētu proletariata revolūcijas svētkus...

1895. gadā Maija svētku dalībnieku pārvešanai pāri Liepājas ezeram jau bija vajadzīgas divas lielas zvejniņu laivas. Agrā ritā tās aizveda strādniekus uz ezera salu, kur viens no marksisma pionieriem Latvijā — Fricis Roziņš, vadīja Maija sapulci. Līdz vēlam vakaram uz salas sprēgāja ugunskurs, skanēja runas, ciņas dziesmas, Veidenbauma un Nekrasova vārsmas.

1896. gadā Maija svētkus Latvijā svin jau plašāk: svētku priekšvakarā Rīgas fabrikās pirmo reizi tiek izplatītas hektografētas lapiņas, kurās izskaidroja 1. Maija nozīmi. Maija svētki Liepājā viņpus ezera un Rīgas apkārtnē atgādināja jau krietni lielas masu sapulces. Zandarmerija vēlāk ziņoja: «Pie izmeklēšanas Rīgā pie vietējiem strādniekiem atrasti... hektografēti uzsaukumi, kas aicināja svinēt 1. Maiju, pie kam aprādīto izdevumu hektografēšanas dalībnieki ir bijuši vietējā Politehniskā instituta studenti...» Nākamajā gadā Rīgā fabriku cechos atkal parādījās proklamācijas, kas vēstīja: «Sodien ir vispārīgi svētki, šodien nav nevienā fabrikā strādnieki pie darba. Maizi, brīvību!...» Un atkal Maija sapulces Rīgā un Liepājā. Viena no lielākajām notika Rīgas tuvumā — Baltās muižas mežā. Ciešā lokā saspiekušies, strādnieki klausījās Dāvida Bundžas liesmāno runu par proletariata uzdevumiem un revolūcijas nepieciešamību, Jāņa Driegas asās zobgalības par mācītājiem, kas arī «stutējot» patvaldības troni. «Sapulce šķīrās pēc vairāku strādniecības dziesmu nodziedāšanas, — rakstīja savās atmiņās viens no šīs sapulces dalībniekiem, — visos valdīja pacilātība un sajūsmas». Maija svētki kļūst populāri plašās darbaļaužu masās, un jau nākamajā gadā proletariātu gājieni liek dunēt arī Latvijas pilsētu ielām.

1898. gadā lielā skaitā izdotās Maija lapiņas aicināja: «Pulcējaties, biedri, lai noskaidrotu mūsu neapzinīgos brāļus, lai vairotu cīnītāju pulku par apspiesto darbaļaužu taisnīgo atsvabināšanu no liekēžu, strādnieku sviedru sūcēju kapitalistu un valdības jūga... Sajā dienā gluži klaji visas

pasaules priekšā paceļam sarkano karogu, uz kura mirdzošiem burtiem rakstīti: «Lai dzīvo sociālā revolūcija! Lai dzīvo 1. Maijs! Visu zemju proletarieti, savienojieties!» Tajā gadā Latvijā pirmo reizi notika maija politiskais streiks. Pārdaugavas fabriku strādnieki, kas pirmie uzsāka politisko streiku, devās uz citām fabrikām, aicinot to strādniekus pārtraukt darbu un pievienoties gājienam. Tur, kur saimnieki noslēdza vārtus un neļāva streikotājiem iekļūt fabrikā, logu rūtis lidoja akmeņu krusa un šķindēdami bira stikli tik ilgi, kamēr vārtus atvēra un biedri bija atbrīvoti. Bet nepaguva vēl gājiena rindas sakārtoties, kad jau atauļoja kazaki. Šī diena daudziem Rīgas strādniekiem bija pirmās revolūcionārās ciņas kristības.

1899. g., nakti uz 1. Maiju, Rīgā atkal parādās neskaitāmas proklamācijas, pilsētā notiek stichiskas demonstrācijas: strādnieki un revolūcionārā skolu jaunatne pavada studentus, kurus cara policija izsūta no Rīgas par piedalīšanos t. s. «studentu nemieros». Stacijas ēkā notiek mītiņš, atskan runas, dziesmas, saucieni «Nost patvaldībul! Klusās un šaurās Iekšrīgas ieliņās naktī pēkšņi atdzivojas — ar dziesmām un ciņas saucieniem demonstranti dodas uz pili, lai iztraucētu no nakts miega arī «pašu» gubernatoru. Bet dienā sākas streiki... 1899. g.

...Pirmajos starptautiskajos 1. Maija svētkos 1890. gadā Vinē un Parīzē, Vācijas un Itālijas pilsētās, Varšavā un viņpus okeana pilsētu ielās izgāja desmitiem un simtiem tūkstošu strādnieku, demonstrējot savu vienotību un ciņas gatavību. Bet buržuaziju pārņēma panika. Parīzes un Vīnes bagātņieki, bailēs tricēdami, savāca savas vērtslīetas un ģimenes un steigšus pameta pilsētas.

1891. gada 1. Maijam gatavojās ne tikai strādnieki, bet arī buržuazija. Ielās, kur atbalsojās strādnieku ciņas dziesmas, skanēja arī šauteņu zalves. Toreiz Francijas rūpniecības centrā Furmijā krita 9 strādnieki, Romā — pieci.

Sai pašā gadā 1. Maiju svinēja jau arī Krievijā: «svētajā» Pēterburgā slepenā strādnieku sapulcē atskanēja runas par Maija svētku revolūcionāro nozīmi, aicinājumi uz ciņu pret patvaldību un kapitalistiem. Gadu vēlāk demonstrantus, kas izgāja Pēterburgas un Varšavas, Lodzas, Viļņas un Tulas ielās, sagaidīja kazaku, policistu un žandarmu simti. Sevišķi asiņaini vērtās notikumi Lodzā, kur, ložu nopļauti, uz brūga palika guļot 36 strādnieki... Vienīgais, ko apspiedēji varēja stādīt preti nemiņīgi augošai revolūcijas lavīnai, bija durkļi un lodes, pletnes un cietumu kazemati. Bet ik gadus 1. Maijā strādnieku armija arvien no jauna pierādīja, ka šie ieroči ir bezspēcīgi pret masu revolūcionāro gribu. Nemiņīgi pieauga to skaits, kas zem sarkaniem karogiem izgāja ciņā par «jaunu pasauli, kur valdīs taisnība un darbs».

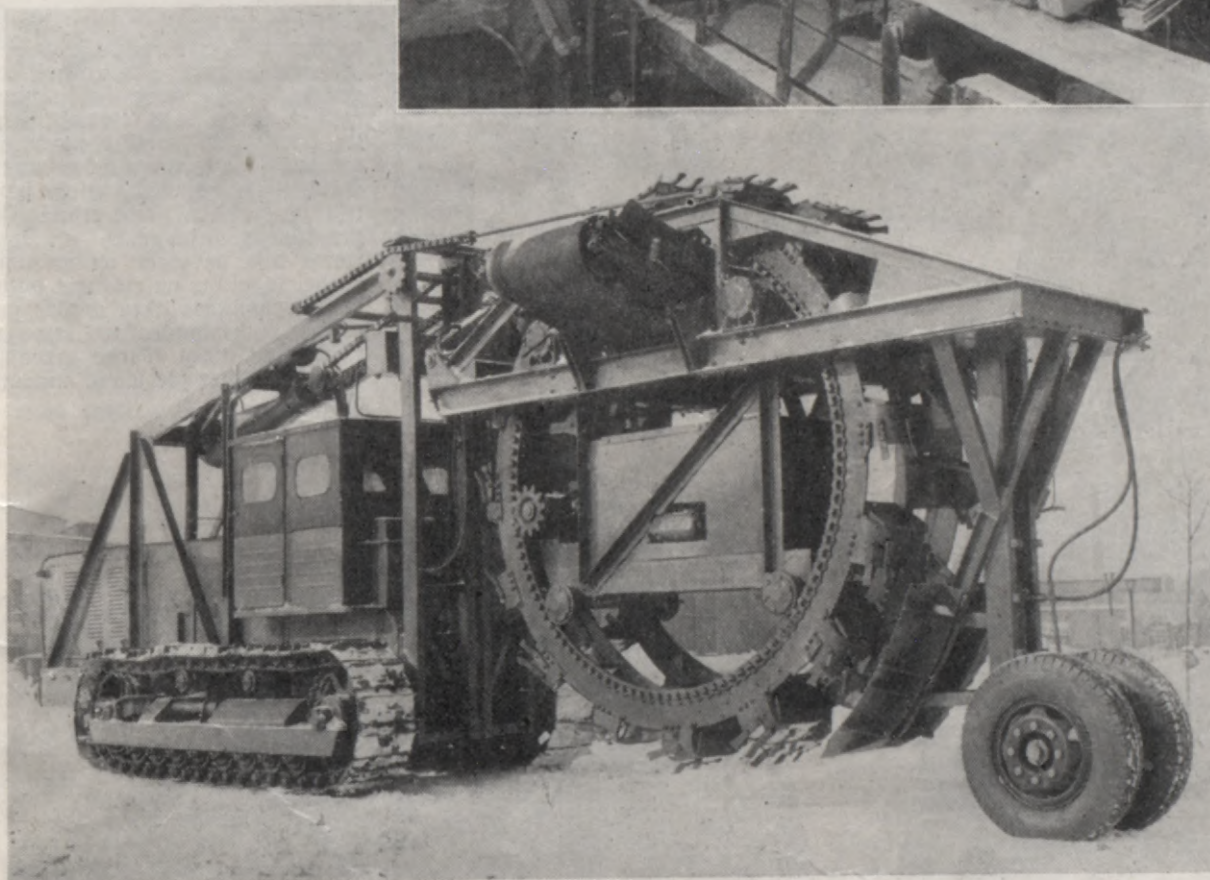
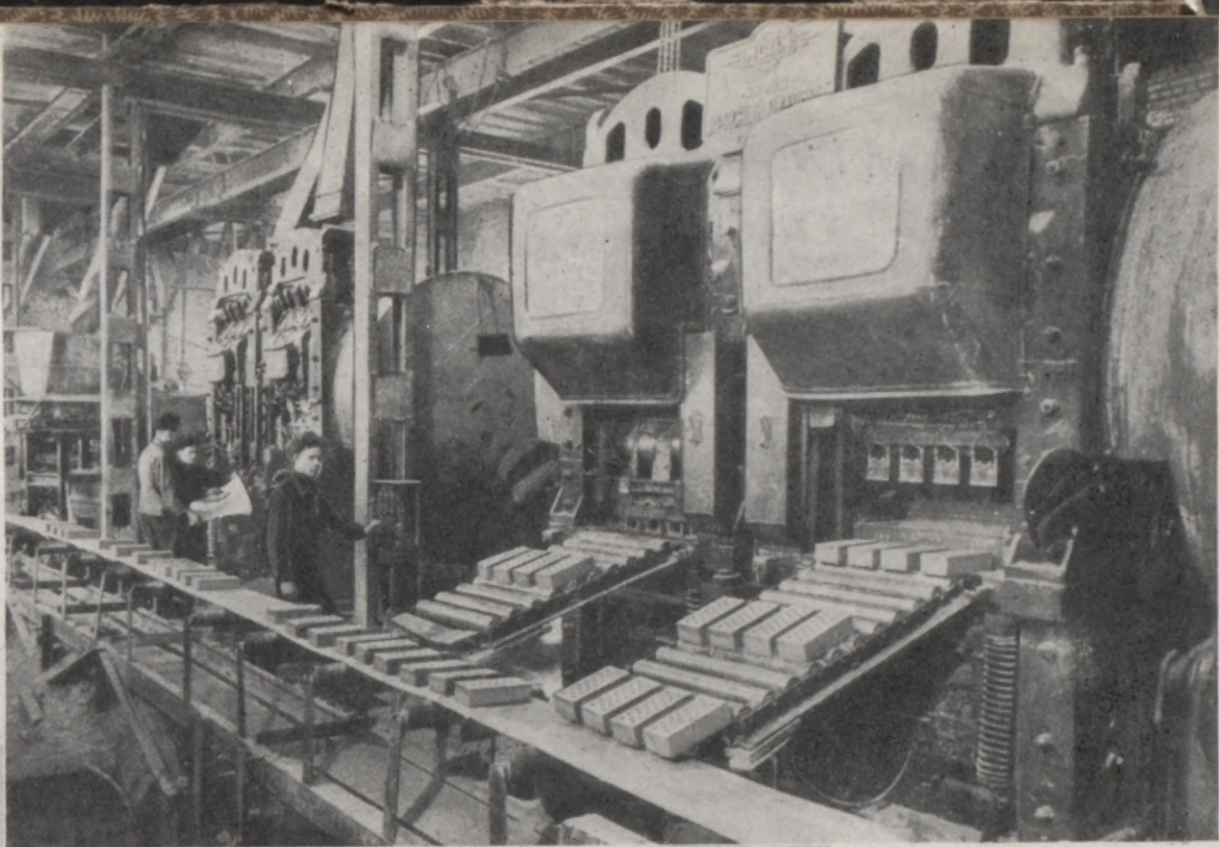
1893. g. Maija svētkus pirmo reizi svinēja Kijevā, Kazaņā, Nižņij-Novgorodā. Sajā gadā to pirmo reizi arī atzīmēja Latvijā. Toreiz Liepājā 12 strādnieki — marksistisku pulciņu pārstāvji — sapulcējās aiz Liepājas ezera zem klajām

Altaja novads. Barnaulā ceļ kokvilnas kombinātu, kas būs lielākais Sibīrijā. Uzņēmuma pirmā kārtā sākusi dot produkciju. Pirmos tūkstošus metru auduma deva jaunā fabrika Nr. 1.

Attēlā: jauncelāmā kokvilnas kombināta aušanas fabrikas Nr. 1 cechs, kas deva pirmo produkciju.

Celtniecības tresta Nr. 43 Novosibirskas ķieģeļu rūpnīcā nesen uzstādīta jauna prese «SM-301», ko izgatavojuši Charkovas rūpnīca «Krasnij Oktjabr». Preses jauda — pieci tūkstoši ķieģeļu stundā. Visi darba procesi, sākot no izejvielas iekraušanas presē līdz ķieģeļu iekraušanai apdedzināšanas krāsnī, pilnīgi automatizēti un mechanizēti. Pašlaik ķieģeļu fabrikā montē otru tādu presi. Uzņēmuma jauda ievērojami aug. «SM-301» presē var izgatavot parastos un caurumos ķieģeļus, ķieģeļu blokus un apdares plāksnes. Attēlā: jaunā prese «SM-301» pus-sausās presēšanas ceļā.

Naftas rūpniecības ministrijas Maskavas eksperimentālajā mehaniskajā rūpnīcā izgatavots Padomju Savienībā pirmais elektriskais rotora ekskavatora «ER-5» paraugs, kas paredzēts maģistrālo cauruļvadu kanālu rakšanai. Jaunā mašīna atšķiras no parastā rotora ekskavatora ar to, ka starp kabīni un traktora motoru iebūvēts maiņstrāvas ģenerators. Tas veic traktora pārvietošanu un rotora griešanu.

Jaunais ekskavators var rakt līdz divi metri dziļu tranšeju, tā jauda — 500 kubikmetri zemes stundā.

Attēlā: elektriskais rotora ekskavators «ER-5».

1899. gadā Maija svētkus pie uguns kuriem jau svinēja arī daudzās citās vietās Latvijā.

No deviņdesmito gadu slepenajām maija sanāksmēm, izklaidus streikiem un demonstrāciju pirmajiem mēģinājumiem Krievijas strādnieku kustība XX g. s. sākumā pāriet atklātā politiskā cīņā. Spēkā un varenībā nemitīgi augošās Pirmā Maija demonstrācijas vēstija tuvojošos revolūcijas vētru un drizo darbaļaužu uzvaru.

5. maijā notika Rīgas proletariāta pirmā atklātā bruņotā sadursme ar cara policiju un karaspēku. Demonstrācijas, streiki un sadursmes turpinājās Rīgā visu 1899. g. maija pirmo pusi. Pret neapbruņotajiem strādniekiem koncentrēja ap 6000 zaldātu, 200 kazaku, policiju. Pilsēta līdzinājās kara noietnei. Ielu cīņās Rīgā ievainoja un nogalināja 93 strādniekus.

1899. gadā maija dienas vētraini norisinājās arī Liepājā. Jau aprīlī parādījās uzsaukumi, kas aicināja uz 1. Maija streiku. Maija svētkiem gatavojās netikai pilsētā, bet arī Liepājas apkārtnē lauku ļaudis. Svētku dienā lielākās Liepājas fabrikas stāvēja dikā, apsīka rosība ostā; lielle ārzemju tvaikoņi vēlti gaidīja, lai kāds tos izkrautu. Kad strādnieki pulcējās demonstrācijas gājienam, ostā ieradās Kurzemes gubernators ar lielu svītu un karaspēka nodali. Gubernators tikai mēģināja iegānu, lai dotu zaldātiem pavēli atklāt uguni uz neapbruņotajiem strādniekiem. Bet strādnieki mierīgi noklausījās gubernatora kliedzienus un draudus. Zaudējis pašsavaldišanos, gubernators lika apcietināt kādu strādnieku par to, ka tas viņa runas laikā it kā... smaidījis! Te pēkšņi atskanēja bangu riboņa — ciešā ierindā, karogiem plivojot, tuvojās kara ostas strādnieki. Gubernators ar karaspēku steidzīgi nozuda, bet strādnieku kolonas devās uz rūpniecību rajonu. Daudzi fabriku īpašnieki, lai neļautu saviem strādniekiem piedalīties demonstrācijās, ieslēdza tos fabrikās. Bet demonstranti atļauza fabriku vārtus un atbrīvoja savus biedrus. Ap 20.000 cilvēku toreiz gāja demonstrantu kolonās Liepājas ielās. Policija un gubernators bija bezspēcīgi, bet pārlieku «centīgo» Liepājas žandarmerijas rotmīstru, kas gribēja iespiesties demonstrantu kolonās, lai pierakstītu aktīvāko strādnieku uzvārdus, strādnieki tā piekāva, ka viņš aizvilcās tikko dziļš.

Liepājā sākās vispārējs streiks, un demonstrācijas turpinājās vēl vairākas dienas. «Birģeri» šajās dienās ielās nerādījās, fabrikanti, bailēs tricēdami, ieslēdzās savos dzīvokļos, bet bagātākie, kā Bekers un citi, pat aizbēga uz ārzemēm...

... «Visvienkāršākais plāns ir bezdarbnieku un nabagu pusdienas maltītei piebērt klāt arseniku — tas visīsākā laikā izsauca nāvi un citiem ubagiem būs biedinājums turēties pieklājīgā attālumā». Maldās tie, kas domā, ka šis citats nēms no Maidanēkas vai Osvencimas hitlerisko benzū dienasgrāmatas — šo plānu izvirzīja 1886. g. aprīlī viena no ASV «solidārkām» buržuaziskajām avīzēm «Chicago Times» — laikā, kad nobrieda amerikāņu rūpniecības proletariāta ģeneralstreiks par 8 stundu darba dienas ieviešanu. Streiks sākās 1. maijā. Amerikāņu buržuazija atbildēja uz strādnieku prasībām ar strādnieku demonstrāciju apšaušanu Čikagā un proletariāta revolucionāro vadonu apcietināšanu visā zemē. «Zvērināto kungī, — strādnieku vadonu tiesas prāvas laikā kļiedza Illinoisas štata prokurors Grinels, — notiesājiet šos cilvēkus, lai tas noder par mācību. Pakariet viņus, un jūs glābsiet mūsu iekārtu, mūsu sabiedrību! Strādniekus pakāra, bet trīs gadus vēlāk II Internacionāles Parizes kongresā izsludināja 1. Maiju — amerikāņu kapitalistu terora upuru piemiņas dienu — par starptautiskajiem darbaļaužu svētkiem, proletariāta revolucionāro spēku kaujas skates dienu.

Sešdesmit deviņos gados, kas aizritējuši kopš Čikagas tragiskajiem notikumiem, amerikāņu kapitalistiem nācās pārliecināties, ka ne arseniks, ne bendes cilpa nespēs glābt ne viņu iekārtu, ne sabiedrību. Mūsdienai aizokeana tumšoņu fantāzija sniedzas tālāk par arseniku. Sodien viņi visas savas cerības saista ar kaut ko daudz iedarbīgāku — proti, atoma un ūdeņraža bumbu. Bet 1. Maijā, kad darbaļaudis pāri kontinentiem sniedz viens otram rokas un apliecina savu gatavību cīnīties par mieru, par demokrātiju un socialismu, amerikāņu imperialistiem nākas no jauna konstatēt, ka arī viņu vismodernākie nāves un iznīcināšanas ieroči ir bezspēcīgi pret vienkāršo cilvēku miljoniem, kas arvien drosmīgāk cīnās par savu laimi.

M. Ieviņš

Pieaug agrīno dārzeņu audzēšana

Neparasti ilgi šogad aizkavējās pavasaris — citu gadu plāvās sen jau spīdēja pureņu zelts, kad šogad vēl baloja sniegs un gājputnus sagaidīja salti zemeņu vēji un puteņi. Jo sevišķi pavasara aizkavēšanos levēroja mūsu lauku darbaļaudis, jo taču viņiem partija un valdība izvirzījusi jo grandiozus uzdevumus, un šajā ziemā bija paveikts ne mazums darba, ieguldīts ne mazums pūļu, lai šis pavasaris liktu drošus pamatus lauksaimniecības straujai tālākai attīstībai. Tāpēc gribējās jo ātrāk stāties pie jaunu nodomu piepildes.

Rīgas rajona Zdanova vārdā nosauktajā kolchozā šogad lecekšu skaits palielināts par 400 loģiem.
Attēlā: lecektis ar agrīno kāpostu dēstiem.

Ogres rajona kolchoza «Lāčplēsis» siltumnīcās zied tomāti.
Dzidra Sakalaure apkopj tomātu stādus

Rīgas rajona Molotova vārdā nosauktā kolchoza siltumnīcā naktīs un bezsaules dienās apstaro dārzājus ar kalnu sauli, kas automatiski virzās apkārt pa siltumnīcu.

Attēlā: dārzkopības brigades brigadieris Oto Jaunzems iedarbina kalnu saules aparātu.

Tomēr šis vēlais pavasaris nav tikai sākums kādam lieram darbam, tas ir arī pirmo rezultātu vēstītājs. Nav taču tik sen, kad notika PSKP CK vēsturiskais septembra Plenums, kurā, runājot par mūsu lauksaimniecības atpalicības cēloņiem, uzsvēra arī to,

pilnam apmierinātu darba cilvēku augošās prasības pēc dārzeņiem, tad tomēr nav šaubu — pirmie soļi šajā virzienā jau sperti, agrīno dārzeņu ražošanu ievērojami pieaug.

**L. Skujas teksts,
Z. Legzdīņa foto**

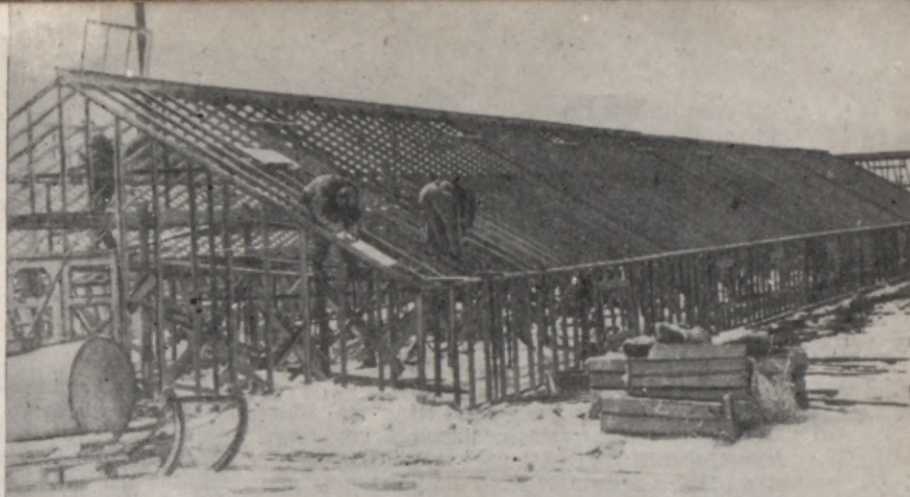
Kolchozā «Lāčplēsis» gurķu siltumnīcā zied gurķi. E. Ozolniece mākslīgi apputekšņo gurķu ziedus.

ka mūsu valstī dārzeņu ražošana krasi atpaliek no ledzīvotāju, it īpaši lielo pilsētu un rūpniecības centru ledzīvotāju pieaugošajām vajadzībām. Ļoti maz vēribas tika pievērstas agrīno dārzeņu ražošanai.

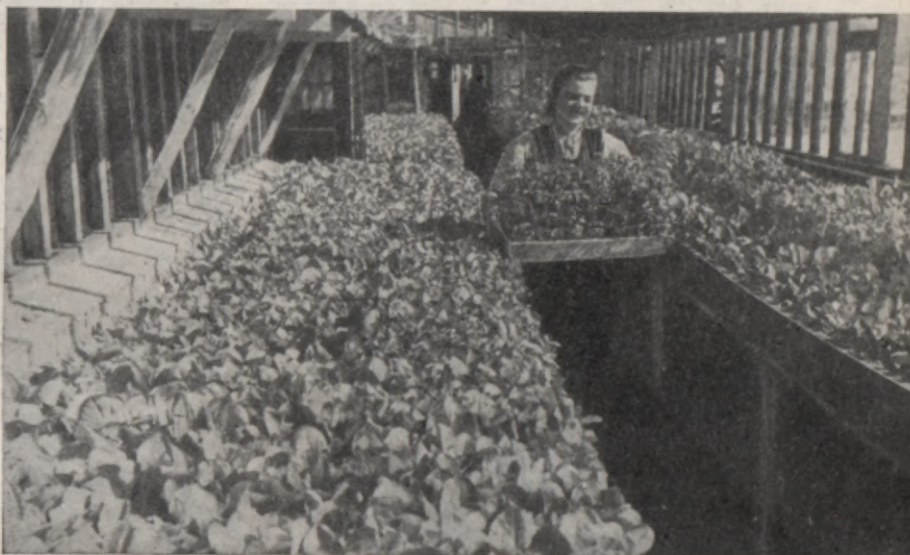
Tagad stāvoklis sāk mainīties. Jau tūlīt pēc septembra plenuma kolchozos sākās plaši sagatavošanās darbi siltumnīcu celtniecībai un drīz vien pacēlās jaunas, plašas stiklotās mājas, bet šajā pavasarī tās deva jau pirmo produkciju — salātus, lokus, redīsus, gurķus. Un lai gan šis pavasaris vēls, tomēr šie pirmie agrīnie dārzeņi lika it kā piemirst to un cilvēkam šķita, ka koši zaļā salātu galviņa ir kā pirmais pavasara sveiciens.

Siltumnīcu celtniecība turpinās. Aizvien vairāk un vairāk Rīgas ledzīvotāji saņems agrīnos dārzeņus, jo par to audzēšanu rūpējas ne vien pašas Rīgas dārznieki, bet arī kolchoznieki, kam šī saimniecības nozare dod prāvus ienākumus.

Un ja vēl daudz darba jāveic, lai

Attēlā redzams Ogres rajona kolchoza «Lāčplēsis» piektais siltumnīcas korpuss, ko pašlaik beidz iestīgot.

Rīgas rajona Molotova vārdā nosauktā kolchoza dārzniece Dzidra Luce sagatavo salātus nosūtīšanai tīrgum.

Kolchozā «Lāčplēsis» izdara izmēģinājumus apsildīt lecektis ar induktīvo augsnes apsildītāju.

Attēlā: kolchoza dārznieks Roberts Medenis (no kreisās) ar LPSR ZA Fizikas institūta mehaniķi Jāni Rozentalu pārbauda dārzāju dēstus, kas audzēti šajās lecektīs.

Attēlā uz leju: Rīgas rajona Molotova vārdā nosauktā kolchoza siltumnīcā bieži redz strādājam Salaspils 7-gadīgās skolas pionierus. Soreiz viņi pārpiķē kāpostus.

Dakterīte

A. LĪDUMS

T Ē L O J U M S

N. Zvirbuja zīm.

Slimnīca ieslīgusi miegainā stingumā. Līdz dežurārsta istabai vairs neaizmalās ne mazākais troksnītis. Vienīgi naktsmāsa tikko dzirdami tipina mikstajās čībās no palatas uz palatu...

Pie loga atzveltnes krēslā nekustīgi sēž jauna sieviete. Viņas smalki veidotās rokas ar gariem, enerģiskiem pirkstiem gurdeni nokārušās pāri krēsla malai. Lielās zilganpelēkās acis puspievērtas, šķiet, vairīdamās no istabas apnicīgā, vienmuļā baltuma.

Varbūt tas ir nogurums, varbūt arī vēja šalkas dārzā. bet kaut kas dara Irenu Kļavu

gaidīja jauno ārsti. Un šajos vārdos, salkanajā smaidā un liekulīgajā pazemībā Irena sajuta tik daudz nenovīdības un nicinājuma, cik tai nebija nācies pieredzēt visas savas dzīves divarpus gadu desmitus. Sevišķi sāpīgi viņas sirdi atbalsojās «dak-te-ri-te», ko feldšeris, likās, pat neizrunāja, bet izspļāva caur retajiem, dzeltenajiem zobiem.

Darbs slimnīcā Irenai gandarījumu nedeļa. Feldšeris bijas īgns, ne labprāt klausīja. Tikko tam pagrieza muguru, darīja visu pēc sava prāta. Kurnēt viņš ar laiku gan pārstāja, bet toties jo cītīgāk cēla Irenai neslavu.

Pamazām apkārtne izplatījās visādas baumas par «dakterīti». — Ko gan tāda mamzelīte saprot no dakterēšanas, — tenkoja ciema vecenes, un viens otrs lētticīgāks kolchoznieks vajadzības gadījumā vairs negāja uz slimnīcu, bet pie feldšera mājās...

Pēc pusgada Irenu negaidīti pārcēla uz rajona centru. Pa daļai tas bija izskaidrojams ar tīri administratīviem apsvērumiem. Rajona slimnīcā steidzami vajadzēja otru ķirurgu, un ārstē Kļava, kā zināms, bija specializējies tieši šajā nozarē. Bez tam priekšniecības lēmumu ietekmēja arī cits apstākļi: Irena apprecējās. Un viņas vīrs — Edvins strādāja rajona rūpniecībā par galveno inženieri.

Pirmais kopdzīves gads abiem pagāja kā viens vienīgs saulains pavasara rīts. Un tas kļuva vēl saulaināks, kad piedzima mazā Anita. Rūpju mājās tagad, protams, bija pa pilnam. Bet vai tad tās spēja atvēsināt jaunas, mīlošas sirdis.

Joprojām viņi ik vakarus gremdējās nebeidzamās sarunās. Joprojām ik vakarus sīki atstāstīja viens otram dienas darbus un gaitas. «Nepietiktu l divu mūžu, lai izrunātu visu, kas viņiem viens otram sakāms», — tā Irena bieži vien domāja, rīta pusē iemiegot pie Edvina pleca...

Tomēr īsti laimīga Irena Kļava nebija.

«Dakterīte» — vārds, kas Irenas ausīs skanēja kā palama, vajāja viņu arī jaunajā darba vietā. Un, lai cik laipni un labvēlīgi šo vārdu izrunātu, viņa allaž saklausīja tajā vairāk vai mazāk slēptu savas nepilnvērtības apliecinājumu.

Sāda uztvere acīm redzot arī nebija gluži bez pamata. Patstāvīgi operēt Irenai vēl neļāva. Slimniekus, kurus viņa ārstēja, uzkrītoši bieži izmeklēja vecākais ķirurgs. Viņas spējam un zināšanām laikam vēl īsti neticēja. Atklāti gan neviens neko tamlīdzīgu neteica. Bet Irena jauta, ka tā — tikai saudzība, un pakāpeniski arī pati sāka šaubīties par sevi.

— Vai tikai viņa nav kļūdījusies aroda izvēlē?

Ne skolas, ne studiju gados viņa ne brīdi nebija šaubījusies par to. No dabas apveltīta ar gaišu, dzīvespriecīgu raksturu, Irena vienmēr ticās pēc skaista, spēcīgā; viss vārgais, vīstošais viņai bija pretīgs. Slimības viņa ienīda gandrīz fiziski, jo tās vēl bērnībā bija laupījušas viņai tēvu un brāli.

Varbūt arī tāpēc Irena bija nolēmusi kļūt

par ārsti. Un no šī lēmuma atteikties viņu nevarēja piespiest pat visbaigākās krogļības un slimības, kādas nācās pieredzēt. Kad reizēm kļuva pārāk neciešami, Irena vienmēr atcerējās savu pirmo lekciju... Kalsns, mazliet salicis sirmgalvis, kura vārds bija lasāms daudz zinātnisku grāmatu vākos, aiz briļļu stikliem dusmīgi blīsinādams dzelošās acis, toreiz pilnīgi negaidot atvēsināja viņus kā ar aukstu dušu:

— Glēvais, šausirdīgais, patmīlis par ārstu kļūt nevar. Mazdūšīgiem mūsu vidū nav vietas! — profesors kā skaldītis noskaldīja.

Irena neuzskatīja sevi par mazdūšīgu. Un tomēr pēdējā laikā savādas domas aizvien biežāk pavidēja galvā. Vai tiešām viņai bija jākļūst par ārsti? Vai tad nebija neskaitāmi daudz citu ceļu dzīvē? Inženieris, arhitekts, mākslinieks, skolotājs, — visu arodu pārstāvji, kādus vien varēja iedomāties, — radīja, cēla, veidoja kaut ko jaunu. Visiem bija dārišana ar veselīem, spēcīgiem cilvēkiem, ar dzīvi, kas plauka un zēla. Un tikai ārstam dzīve radīja savas tumšākās ēnas puses. Ak, kaut tās varētu iznīdēt!

Bet «dakterīte», ko gan tā iespēja pret šim cilvēku likstām?

... Vējš viegli plivināja aizkarus, lēni piepildīdams istabu ar vēsu, rudenīgi miklu gaisu. Irena nodrebējās, paskatījās pulkstenī, piecēlās un aizvēra logu.

Bija jau pāri pusnaktij. Nogurums lēja locekļos svīnu, sabiezēja domas neskaidrā jucekļi. Irena atgūlās uz divana. Nosnausties, kaut dažas stundas! — tā pašlaik bija viņas vienīgā vēlēšanās.

Dežuristabā ienāca naktsmāsa Rita. Viņas strupais deguntiņš bija uzrauts kā vienmēr un mute pavērtā, gatava izbērt spriganu vārdu lavīnu.

— Nu laikam var cerēt, ka ar galvu padusē šonakt neviens vairs nenāks!...

Rita bija pabeigusi savu pēdējo apgaitu un tagad gribēja papļāpāt ar Irenu. Taču redzēdama, ka nogurums galīgi pievelcis «dakterīti», viņa aprāvās un aplusa.

Pēc māsiņas sejas Irena noprata, ka viss kārtībā. Varēja sarītināties ciešāk un mēģināt iemīgt...

Rita apsedās pie galda, sāka šķirstīt grāmatu, bet ilgi nosēdēt uz vietas nevarēja. Viņai vienmēr vajadzēja vai nu runāt, vai kustēties! Un, ja viņa Irena nebūtu tik nogurusi, viņa droši vien nespīdinātu meiteni, kas gribēja izkratīt sirdi, uzticēt tai savu kārtējo mazo noslēpumu...

«Sirsnība — dzīvē pats galvenais». Šis teiciens, kuru Rita nez' kur bija saklausījusi un ar komisku nopietnību atkārtoja vai desmitreiz dienā, Irenai pēkšņi ienāca prātā, kad miegs jau grasījās aizslīpināt plakstus.

Sirsnība. Jā, sirsnības daudziem trūka. Ārstam tās nekad nedrīkstēja trūkt... Bet sirsnība... Viņas meitiņa — mazā Anita, kas tikko prata izrunāt pa balsienam ma-ma, varbūt tieši tagad raudāja un sauca viņu. Edis ar lielām, neveiklām rokām izcēla Anitu no gultas, glāstīja un mierināja...

Vai tas ir sapnis, vai doma? Vai viņa jau iemīgusi, vai — vēl nomodā? Šie jautājumi sāka mocīt Irenu. Gulēt viņa taču negribēja, tikai pasnaust... Un ja nu dežuras laikā kaut kas atgadās?

Bet iekāms Irena tika skaidrībā, skaļi, nepacietīgi klauvējieni viņu galīgi uzmodināja. Vienā mirklī viņa uzrausās sēdus, izberzēja acis un ieraudzīja sev apkārt ierasto istabas baltumu. Pirmajā brīdī viņai pat likās, ka arī klauvējieni skanējuši tikai sapnī. Taču jau pēc dažām sekundēm varēja gluži skaidri sadzirdēt soļus gaiteni. Un tās nebija Ritas čības vien, kas tur švikāja pa miksto paklāju...

Irena piecēlās, sakārtoja ķiteli un steidzīgi izgāja no dežuristabas. Gaiteni viņa satika Ritu ar kādu sievieti, kas nesa uz rokām laktatē itētu bērnu, — gadus piecus vai sešus vecu meitenīti. Viņas vaidziņi kvēloja kā drudzī. Bērns elsoja, kliegt tas acīm redzot vairs nejaudāja, un aiz sāpēm bija sarāvies čokurā — gluži maziņš.

Sieviete uztraukdamās stāstīja, ka meitenītei visu dienu bijušas stipras sāpes vēderā; viņa pati gan neesot domājusi, ka būšot tik ļauni. Zināma lieta — vai nu kāds bērns bez

šovakar skumju un domīgu. Un jo ilgāk viņa raugās tumšajā bezzvalgžņu naktī, jo skaidrāk jūt, kā no skumjām izaug šaubas un domās aizvien neatlaidīgāk atkārtojas viens un tas pats vārds.

So vārdu Irena pirmoreiz dzirdēja pirms pāris gadiem, kad pēc instituta beigšanas atbrauca darbā uz mazu lauku slimnīcu. «Slimnīca» varbūt bija pārāk skaļš apzīmējums ārstniecības iestādei, kuras personāls sastāvēja tikai no... feldšera un apkopējas.

Pirms Irenas ierašanās feldšeris bija slimnīcā vienīgais noticējs. Viņš uzskatīja sevi par kulturas nesēju šai «tumšajā nomalē», audzēja valgu bārdū, dzēra «spiritus vīni», — vārdu sakot, darīja visu, kas istam inteliģentam, pēc viņa domām, bija jādara šādos apstākļos.

Zīpa par ārstes iecelšanu slimnīcas vadītāja amatā veco feldšeri ne visai iepriecināja.

— Ak, tad atbraukusi gan jaunā... ē... ē biedrene... dak-te-ri-te!

Tādi bija pirmie vārdi, ar kuriem viņš sa-

vēdergraižēm uzauzdzis. Bet, lūk, naktī sāpes vēl vairāk pastiprinājušās. Mirdziņa kliegusi vienā laidā, tā ka vairs nebija cīta glābiņa: vajadzējis nest uz slimnīcu...

Irena bija jau pietiekami pieredzējusi, lai tūdaļ saprastu, ka gadījums nopietns un meitenīte joti cieš. Viņa palūdza māti uzgaidīt un, paņēmusi bērnu, kopā ar Ritu devās uz dežuristabu.

Ar grūtībām abas izgērba Mirdzu, kurai katra kustība sagādāja mokas. Meitene pacieta visu. Tikai, kad ārstes pirksti pārslidēja viņas vēdera labajā pusē, Mirdziņa neizturēja, iekliedzās un asaras tai plūda pa vaļiem.

Diagnoze bija pilnīgi skaidra. Aklās zarnas piedēkļa iekaisums — asā un bistamā formā. Operācija nepieciešama tūlīt!

Irena lika pa tālruni izsaukt operāciju māsu, kas dzīvoja kaimiņos, un apguldīja slimo meitenīti uz dīvāna. Visā šai laikā viņa nedomāja ne par ko citu, kā vien par sāpēm, ko cieta šis bērns. Taču tagad, kad Irena izgāja gaitenī, kur nepacietīgi gaidīja Mirdziņas māte, skaudra smeldze pēkšņi lika saņaugties ārstes sirdij.

— Tā tak viņas pirmā patstāvīgā operācija. Operācijā vienmēr iespējami pārsteigumi. Vai labāk tomēr neizsaukt vecāko ķirurgu? Daktera Kalna mājas gan bija tālu. Kamēr viņš ieradīsies, paies, varbūt, vesela stunda... Stundas laikā strutas varēja iekļūt vēdera dobumā...

Gar dežuristabas durvīm aizslidēja operāciju ratiņi. Pēdējais laiks nomazgāties un pārgērbties. Tomēr Irena vēl vilcinās. Liekas, kaut kas svarīgs ir aizmirsts, nav padarīts... Pareizi, tālrunis! Jāpiezvana Kalnam.

Jau pēc pirmajiem vārdiem miegainā balss vada otrajā galā atzīgst, atgūst parasto asumu. Irena apraksta slimnieces stāvokli un piebilst:

— Liku visu sagatavot operācijai...

Klausulē iestājas klusums. Bet šis klusums ir īss. Jau pēc dažiem mirkliem nosvērti, skaidri un pat mazliet ikdienišķi skan atbilde:

— Operējiet! Drīz būšu klāt...

Saruna pārtrūkst. Vai tā ir centrālais vaina, vai arī Kalns pats pakāris klausuli, — to Irena nezina. Par to viņa arī nedomā. Viņš teica: «Operējiet!»...

Operāciju zāle. Arī te gandrīz viss ir balts. Bet, ja dežuristabā baltums šķiet vienmuļš un apnīcīgs, tad šeit tas uzsver un izceļ telpas svinīgumu un nozīmi. Bezēnu lampas gaismā laistās baltā laka, niķelis, stikls.

Istabā trīs cilvēki. Visi viņi «sterili» — baltos ķiteļos, maskās un gumijas cimdos. Ceturtais, pavisam mazs cilvēciņš, apsegts ar baltu palagu, — uz galdā.

Klusums. Sēd tikai kā nerunā, bet saprotas ar skatieniem. Operācijas māsa, liekas, pat elpo vienā taktī ar ārstu. Viņa ik brīdī zina, kas darāms. Vissarežģītākajās situācijās viņai pietiek ar pusvārdu...

Irenas pirkstos — skalpelis, spožs tērauda asmens. Šo asmeni gremdē dzīvos audos. Meitene mierīgi guļ. Viņa nejūt sāpju. Ārstes roku kustības ir drošas un veiktas. Ja Irena šai brīdī vērotu sevi, viņa droši vien nopriecātos. Bet šobrīd nav vaļas ne sevi vērot, ne arī par sevi domāt.

Un tomēr Irena domā. Tik sprāgi un ātri viņa laikam gan nekad vēl nav domājusi. Viss, ko saskata acs, katrs auds, katra cīpsliņa, katrs asinsvads sasauca ar priekšstatiem par organisma uzbūvi un darbību, visniecīgākā slimības pazīme iedarbina analīzes mehānismu un grību. Nervu tūkstoš vismalkākām saitēm saista Irenas smadzenes ar bērna ķermeni.

Ārste nevilcinās un nekļūdās. Operācija rit sekmīgi.

Bet, lūk, slimības aina sarežģījas. Apendikss, šķiet, neglābjami iestrēdzis zarnu labirintā. Vaļag izšķirties, ko darīt tālāk. Dažos acumirkļos Irena it kā pāršķirsta savā atmiņā visus līdzīgos, grāmatās aprakstītos un praksē redzētos gadījumus. Tomēr tieši tāda starp tiem nav.

Meitene joprojām mierīgi guļ. Operāciju māsa gatavo nepieciešamos instrumentus.

Neviens negrib redzēt «dakterītes» izmisumu. Neviena nevar tai palīdzēt.

Cits pēc cita Irenas galvā pazib dažādi iespējami atrisinājumi. Vienlaikus viņa, ne' kāpēc, atceras sievieti gaitenī, kuras acis satingušas bailes un mēms jautājums, un mazo Anitu, kuru Edis raudoduš izceļ no gultas un mierina, glāstīdams lielām, neveiklām rokām...

Dažādi iespējami atrisinājumi? Nē, pareizs dzīvī vienmēr ir tikai viens vienīgs atrisinājums!

Irenas domas saspringst kā pārkarsēts tvaiks lokomotīves katlā. Un tāpat kā metala dzelzainās skavas neļauj tvaikam vēltīgi aizņņot izplatījumā, liekot šaurajos cilindru dobumos veikt derīgu darbu, — tāpat viņas grība tagad apvalda trauksmainās domas, vīrzo tās visas uz vienu mērķi...

Sviedru plankumi lēni izplūst uz sniegbaltās ma'les, kas sedz viņas seju. Māsas vēriņi seko katrai tās roku kustībai. Irena meklē. Tik sarežģīts un vārgs ir uztūkušais, iekaisušais dzīvais kamols... Tomēr neatšķetināms tas nav. Un Irena to beidzot atšķetinā.

Neizsakāmi smaga nasta viņai noveļas no pleciem. Galvā vairs nedun kalēju āmuri. Domas vairs nešaudās, bet plūst gaiši un skaidri.

Māsas tai nolasa visu no acīm. Instrumenti, šķiet, paši istajā brīdī ieslīd viņas rokās. Un, lūk, slimības sakne ir izravēta! Vēl piecas, desmit minutes, un Mirdziņu dziļā miegā pārceļ no galdā uz ratiņiem, kas lēni tiek izstumti gaitenī.

Brīdī Irena nekustīgi stāv pie galdā, kur viņa nupat izcīnījusi savu pirmo divkauju ar nāvi. Un tikai tagad viņa sāk apjēgt, ka tā bijusi cīņa ne tikai par Mirdziņas dzīvību...

Pārciestais sasprindzinājums liek sevi divkārt manīt. Irena piesliecas galdam. Tai pašā brīdī kāds saudzīgi paņem viņu zem rokas. Irena pagriežas. Tas ir vecākais ķirurgs. «Viņš droši vien atrodas šeit jau ilgāku laiku

un visu redzējis» — piepeši iešaujas Irenai prātā; viņa spēji pietvīkst.

... Dežuristabā uz elektriskās plītiņas dakteris Kalns jau paspējis uzvarīt stipru kafiju. Irena klusēdama dzer. Kalns viņu klusēdams uzlūko. Kad tasīte izdzerta, viņš atkal paņem Irenu zem rokas:

— Ejiet mājās! Ejiet! Jums jāpaguļ kaut pāris stundas!

Un tad, it kā atvainodamies, klusāk piemēta:

— Man vairs nav nozīmes atgriezties, kamēr izstaigāšu šo gaisa gēbalu, tik un tā jau būs rīts...

Brīdī Irena svārstās. Tad ilgas pēc mājām un nogurums dara savu. Kalns acīm redzot pašlaik par operāciju runāt negrib... Irena paņem mēteli un iziet. Viņa aizmirst pat parakstīties par dežuras nodošanu.

... Pelēcīga migla vēl peldēja pilsētiņas ielās, kad Irena Kļava otrā rītā pārkāpa slimnīcas sliekšni. Par mājniekiem viņa nebažījās. Edis, kā parasti tajās reizēs, kad viņa dežurēja, bija atstājis uz galdā sagatavotas brokastis, bet Anita, sirdīgi vicinot rociņas, nupat atvadījās no viņas. Un tomēr Irena bija nemierīga. Šī nemiera cēlonis atradās tepat, 8. palātā.

Tikko pārgērbusies, Irena gandrīz skriešus devās turp. Mirdziņa gulēja trešajā gultā no malas. Ciešanu izteiksme bija zudusi no bērna sejas. Kad durvis atvērās, meitene pagrieza galvu. Viņas aciņas iedzirkstījās... Gluži kā Anita viņa pamāja rociņām; tad klusi iesaucās:

— Dakterī!

Irenai kļuva tik viegli ap sirdi, kā sen nebija bijis. Un, kad vecākais ķirurgs pirms rīta apskates, spiezdams tai roku, sacīja:

— Nu, dakterī! — pirmais pārbaudījums izturēts, — bet vēlāk viņu šai vārdā vēl daudzkārt uzrunāja gan ārsti, gan slimnieki, — Irena tikai smaidīja...

«Dak-te-rī-te, — viņa domāja, — tas galu galā neskan nemaz tik slikti».

Kā top bekons

Fotoreportaža no Valmieras gaļas kombināta

— Nāciet pieņemt sūtījumus! — saka Valmieras gaļas kombināta priekšskautuves cecha vadītājs Herberts Apinis. Pieņēmejs b. Artiņš tūlīt dodas pie smagās automašīnas, kas pašreiz lēnā atpakaļgaitā plebrauc pie cecha durvīm.

— No kurienes?

— No Valmieras rajona padomju saimniecības «Tozām».

Bekona cūkām jābūt sešus mēnešus vecām, ne vieglākām par 75 kg un ne smagākām par 120 kg. Pieņēmejs Artiņš (1. attēlā pa kreisi) cūkas nosver, uzmanīgi novērtē speķa biezumu apvidū no sestās līdz septītajai ribai. Tam jābūt ne vairāk, ne mazāk par 3—5 cm. Pieņēmejs ir tā lemanījš, ka speķa biezumu nosaka ar tausti, ātri un bez grūtībām.

Bekonam paredzētās cūkas atstāj ar ādu. Speciālā mašīnā tām noplūc sarus — sešas reizes cūka tajā tiek apvelta riņķī un septiņo reizi izsviesta laukā tīra un balta. Bet šis baltums pastāv tikai īsu brīdi. Tūlīt pēc tam cūku levleto īpaši krāsni, kur apdedzina viegli brūnganu.

Tālāk bekons nonāk veltfeldšera Trofima Nikonorova rokās (2. attēls). Viņš rūpīgi pārbauda ikvienu cūku un, ja tā atbilst prasībām, apzīmogo.

Varētu likties, ka šeit attēlotā bekona cūku apdare ne ar ko neatšķiras no parastajiem cūku apstrādāšanas paņēmieniem. Tā arī tas pagaidām ir. Bet tālākais process sāļtāvā bekona atšķir no parastās žāvētās cūkgaļas. Pēc īsas apdares (3. attēls) cūka nonāk uz vecā pieredzējušā meistara — sāļtāja b. Lūša galda. Viņš kombinātā strādā jau 25 gadus. Ar īpašu adatu, kam sānos ir caurumiņi, cūkgaļā ar spiediena palīdzību iešļircina sāļījumu (4. attēls). Tas saglabā gaļas sārtumu un svaigumu, neļaujot tai saplakt un kļūt dzeltenīgi zilganai. Bet pietiek tik izdarīt neveiklāku dūrienu vai nelevadīt adatu gaļā līdz galam, kad pats dūrejs apliets ar sāļījumu no galvas līdz kājām.

Zāvētavā (5. attēls). Te ožu kairina patikama žāvētās gaļas smarža. Vecais meistars Arnolds Bundža šeit nostrādājis ne mazāk kā ceturtdaļu gadsimta. Taču šis darbs prasa lielu fizisku spēkli, tādēļ Bundža tagad savu darba māku nodevis jaunajam meistaram Jegoram Andrejevam (5. attēlā pa kreisi). Bundžitēvam kombināta vadība uzticējusi vieglākus darbus. Taču vecais speciālists nebeidz interesēties par savu agrāko amatu.

Brūnle un smaržīgle šķīnķi nonākuši noliktavā (6. attēls). Vēl nedaudzas stundas, un tie jau mašīnās aizripos pie patērētājiem...

J. Jasenova foto, V. Vēja teksts

Jau vairāk nekā 50 gadu Indriķis Bārs strādā par kalēju. Gan baltas, gan nebaltas dienas viņš pieredzējis savā 72 gadu ilgajā mūžā. Vācu baronu jūgu, carisko nebrīvi, buržuaziskās Latvijas ekspluatācijas un hitleriskās okupācijas sloģu sirmais darba vīrs iznesis uz saviem pleciem. Toreiz, pirms 50 gadiem – 1905. gada revolūcijas dienās, jaunais strādnieks Indriķis Bārs stājās proletariata aktīvo cīnītāju pulkā, – bet šodien viņš ar savu darbu palīdz celt un veidot padomju «Sarkano metalurgu». Ž. Lezdiņa foto

Liepājas «Sarkanā metalurga» velmētavā.

J. LIEPIŅŠ. «CERIŅI».

KUKURUZA UN TĀS AGROTECHNISKĀS ĪPATNĪBAS

Dažādu kukuruzas paveldu (grupu) vāļišu formas (no kreisās) — kramveida, cietes un zobveida

Kukuruzā ir vērtīga lopbarības kultūra. Tās graudi vislabākā koncentrātu barība cūkām un citiem mājlopiem, bet kukuruzas skābarība barības vielu vērtības ziņā pārspēj jebkuru citu skābarību.

Ja ievērota pareiza agrotehnika, kukuruza dod daudz lielākas ražas nekā visas pārējās graudu kultūras.

Mums patlaban jau ir vietējās kukuruzas šķirnes, kuras Latvijas PSR apstākļos briedina graudus, kā, piemēram, mlčurīnleša A. Vīksnas izaudzētā šķirne «Punduris». Neretas vidusskolas jauno naturalistu izkoptais «Neretas hibrīds». Pazīstamas arī citas ātraudzīgās šķirnes, kuras izkopuši selekcionāri brālīgās republikās un kuras izmēģinājimos pierādījušas, ka nogatavina graudus arī Latvijas apstākļos. Šīs šķirnes ir «Bezenčukas», «Čakinskas pērle» un citas.

Visas šīs agrās šķirnes Latvijas apstākļos dod 30 līdz 50 centneru lielu graudu ražu no hektāra. Skābarībai un zāļbarībai var sēt šķirnes, kas nogatavojas vidēji ātri, piem., «Sterling», «Partizanka», «Aizkarpatu dzeltenā» un daži hibrīdi, kurus izaudzējis Vissavienības augkopības institūts un dažādas izmēģinājumu stacijas. Šīs šķirnes pareizi kopjot, var nodrošināt 800—1000 un vairāk centneru zaļās masas no hektāra un iegūt graudu vāļītes piena vai pat dzeltengatavības stadijā. Šādā gadījumā vāļītes var novākt un ieskābēt atsevišķi, tā gūstot vērtīgu lopbarības koncentrātu. Vēlās šķirnes, kā «Liming», Ziemeļosētijas izmēģinājumu stacijas hibrīds Nr. 2 un Gruzijas vietējās šķirnes mūsu republikas apstākļos uzdzied vēl un, lai gan dod lielu daudzumu zaļās masas, tomēr vāļītes nenobriedina un tāpēc šādai kukuruzai daudz mazāka barības vērtība.

PSKP CK septembra Plenuma lēmums noteica uzdevumu kukuruzas sējumu virzīt arī uz Balt-

krēvijas rajoniem un Baltijas republikām.

PSKP CK janvāra Plenums konstatēja, ka 1954. gadā gūta pieredze jaunos kukuruzas audzēšanas rajonos apstiprinājusi, ka šī kultūra viscaur var dot augstas ražas.

Kukuruzas izcīlā lietderība slēpjas galvenokārt tajā apstākļi, ka pie samērā neliela darba patēriņa, salīdzinot ar citām lopbarības kultūrām, tā spēj vienā laikā izpildīt divus uzdevumus:

nodrošināt ganāmpulku ar spēkbarību un ar sulīgu barību.

Lai šos uzdevumus sekmīgi veiktu, nepieciešams ievērot agrotehnikas pasākumus, kas atbilst kukuruzas bioloģiskajām īpatnībām un vietējiem augsnes un klimatiskajiem apstākļiem.

KUKURUZAS BOTANISKĀS UN BIOLĒGISKĀS ĪPATNĪBAS

Kukuruzā ir graudaugu kultūra, bet no pārējām graudu kultūrām tā atšķiras ar sevišķi spēcīgu uzbūvi. Tās stublājs sasniedz 2—3 metru augstumu. Lapas ir platas, lielas, uz viena stāda izaug no 8 līdz 28 lapām. Sakņu sistēma spēcīga, labi attīstīta, ar radiālu sazarojumu. Ziedlī ir dažādu dzimumu. Viršišķie ziedlī atrodas stiebra galotnē un izveido skarus. Sievišķie ziedlī sakārtoti vāļītē, kas attīstās lapu padusītēs.

Kukuruzas saknes vienmēr veidojas 3—5 cm dziļumā no augsnes virskārtas neatkarīgi no tā, cik dziļi iesēti graudi. Tie jāliek dziļumā, kurš nodrošina pietiekami daudz mitruma. Prakse pierādījusi, ka labākais sējas dziļums ir no 6 līdz 8 cm.

Divu triju nedēļu laikā saknes attīstās un atiet uz visām pusēm no galvenā stiebra 20 līdz 30 cm. Tāpēc kukuruzas sējumu rindstarpas dziļi rušināt var tikai agrā augu attīstības stadijā. Kad uz stāda izveidojušās 5—6 lapas, sakņu sistēma jau stipri attīstījusies, rindstarpas drīkst rušināt vairs tikai 6—7 cm dziļumā, atstājot līdz augam neatzskartu aizsargjoslu 8—10 cm platumā.

Vēl pirms ziedu skaru izveidošanās kukuruzas stiebra apakšējās mezglos attīstās gaisa saknes. Agrāk uzskatīja, ka gaisa saknes kalpo vienīgi stublāja atbalstīšanai. Tagad noskaidrots, ka šīs saknes izpilda arī citu svarīgu uzdevumu. Iestiepušās augsnē, tās

uzsūc papildu barības vielas, kas atrodas augsnes virsējā slānī.

Lai kukuruzas stāds varētu pilnībā attīstīt savu spēcīgo sakņu sistēmu, vēlama ir dena augsne. Labākās ir barības vielām bagātās melnzemes, ar mitrumu nodrošinātas, labi mēslotas smilšmāla augsnes, palienes, mālainas smiltis, kā arī nosusinātas kūdraines (tikai ne skābas!). Smagās mālezemēs un pārlieku nabadzīgās smilšainās augsnēs kukuruza vāļi attīstās un raža ir zema.

SILTUMA, GAISMAS UN MITRUMA IESPAIDS

Kukuruzā ir augs, kas mīl siltumu. Labākais sējas laiks ir tad, kad diennakts temperatūra augsnē 10 cm dziļumā sasniedz 10—12 gradus. Latvijas apstākļos tāda t° ir ap 15.—20. maiju. Kukuruzas sējas laiku papildus vēstī arī ķiršu ziedēšana. Digsti jūtīgi pret pavasara salnām, tomēr nelielus aukstuma uzplūdus līdz

Kukuruzas gaisa saknes.

apm. —3° tie panes visumā labi: parasti cieš tikai jauno atvašu lapas, kamēr augsnes punkts paliek neskarīts un digsti pēc 3—5 dienām turpina veģētēt.

Veģetācijas perioda ilgums pašam agrinākajām kukuruzas šķirnēm Latvijas apstākļos sasniedz 100—120 dienas. Kukuruzā ir ļoti vārīga pret rudens salnām. Jau minus 2—3 gradu liels aukstums pārtrauc visus auga dzīvības procesus, tādēļ kukuruza jānovāc vēl pirms salnām, ne vēlāk par septembra vidu.

Kukuruzā nemil pārāk garu dienu — apm. līdz 14 stundām. Ja dienas gaisma turpinās ilgāk, kas raksturīgi mūsu zemes ziemeļu apgabaliem, tad kukuruza uzdzied vēl — vasaras otrajā pusē — un graudu nogatavošanās ielgst.

Kukuruzā ir izturīga pret sausu. Bet tai pašā laikā tā ir ļoti atsaucīga valgmei, sevišķi

Viršišķā ziedkopa.

vasaras otrajā pusē, kad noris augšana un lapas veldojas sevišķi strauji (diennaktī nereti sasniedz līdz 25 cm lielu pieaugumu).

Izejot no kukuruzas bioloģiskajām īpatnībām, galvenie agrotehniskie pasākumi augstu ražu nodrošināšanai ir šādi:

1. Lai uzkrātu un saglabātu valgmī augsnē, zemi uzar rudeni, ecē agri pavasarī un pēc tam dziļi kultivē.

2. Augi jānodrošina ar vajadzīgo daudzumu viegli izmantojamu barības vielu. Augsnē iestrādā 20—30 tonnu kūtsmēslu uz hektāra, papildus dod kalija un fosfātu mēslojumus, vietējām augsnēm atbilstošos daudzumos. Svarīga ir papildus mēslošana ar virču vai slāpekļa un kalija minerālmēsliem.

3. Lai kukuruzu pasargātu no aukstajiem ziemeļu un ziemeļaustrumu vējiem, vēlams to sēt aizvēja vietās, bet, ja tas nav iespējams, tad ieteicams ierīkot aizsargjoslas no ātraudzīgām kultūrām, piem., saulespuķēm.

4. Labākais sējas veids ir kvadratlīdzās 60×60 cm vai 70×70 cm lielā attālumā, jo šī metode ļauj sējumu apstrādāšanu mehanizēt.

5. Kukuruzas sējumu kopšana sākas ar ecēšanu, kad sēklas sadīgušas. Rindstarpas rušināmas divas vai trīs reizes. Izravē nezāles, izrauj liekos stādus no līdzām (atstāj 2—4 stādus) un dod virsmēslu.

6. Kukuruzu novāc pirms salnām, bet ne agrāk par septembra mēnesi. Pāragri novācot, iet zudumā nepieaugušās zaļās masas daudzums, bet galvenais — neattīstās vāļītes, un tas stipri samazina kukuruzas barības vērtību.

7. Kukuruzas vāļītes, kuras novāc graudiem, jāglabā sausā, labi vēdināmā telpā uz režģotiem koka plauktiem 35—50 cm biezā kārtā vai pakarinātas uz speciāliem pakaramiem. Vāļītes izkuļ 5—7 dienas pirms sējas. Izkultos graudus pirms sēšanas ieteicams 4—6 stundas apsildīt saulē.

A. Beļkova,

Pēternieku izmēģinājumu stacijas vecākā zinātniskā līdzstrādniece

Dzīvnieku sajūtu pasaule

Mūsu sajūtu organi uztver tikai niecīgu daļu no tās nepārtraukti mainīgās pasaules, kurā materiāla un enerģija atrodas mūžīgā kustībā un pārvērtību stāvoklī. Bez zinātnes mēs neko nebūtu uzzinājuši par tām neskatāmi daudzajām reālās pasaules parādībām, par kurām sajūtu organi mums nevar dot tiešu priekšstatu.

Mūsu auss uztver skaņu viļņus, kuru frekvence sastādās no 20 līdz 20 tūkstoš svārstībām sekundē. Pie lielākas frekvences sākas ultraskaņu sfera, kuru cilvēka auss vairs neuztver.

Milzīgajā elektromagnetisko viļņu daudzveidībā — sākot no radija izstarotiem gamma stariem, ar viļņa garumu no vienas miljona daļas milimetra, līdz Herca viļņiem ar viļņa garumu līdz vairākiem kilometriem — mūsu acs gaismas sajūtu veidā uztver tikai pavisam niecīgu zonu, kas ietver viļņus ar garumu no 39 līdz 82 simt tūkstošdaļām milimetra.

Pie lielāka viļņu garuma (tātad pie mazākas frekvences) sākas ultrasarkanie stari, pie mazāka — ultravioletie, kurus mēs vairs neredzam.

Mūsu oža un garša jutīgi reaģē uz dažām ķīmiskām vielām, bet pret citām ir pilnīgi nejūtīga.

Sāds stāvoklis saistīja dažu rakstnieku uzmanību. Viņu fantāzija radija cilvēciskas būtnes, kas dažādu apstākļu dēļ bija apveltītas sevišķiem sajūtu orgāniem. Pēc pirmā pasaules kara kāds itāļu romanists aprakstīja «mākslīga cilvēka» piedzīvojumus, kura acis gaismas viļņu vietā uztvēra elektrisko izlādēšanos. Viņa redzes pasaule bija pavisam citādāka nekā mūsu. Vēlāk kāda franču žurnāla bija publicēts stāsts, kura varonis pēc smadzeņu satricinājuma vairs neredzēja parasto gaismu, bet uztvēra tikai svārstības, kas atbilda rentgena staru frekvencei. Apkārtējā pasaule viņam pārvērtās par dzīvu skeletu jūklī.

Tā ir fantāzija, bet dzīvī ir sastopami līdzīgi gadījumi: cilvēki, kuriem izoperēta acs lēca, uztver tikai ultravioletos starus. Viņi var orientēties tādā istabā, kas apgaismota tikai ar ultravioleto gaismu, kamēr cilvēkam ar normālu redzi te valda pilnīga tumsa...

Ja pievēršamies dzīvnieku pasaulei, viņu sajūtām, tad šeit mūs pārsteidz vēl divaināki gadījumi. Katrai dzīvnieku sugai ir sava pasaule, kura dažkārt ir bagātāka nekā cilvēkam, citreiz trūcīgāka, tomēr katrā ziņā tā ir pavisam citāda. Jaunākie pētījumi par dzīvnieku izturēšanos ierosina jautājumu: vai daži no dzīvniekiem nav apveltīti ar sajūtu spējām, kuru daba nav zināma?

Sikspārnis «dzird šķēršļus»

Lielāka daļa putnu un zīdītāju piemīt aptuveni tāds pats skaņu jutīgums kā cilvēkam. Bet ir arī izņēmumi. Suns uztver skaņu viļņus, kuru frekvence ir līdz 35 tūkstoš svārstību sekundē. Medniekiem izgatavo ultraskaņu svilpes. Tām ir ļoti augsts tonis. Cilvēka auss neuztver šīs svilpes skaņas, bet suns tās dzird pat lielā attālumā.

Vēl interesantāka parādība novērojama pie sikspārņiem. Jau sen cilvēkus nodarbināja jautājums — kā šie dzīvnieki, kas tumsā tik ātri lido, var atrast ceļu un neuzskriet šķēršļiem. Ne jau acu dēļ šiem dzīvniekiem piemīt tādas spējas, jo akls sikspārnis lido ne sliktāk par redzīgajiem. Nesen atklāja šo noslēpumu. Lidojot sikspārnis pēc īsiem un vienmērīgiem starplaikiem rauda ultraskaņu viļņus ar frekvenci no 50 līdz 90 tūkstoš svārstībām sekundē; klusuma periodā viņa auss uztver atbalsi, ko reflektē apkārtējo priekšmetu virsma. Tādējādi sikspārnis «dzird» šķēršļus, kas

atrodas metra attālumā, un paspēj izvairīties no tiem. Tieši pēc šī principa uzbūvēta ierīce, kuru pēdējā kara laikā pielietoja zemūdeņu atrašanās vietas noteikšanai ar ultrasoņu skaņu viļņu palīdzību.

Rāpuļi, abinieki un zivis parasti dzird sliktāk nekā cilvēks. Pavisam citādāk ir ar zīrnējiem un vispār kukaiņiem. Dažiem kukaiņiem ir īpaši matiņi, kas jutīgi reaģē noteiktas frekvences skaņu viļņiem. Citiem turpretim ir timpanālie organi, kas atrodas uz priekšējām kājām un, tāpat kā mūsu auss, reaģē uz veselu frekvenču gammu. Bet to dzirdamības augšējā robeža ir daudz augstāka nekā mums: 50 tūkstoš svārstību sekundē, bet dažiem naktstauriņiem pat līdz 200 tūkstoš svārstību sekundē.

Sienāzīm ir dzirdes matiņi uz vēderiņa un timpanālie organi uz kājām.

Odu tēviņiem antenas vibrē noteiktas frekvences ultraskaņu ietekmē, kas atbilst svārstību frekvencei, kura rodas, lidojot tās pašas odu sugas mātītēm. Patēlcoties tam, ods jau no liela attāluma uztver mātītes aicinājumu, kas nav sadzirdams cilvēkam. So dzīvnieku pasaules īpatnību cilvēki izmantoja, lai ierīkotu lamatas kaitīgu kukaiņiem. Naktis ultraskaņu ģenerators vibrē ar tādu pašu frekvenci, kāda raksturīga tai odu sugai, kuru grib iznīcināt. Odu tēviņi lido lielām barēm šai virzienā un tos ierauj uzsūcēja ierīce. Tādu metodi sekmīgi pielietoja tropiskajās zemēs.

Kukaiņi uztver 300 attēlu sekundē

Starp visām būtnēm vislabākā redze ir putniem. Baloža redzes lauks ir 300°, turpretim cilvēka — ne vairāk kā 200°. Mēs varam skatīties tikai vienā virzienā, bet plēsīgie putni redz reizē trīs virzienos. Zem mikroskopa putnu acs tiklencē var saskatīt taukainas dažādas krāsas lodītes, kādas nav cilvēka acs tiklencē un kurām ir ļoti liela nozīme kā absorbcijas filtriem. Droši vien putni uztver krāsas citādāk nekā mēs un pat labāk par mums.

Kukaiņu acs uzbūve pilnīgi atšķiras no mūsu acs. To acij nav ne tiklencē, ne acs lēcas, ne arī redzokļa, tā sastāv no ļoti daudzām atsevišķām acīm — fasetēm. Redzes asums, t. i., spēja atšķirt divus tuvu novietotus punktus, kukaiņiem daudz sliktāks nekā cilvēkiem. Toties kukaiņi reizē redz savu redzes lauku visos virzienos. Vienā reizē tie var uztvert līdz 300 atsevišķu attēlu sekundē, turpretim mēs — ne vairāk par 20. Muša, kas «pastaigājas» kinozālē, uz ekrana redz nevis vienu attēlu, bet gan daudzus saraustītus attēlus. Daži kukaiņi vāji saskata tumši sarkanu krāsu, bet redz ultravioletos starus, kuriem rada īpašas krāsas iespaidu — papildinājumu zili zaļai.

Suņa pasauli izveido smaržas

Garšas un ožas sajūtai dzīvnieku pasaulē ir daudz lielāka nozīme nekā pie cilvēkiem. Suņa un vilka pasaulē nav tik daudz krāsu, cik smaržu. Vardes un krupji nesajūt saldo garšu, bet ir spējīgi izjust tīra ūdens «garšu». Zivis, gluži kā cilvēks, uztver kā līdzīgu cukura un sacharina garšu. Turpretim bite neatļauj sevi apmānīt: sacharīns tai liekas bez garšas. Dažas mušas sajūt saldo garšu 30 reiz spēcīgāk nekā cilvēks.

Skudras, kas pieder pie vienas sugas, cita citu pazīst pēc smaržas, kuru tās sajūt ar saviem taustekļiem. Ja sveša skudra grib iekļūt skudrupūznī, to tūlīt pāzīst un nogalina. Ja «pašu» skudra samērcēta «svešu» skudru ekstraktā, tad «paši radi» nelaimīgo nonāvē.

Oža sasniedz apbrīnojāmu smalkumu, ja tā noder tēviņam mātītes meklēšanai. Tauriņi citi citu atrod pēc smaržas pat dažu kilometru attālumā.

Vai putni izdara lidojumus «pēc atmiņas»

Daudzi zīdītāji, putni, zivis un kukaiņi apveltīti ar neparasti attīstītu orientēšanās spēju.

Ja kaķi iemidzina un aizved vairākus kilometrus no tā dzīves vietas, tas jau pēc nedaudz stundām atgriežas. Pasta baloži atrod savu būri simtiem kilometru attālumā. Gājputni katru gadu nolido vienu un to pašu ceļu turp un atpakaļ pāri jūrām un kontinentiem. Tie ne tikai lido pa vienu un to pašu ceļu, lai nokļūtu tajā pašā ciemā un pat tajā pašā ligzdā, bet daudzi ievēro noteiktu kārtību un gadu no gada precīzi vienā un tajā pašā stundā pārlido noteiktu apvidu.

Lai izskaidrotu putnu orientēšanās spējas, izvirzīja hipotēzi, ka tie vadās no saules. Daļēji tas ir pareizi, ja runā par pasta baložiem. Bet gājputni, nenovirzoties no ceļa, turpina lidot arī naktī. Rodas jautājums — vai gājputni, līdzīgi jūrniekiem, neorientējas pēc zemes magnetiskā lauka. Iespējams, ka tiem, analogi dzirdes un redzes sajūtām, ir dabisks «kompas» — magnetisma sajūta. Bet mēs neko nezīnām par šīm varbūtējām sajūtām un vēl mazāk par tām atbilstošo organu.

Jaunie laši, vienu vai divus gadus padzīvojuši upē, aizlet jūras dziļumos. Tur viņi aug gadus divus, trīs un pat vairāk, pēc tam atkal atpeld atpakaļ upēs; pārejot no vienas pietekas otrā, viņi atgriežas dzimtajā upītē nārstot. Zuši, kas dzimuši okeana dziļumos pie Bermudu salām, atpeld Eiropas upēs un tur dzīvo. Pēc tam, kāda rudens dienā viņi no jauna peld lejup pa strautiem un upēm. Cieši viens pie otra, garās virknēs tie nopeld pa okeanu tūkstošiem kilometru un atgriežas Sargasu jūrā. Kāds nezīnāms spēks liek viņiem izdarīt šo pārvietošanos? Kāds brīnšķīgs mehānisms dod iespēju šīm zivīm nekļūdīgi izdarīt lielos ceļojumus? Par to zinātne pagaidām var izteikt tikai minējumu.

Ilgu laiku dabas zinātnieki pieskaitīja ceļojošo siseni, kam bija bara instinkts, un atsevišķi dzīvojošo siseni divām dažādām sugām. Šīs divas sugas atšķiras pēc spārnu garuma un ķermeņa krāsas. Kāds dabas zinātnieks novēroja, ka, lai atsevišķi dzīvojošu siseni pārvērstu par baru dzīvojošu, pietiek tikai pirmo piespiest dzīvot kopā ar citiem. Ja atsevišķi dzīvojošā siseņa kāpurīņu ievieto stikla mēģenē un novieto krātinā, kurā dzīvo bara sisenis, tad tas iegūst visas bara siseņa īpašības. Kāds gan signāls, nodots caur stiklu, izsauc pārvēršanos?

Iespējams, ka dzīvnieku sajūtu organu pētīšanas rezultātus izkropļo zinātnieku tendence — apskatīt iegūtos datus cilvēka sajūtu subjektīvās pieredzes gaismā.

Mēs nevaram nolikt sevi bites vietā un iedomāties sajūtas, kas rodas, gaismai nokļūstot tās fasetu acī. Bet mūsdienu eksperimentālās metodes, kas ļoti plaši pamatotas uz nosacīto refleksu izmantošanu, ļauj secināt, ka bite uztver ultravioletos starus kā sevišķu krāsu, ka tā izšķir polarizētu un nepolarizētu gaismu, ko cilvēka acs nespēj. Zivis reaģē uz elektrisko strāvu. Mainstrāva rada viņam it kā nepārvaramu barjeru. Zivis pievelk pozitīvās elektrods. Padomju Savienībā to izmanto jaunos zivju zvejās paņēmienos ar elektrību.

Vai zivis uztver elektrisko strāvu ar sevišķu sajūtu palīdzību? Katrā ziņā dažas zivis var radīt ūdenī elektriskus lādījumus ar tāda organa palīdzību, kuru darbība vēl nav pilnīgi izpētīta.

Zivju zvejošana ar elektrības palīdzību pierāda, ka vēl dziļāka dzīvnieku sajūtu pasaules izpētīšana var pavērt cilvēkam negaidītas iespējas dabas tālākā pakļaušanā. Lašu un zušu noslēpumaino dzīvi atklāšana radītu iespēju nozvejot tūkstošiem tonnu lielus lomus bez riska — tos iznīcināt. Jūras dziļumos slēpjas neskaitāmi daudz zivju, un mēs tikai laiku pa laikam no turienes iegūstam retus eksemplārus. Izvilinot šīs zivis virspusē, mēs neapšaubāmi iegūtu bagātu lomu.

M. Ruze

Neaprašāmi liela ir dzīvnieku pasaules daudzveidība. Pēc daudzām kopīgām anatomiskām, fizioloģiskām un izcelšanās īpatnībām tos apvieno atsevišķās grupās — tipos. Taču neatradīsies otrs tāds dzīvnieku tips, kam būtu tāda formu dažādība, kāda ir gliemļiem jeb moluskiem.

Gliemļiem ir ap 100 000 dažādu sugu, kas atšķiras gan ar lielumu, gan formu, gan dzīves veidu un vietu. Molusku lielums svārstās no 1 mm līdz 18 m. Bez mugurkaulnieku pasaulē līdzīgu garumu sasniedz vēl tikai plautis jeb zivju lentenis.

Daudzi gliemji ir miermīlīgi zaļbarības un trūdošu vielu ēdāji, bet citi — plēsējdzīvnieki. Ir tādi gliemji, kam svarīga nozīme tautsaimniecībā, kā, piemēram, galvkāju gliemji, kurus izmanto uzturā. Tie dzīvo jūrās, kas apskalo Tālo Austrumu, Japānas, Ķīnas un Korejas krastus. Arī Vidusjūras piekrastes ledzīvotāji uzturā plaši izmanto gliemjus — žavētā, marinētā, vāritā, kā arī sālitā veidā.

Galvkāju klasē ietilpst arī «tintes zivs» jeb sepija (*Sepia officinalis*), kuru izmanto sepijas krāsvielas iegūšanai. No sepiju «kauļiem» ražo zobu pulveri.

Gliemenes izmanto perlamutra un pērļu iegūšanai, bet dažas jūrās dzīvojošās formas, piemēram, austeres, skaitās delikatese ēdienu kartēs.

Gliemežu klasē ir daudz pārstāvju. No sauszemes gliemežiem izlieto vīngliemeži. Daļa sauszemes kaļgliemežu ir augu kaitēkļi, bet gandrīz visi ūdenī dzīvojošie gliemeži ir parazitāro sūcējtarpu starpsaimnieki.

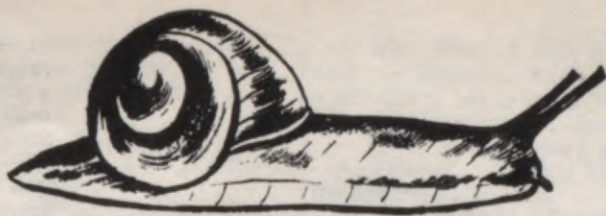
Galvkāji

Lielākie gliemji — tā dēvētie galvkāji — ir milzīgie jūras astoņ- un desmitkāji. Galvkāja ķermenis sadalīts ar iezmaugu divās daļās — galvā un viduklī. Galvas galā ir mute, ko apņem taustekļu vainags. Astoņkājiem ir astoņi, bet desmitkājiem desmit taustekļi.

Desmitkāji sasniedz pat līdz 18 m garumu, bet to taustekļi — līdz 11 metriem. Tāds jūras milzēns nebeidās uzskāt ciņu ar kuru katru jūras iemītnieku. Pat visbīstamākais jūras plēsējs — zobainais valis jeb kašalots, bieži spiests padoties desmitkāja pārspēkam.

Astoņkāji nedaudz mazāki un izskatās ļoti neveikli. Tomēr arī viņi uzveic ļābi aizsargātos un apbruņotos jūras iemītniekus. Piemēram, astoņkāja ciņa ar otu ļābi aizsargātu un lielu jūras iemītnieku — vēzi omaru — parasti beidzas ar astoņkāja uzvaru.

Kas dod iespēju šiem neveiklajiem un lempīga izskata dzīvniekiem uzvarēt jebkuru pretinieku? Izrādās, ka gliemja rīcībā daudz ieroču. Vispirms tam ir taustekļi, kam ļņaudzējčūskas spēks; tad inde, ar ko nogalināt satverto laupījumu; tad atkal krāsvielas, ar ko padarīt sevi ūdenī neredzamu. Šo mākslīgo aizsegu viņi izmanto gan uzbrukumam, gan aizsardzībai. Bez tam galvkājiem ir vēl spēja mainīt krāsu un reģenerēt notrūkušos taustekļus, tiem ir «knābis», t. i., žokļi, ar kuriem cērt kā plēsīgi putni. Bez tam galvkāju ķermenim vēl viena ļoti interesanta un viņu dzīvei svarīga īpašība —

Gliemji

tas spēj ātri kustēties. Lai arī cik savādi tas neizklausītos, šie neveiklie un gaļīgie dzīvnieki ir ātrākie ūdens dzīvnieki pasaulē. Ar savu ātrumu tie var noķert jebkuru citu ūdens dzīvnieku, kā arī izbēgt no draudošām briesmām.

Gliemenes

Gliemeņu dzīves veids un izskats pilnīgi atšķiras no tām radniecīgo jūras plēsēju — galvkāju dzīves veida un izskata.

Gliemenes ķermenis ieslēgts čaulā, ko veido divi vāciņi. Vāciņos izšķir 3 kārtas — ārējo raga kārtu, vidējo prizmatiskā kaļķa un iekšējo — perlamutra kārtu. Perlamutra kārtu veido arī prizmatiskais kaļķis, tikai ļoti blīvā sakārtojumā. Gliemenes kustību orgāns ir ķīveidīga kāja, ar ko dzīvnieks rāpo pa ezeru vai upes dibenu. Gliemene pārvietojas ļoti lēni. Pusstundas laikā viņa mēro ceļa gabalu, kas līdzinās tās garumam. Gliemenes pārtiek no sīkām aļģēm un satrunējušām augu daļām. Tās ķermenī sedz mantija. Starp mantiņu un ķermeni ir mantijas dobums, kur atrodas žaunas. Ar tām gliemene elpo. Visu ķermeni kopā ar mantiņu ieslēdz čaulā.

Tāda izskatās lielā jūras astoņkāju radniecē — gliemene. Tai nav ne taustekļu, ne milzīgo acu, ne spēja mainīt krāsu, ne arī cirst ar žokļiem. Vienīgais aizsargs pret uzbrucējiem ir čaula.

Tomēr dažām gliemenēm ir interesanta īpašība — tās savā ķermenī izaudzē dārgās rotas lietas — pērles. Par to, kā gliemenes ķermenī attīstās pērles, bija vairāki uzskati. Vispirms domāja, ka pērle veidojas, smilšu graudiņam iekļūstot starp čaulu un mantiņu. Citi atkal uzskatīja, ka parazitāri oļiņi iekļūstot starp čaulu un mantiņu, rodas pērle. Tagad par pareizāko uzskata šādu pērles veidošanās norisi: ārējā segepitēlija kārtā atrodas dzeltenbrūngani mikroskopiski graudiņi, kas piedalās čaulas raga slāņa veidošanā. Dažreiz šie graudiņi līdz ar epitēlijšūnām iegrīkst mantijas saistaudos un izveido apaļas lodītes — «pērļu maisiņus». Tajos ap graudiņu pamazām koncentriski nogulsņējas perlamutra kārtā un izveido pērli. Gliemenē pērles veidojas visdažādākajās vietās, tomēr vislielākās un vērtīgākās izveidojas tieši mantijas malās. Pērles aug samērā lēni. Ļoti labvēlīgos augšanas apstākļos viena gada laikā pērle sasniedz 1 mm diametrā.

Pērles veidojas dažādās krāsās. Visvērtīgākās ir baltās ar perlamutra spožumu. Ja «pērļu maisi-

ņus» veido tās epitēlijšūnas, kas piedalās raga slāņa veidošanā, tad pērles parasti tumšas un nespodras. Visskaistākās pērles iegūst no īstās jūras pērīenes (*Avicula margaritifera*), kas dzīvo Sarkanajā jūrā, Indijas un Klusajā okeānā 5—15 m dziļumā. Mūsu republikas upēs mitinās upju pērīenes (*Margaritana margaritifera*). Arī tajās atrodamas pērles, bet tās ir mazākas par jūras pērliem.

Isto upju pērleņu vāciņi ir biezi un tiem nīerveidīga forma. Latvijas PSR īstās upju pērīenes sastopamas straujā, vēsā un dzidrā ūdenī. Upes dibenam jābūt smilšainam, akmeņainam vai grantainam. Ja parādās dūņas, tad upju pērīenes no tādās vietās nozūd. Parasti kopā ar īstām pērīenēm dzīvo arī foreles. Tas norāda, cik vēsam, dzidram un straujam jābūt ūdenim, jo forele mūsu republikā ir visizvēlīgākā zivs.

Daudz vairāk pie mums ir parastās upju gliemenes (*Unio*) un bezzobes (*Anodonta*), kas sastopamas gandrīz visos ezeros un upēs. Perlamutra iegūšanai derīgākās ir parastās upju gliemenes, kuru vāciņi ir biežāki nekā bezzobēm.

Apstrādāšanas punktos vispirms gliemeņu vāciņus atbrīvo no gaļas. Tad tos nosūta uz fabrikām, kur izgrīž dažāda lieluma un formas pogas, kā arī citus izstrādājumus. No perlamutra izstrādājumiem nopem raga slāni, tad slīpē un pulē.

No vāciņiem atdalīto gaļu izmanto lauksaimniecībā dzīvnieku un putnu barībai, jo gliemeņu gaļa ļoti bagāta ar vērtīgām barības vielām — olbaltumvielās 60%, tauki 7%, ogļhidrāti 15% un mineralvielas 12%. (Procenti aprēķināti no pilnīgi izžāvētām gliemenēm). Bez tam gaļa satur D provitāminu, kas ultravioleto staru ietekmē pārvēršas par pret-rachitisko vitamīnu D₂.

Gliemeži

Salīdzinot ar gliemenēm, gliemežiem ir citāds izskats un dzīves veids. Gliemežiem ir arī ārējais aizsegs — spirāliski savītas čaulas veidā. Ieeja čaulā ir iepaļš caurums, pa kuru dzīvnieks izbīda ārā galvu un kāju. Galvgalā gliemežiem ir divi vai četri taustekļi. Kāja ir muskulots izaugums ar platu pēdu rāpošanai. Gliemeži dzīvo gan ūdenī, gan uz sauszemes.

Interesantākais no sauszemes gliemežiem ir vīngliemezis (*Helix pomatia*), kas ir lielākais gliemezis mūsu republikā. Savu mīksto ķermeni tas ievietojis glītā

čaulā. Barojas ar dažādu augu lapām un labprāt ēd arī kultūraugus. Sausā laikā vīngliemežus neredz. Tad tie paslēpušies zemes bedrītēs vai zem lapām. Rīta rasā vai pēc lietus tos bieži redz rāpojot pa celiņiem, lapām un krūmiem. Ziemā vīngliemezis ievēlkas savā čaulā un aizmūrē tās ieeju gļotām, kas, saskaroties ar gaisu, sacietē. Pēc 6 mēnešu ziemas gaļas vīngliemezis atkal pamostas.

Mūsu republikā vīngliemeži ievesti no dienvidiem, tomēr mūsu klimatu tie panes ļoti ļābi. Daudz viņu ir Itālijā, Francijā un Austrijā. Vīngliemeži ievesti pie mums ļāu viduslaikos. Klosteru mūkiem tie bija gavēņu ēdiens. Latvijā vīngliemeži sastopami vairākās vietās gar Daugavu, arī Rīgā, Tukumā, Krāslavā un Bauskas apkārtnē.

Vīngliemeža gaļa ļoti garšīga, atgādina svaigas sēnes, bet pie mums to ēdienā neizmanto. Tīties dienvidos vīngliemežus lieto daudz un tie tur ir tirgus prece.

Pie mums vēl ir citi sauszemes gliemeži, bet tiem nav nekādas praktiskas nozīmes.

Uz labības augļiem un zālēm mītrā laikā parādās iegarenie kaļgliemeži, kas nodara ievērojamus postījumus labības augļiem.

Ūdenī dzīvojošo gliemežu sugu ir daudz un viņu lielums svārstās no 1 mm — 30 mm. Daudzas sugas dzīvo ezeros, citas upēs. Visvairāk gan ir tādu gliemežu, kas dzīvo gan upēs, gan arī ezeros.

Ūdenī dzīvojošie gliemeži noder par barību zivīm un putniem. Tomēr mazie ūdens gliemežiši ir bīstami daudzziem putniem, meža dzīvniekiem, māju loplēm un pat cilvēkiem. Tā mazie diķgliemeži (*Galba truncatula*), kas uzturas ezeru, upju, diķu un grāvju malās, ir sūcējtarpa — aknu blakts (*Fasciola hepatica*) starpsaimnieki. Ar šo aknu parazitāro slimību var saslimt gandrīz visi dzīvnieki, ja tie ganās vietās, kur dzīvo diķgliemeži. Lai saprastu, kāda loma te ir gliemežiem, mums jāizseko parazīta attīstības ciklam. Aknu blaktis dzīvo aknu žultsvados un nogatavojušās oļiņas pa zarnu traktu tiek izvadītas ārā. Ja oļiņas nokļūst mītrā vietā, no tām attīstās tārpa kāpura forma — miracidiji, kas peld un pēc laiciņa ieurbjas mazajos diķgliemežos. Ja miracidiji nonāk vietās, kur nedzīvo diķgliemeži, tie pēc neilga laika nobeidzas un sūcējtarpu attīstība nevar turpināties. Mazo diķgliemežu ķermenī miracidiji attīstās tālāk, veidojot nākošās stadijas — redijas un cercarijas. Kad cercarijas nogatavojušās, tās atstāj gliemeža ķermeni un peld ūdenī. Drīz tās plēstiprinās pie kāda zāles stiebrīņa un aplūjas ar cietu apvalku. Ja tādu cistu apēd kāds dzīvnieks, tad viņa gremojamā traktā cistas apvalks izšķīst un izkļūst tārps, kas cauri zarnu sienām nonāk asinsvados un tad nokļūst aknās.

Bez diķgliemeža sūcējtarps nevarētu attīstīties. Lūk, kur ir šo mazo gliemežišu lielais kaitīgums.

Daudzi putni, zivis un zīdītāji slimo ar parazitāriem tārpiem, kam par starpsaimniekiem ir dažādi ūdens gliemeži, tāpēc arī ūdens gliemežus uzskatām par kaitīgiem.

V. Viksne

ROBERTS SĒLIS

R O M A N S

G. Ciliņa zīm.

Motto:

*Bet melnā čūska maļ jūrā miltus,
Tos jāēd būs tiem, kam vara un viltus;
Tur karā jāļ bāliņš, aust asiņains rīts,
Pret ienaidniekiem ass zobens trīts.*

Rainis

Pirmā nodaļa

1.

Visu dienu dārd un dārd... Gaisa dūmu pievilties, un pāri pilsētai saule sasarkusi brien kā pa miglu. Pa Gaisa tiltu uz Vidzemes šoseju nepartrauktā straumē plūst atejošā karaspēka daļas. Kājnieki, lielgaballieki un vezumnieki ceļa putekļu klātī un dūmu apkvēpuši. Dūc lidmašīnas. Saņū zenitartilērija. Reizēm kaut kur nodārd nomestās bumbas apdullinošais grāviens.

Pretīm Gaisa tiltam, netālu no lauksaimniecības mašīnu fabrikas «Vezuvs», ienēmuši pozīcijas tālšāvēju un prettanku lielgabali. Sarkanarmieši rikojas apsvērti, ātri, un šāviņš pēc šāviņa lido pāri pilsētai, pāri Daugavai, kur ārpsētas ceļus jau kārpā fašistu tanki.

Sajā troksnī un drudzainā nemierā fabrika «Vezuvs» vēl strādā. Kaut arī uztraukums un kluss jautājums ir visu sejās, taču nevienš neatstāj savu darba solu.

Fabrikas direktors inženieris Pakalns nemierīgs staigā savā kabinetā no viena gala uz otru. Pa logu viņš redz pāri tiltam steigā soļojam vīrus un jaunekļus, redz uztrauktas sievas ar maziem bērniem pie rokas un jaunavas ar saņiņiem. Viņi visi steldzas paglābties no briesmām, kas draud no Daugavas otras puses.

Pakalns vēl netic, ka vācieši varēs ielauzties pilsētā. Arī tresta priekšnieks no rīta zvanija, lai darbus nepartrauc, kamēr saņems pavēli. Bet lai sagatavojas visām varbūtībām.

Pakalns to saprot. Jo aukstasinīgāk un mierīgāk izturēties, jo vairāk pretspāra varēs sakopot pret ienaidnieku.

Pie durvīm kāds pieklauvē.

— Iekšā! — iesaucas Pakalns un pārsteigts ierauga kabinetā ienākam milicijas formā Osvaldu Videru, kas gadu atpakaļ vēl strādāja «Vezuvā» pie mašīnām, bet šinī ziemā tika iecelts par milicijas nodaļas priekšnieka palīgu.

— Jūs vēl tā, pavisam mierīgi strādājat, kaut gan visapkārt dun vien! — apsvērcinoties Vidērs izbrīnā parausta plecus. — Es gribu satikt tehniķi Vanagu. Jānoskaidro, cik viru vēl varu no jums dabūt. «Sarkanā turbīna» dod piecpadsmit.

— Piezvanišu, lai Vanags atnāk. Viņu šorīt izsauca uz partijas rajona komiteju. Cik zinu, mums ir piecpadsmit osoaviachima biedri, kas apmācīti un prot ar ieročiem rīkoties.

Pakalns pagriež telefona ripu.

Sajā brīdī ienāk divi puīši. Vecākajam stingra stāja un gaiša seja pilna dziļas nopietnības. Pēlēkās acis raugās cieši, apņēmīgi. Jaunākā puīša skatiņā dzirksti atklāta dedzība. Viņš tā kā drusku uztraukts, nepacietīgs.

— Nu, klāt viņi arī bez visas saukšanas, — Pakalns noliek klausuli.

— Labi, ka tu pie mums atnāci, — Vanags saka, satverdam Videra roku, — mēs gaidām. Ar partijas komitejas rīkojumu esam padoti tev. Gatavojamies jau iet uz tavu milicijas nodaļu.

— Ieroču, tikai ieroču mums vēl vajag! — iemet jaunākais.

— Un pie jums, biedri direktor, mēs nākam vēl vienā lietā. Līdz šim es vadīju un rīkoju fabrikas sardzi, bet tagad strādnieku komiteja manā vietā izraudzījusi mūsu komjauniešu grupas sekretāru biedru Kārenu. To jūs paziņojiet strādniekiem.

— Labi, tad sasauciet sapulci, — Pakalns īsi izmet. Viņu it kā aizskar Vanaga noteiktā valoda, kā dažreiz aizskārusi viņa kritika par fabrikas vadības pieļautām kļūdām.

— Iesim! Un arī jūs, direktor Pakaln, nāciet. Mēs ne mirkli nedrīkstam kavēties, — un Vanags jau ver vajā kantora durvis.

Fabrikā nav tās darba rosmes, kas agrāk. Mašīnas gan dzied, bet darbs pie tām nerit tik strauji kā parasti. Dunoņa, kas dzirdama ārpusē, un lielle sprādzieni brīžiem apklusina visu.

Mašīnmajā Videru ielenc strādnieki, kas gatavojušies pilsētas aizstāvēšanai.

— Laktiņ, uzskrej augšā, palūdz meistarū Buku, lai nozvāna darbu pārtraukumu. Sapulci noturēsim tepat galdnieku nodaļā, — Vanags uzsauc zemam, apaļu seju galdniekam, kas pašlaik ienāk mašīnmajā.

Elektriskais zvans, vēstīdams trauksmi, šķīnd pa visām nodaļām. Mašīnas aplūst, un lielajā kokapstrādāšanas telpā iestājas neparasts klusums. Strādnieki steigšus dodas augšā pa trepju cementa kāpnēm.

Tā ir plaša, gaiša telpa ar lielu elektrisku celtni darbnīcas galā.

Uz tīrkulēja ozola skeleta pamata uzkāpj Vanags ar Videru un klusēdami noskatās, kā šē saplūst «Vezuva» strādnieku saime.

Uz darba sollem, koka materiālu kaudzēm un dažādo mašīnu daļām sasežas galdnieki. Viņi visi vēl darba priekšautos, uzrotītām krekla piedurknēm. Pelēki, noputējuši sanāc mašīnstrādnieki. Uz cepurēm tiem vēl gul bleza putekļu kārtā. Viens pēc otra virzās uz priekšu montētāji, atslēdznieki un kalēji. Viņu rokas ir eļļainas un melnas. Pēdējie ierodas krāsotāji, notriepotos virsvalkos, un saulē ledēgušie laukuma strādnieki.

Sajās putekļu un kvēpu pilnajās sejās Vanags saskata klusu jautājumu, kas prasa no viņa noteiktu un skaidru atbildi.

— Biedri, — iesāk Vanags, un viņa balss drusku dreb, — tajā dienā, kad mūsu zemei uzbruka fašisti, mēs zvērējām ar visiem spēkiem aizstāvēt mūsu lielo, bagāto dzimteni. Mēs solījāmies ķerties pie ieročiem uz pirmo valdības un partijas aicinājumu. Tagad šis brīdis ir klāt. Visi, kas esat apmācīti, nolieciet savus darba rīkus un nemiet rokās šautenes! Arī es, biedri, nometu zīmuli un cirkuli, lai ietu kopā ar jums, — Vanags, mirkli apklusis un pārļaidis skatienu visiem, turpina, — un jūs, kas paliksiet šeit, nepaguriet. Esiet kopā ar mums ne vien savās domās, bet darbos un arī ciņā.

Pakalns stāv atspīdies pret ēvelsola galu. Viņam liekas, ka runātājs pats it kā degtu. Matī mītrām šķipsnām sakrituši uz pieres un pēlēkās acis gail kā ogle. Jā, tāds viņš ir šis «Vezuva» tehniķis, noteikts un apņēmīgs vienmēr.

— Vārds biedram Pakalnam...

Pakalns satrūkstas. Aizdomādamies nav dzirdējis Vanaga runas no beigumu. Pagājies uz priekšu, viņš saka:

— Kamēr ciņa risnāsies ap Rīgu, arī fabrika nevar palikt bez aizsardzības. Turpmāk biedra Vanaga vietā sargu grupu vadīs komjaunietis Kārens, — viņš vēl ko grib teikt, bet tad samulsis aplūst.

Sasārcis un uztraukts caur sapulci izsprauca strādnieku komitejas sekretārs Eriks Leja.

— Biedri, man īsu vārdu, — Leja pagriežas pret klausītājiem. Acis

plati lepletis, viņš uzbudināts runā ātri: — Es tikko nāku no arod- biedrības... Man jāsaka biedri, traki... Sauj no jumtiem, no lo- giem. Arodbiedrībā man teica, lai visi, kas prot šaut, ķeroties pie ieročiem...

Spējs grāviens nodrebina darbnīcas logu.

— Vajag mūs atlaist uz māju, ko par velti nīkstam. Tā kā tā strā- dāšana valrs nav, — iesauca mašīnstrādnieks Stumburs.

— No tresta vēl nav pienākusi pavēle atstāt darbu, — paziņo Pa- kalns.

— Biedri, ir pienācis brīdis, lai dotos aizstāvēt Rīgu... mūsu dzimteni... Lai ejam...

— Ak, ko jūs, Rīgas aizstāvētāji!... — Stumburs Leju pārtrauc. — Tu pats teici, ka šauj no loģiem, no jumtiem. Kas tie ir? Parašu- tisti. Tiem ir mašīnsautenes, granatas. Arodbiedrībā jums pat ne kārtīgu ieroci neiedos. Ja vācieši tagad jau sakāvuši frančus, ko tad Sar- kanarmija tiem padarīs? — Stumburs šaubās.

— Sarkanarmija nav vēl īsti sākusi karot. Stumbur, mēs ejam cīņā un zinām, par ko. Zinām, par ko arī kritam. Bet tie, kas šauj uz mums no muguras, tie ir nodevēji. Un, vai viņiem! Piemini manus vārdus, Stumbur! Tu kādreiz biji kriets pulsis. Tagad, kā redzu, esi tāds pats glēvulis kā tie, kas nobijušies no nodevējiem — slepkavām.

Vīders kopā ar Vanagu. Kāreņu un Eriku atziet uz strādnieku klu- bu, kur jau pulcējas citi cīnītāji.

Atkal spējs grāviens. Vecā kantora ēka līgojas, šķindēdamas birst logu rūtis. Netālu aiz fabrikas sakņu dārzā nokritis bumba. Dūmi un izvadītās zemes masas izšķīst gaisā, un dažas granatu šķembas ietriec- cas fabrikas ēku sienās.

Kabinetā skan telefona zvans. Pakalns ieiet un paņem klausuli:

— Kas? A-a Mežmalis? Nu labi labi. Ko lai dara, ka nevarat.

— Viņš noliek klausuli un iziet atpakaļ kantorī:

— Zvanīja mūsu inženieris Mežmalis. Sodien nebūšot darbā. Va- kar vakarā netālu no viņa vasarnīcas Juglā kritusi bumba. Sieva pār- bijusies, guļot uz gultas slimā. Visa Vidzemes šoseja, ceļi un meži esot bēgu pilni. — Pakalns paskatās logā.

Fabrikas vārti līdz galam vaļā. Sētā ienāk pulciņš karavīru. No- putējuši pelēki. Sejas un rokas tiem melnas kā zeme. Piestājuši pie ūdensvada, viņi kāri dzer vēso ūdeni. Vārtu sargs Upītis ir ziņkārīgs un grīb iesākt sarunas. Bet viņiem nav laika. Jāsteidzas un jāpilda savs pienākums. Padzēruši un noskalojuši sejas, tie tūlīt pazūd pa vārtiem. No darbnīcas iznāk grupa strādnieku — nākamie kaujinieki.

Pievēris durvis. Pakalns gausiem soļiem staigā pa kabinetu. Baiļu strāvotums vēsi pieskaras vaļiem. drudzaini notrīc sirds. Bēgt? Alz- braukt? Tāpat kā tie, kas steldzas pāri tiltam? Un kur? Pakalns pār- velk ar roku pār pieri. Nē, viņš paliks šeit. Par ko lai būtu jābaidās? Un pašam ir māta un darbs...

— Biedri direktori!

Pakalns satrūkstas. Kabinetā ienācis strādnieku komitejas sekretars Eriks Leja.

— Ko? Jūs negājāt? — Pakalns iesauca un tūlīt sevi nosoda par šādu jautājumu.

— Jā... — Leja nolaiž acis. — Nevar... sieva un divi mazi bērni... Mēs abi, direktori, tāpat nezinām, kas rītu ar mums no- tiks... Pavadiju biedrus līdz milicijas iecirknim.

Pakalns paskatās rokas pulkstenī.

— Cetrpadsmit. No tresta gan vēl nav ne zvanīts, ne arī kāda pavēle saņemta. Piezvanīsim.

Pakalns piegrīž telefonu. Brīdi viņš patur klausuli pie auss.

— Neatbild. Tātad neviena tur nav. Paziņojiet meistaram Bukam, lai beidz. Vai šodien Dundurs atkal nebija darbā? — Pakalns, no- licis klausuli, jautā.

— Jā. Inženieris Mežmalis un laukuma pārzinis Dundurs.

— Mežmalim sieva esot slimā.

— Sieva? Nu, es par to nedodu ne trīs. Blēdis un melns! Biedri direktori, jūs tikai to redzēsiet vēlāk, mēs viņu labi pazīstam. Priekšā klanās, liškē, bet ko aiz muguras? Būtu apklausījušies trestā, ko viņš par jums tik nav sastāstījis. Kadru daļā par fašistu nomelnojis. Jūs esot no Vācijas atbraucis spiegs.

— Nerunājiet nu niekus. Erik. — Pakalns pamet ar roku.

— Tie nav nieki... Redzēsiet!... Dundurs ir ienaidnieks. Tagad droši vien kaut kur no kādas paslēptuves strādā. — Eriks Leja stei- dzas izstāstīt Pakalnam visu, kas viņam uz sirds.

Atstājis kantorī. Leja skrīen uz fabriku, cieši gar noliktavām, jo nepārtraukti strādā zenitartilērija. Šķembas, zemē kritot, dārdina skārda jumtus.

Kad uz brīdi norimst šāvienu troknis, «Vezuva» strādnieki iet mājā. Viņi iet nesteidzami, brīžiem pametot skatļenus uz augšu, tad atkal bikli vērodami apkārtni.

Drūms un idzīgs Stumburs pēdējais iziet pa fabrikas vārtiem. Viņš pat neatbild sarga Upīša atzīdījumam, ka aiz tilla šaujot. Ar lož- metējiem. Lai šauj!... Vīders ar Vanagu atzēlot tam pagāja garām kā svešiniekam. Kā ienaidniekam... Kā nodevējam. Vai viņš ir kādu nodevis? Nē. Tāds viņš nav! Bet katram ir sava doma. Viens tic, otrs šaubās. Jā, kas var pateikt, kas uzvarēs? Nevienam!

Stumburs pāriet pāri tiltam. Ar sevi klusi runādami, viņš neredz, kas notiek uz tilla un ielām. Pamostas kā no miega mazā šķērslīnā pie Lielajiem kapem. Sajā ielā taču dzīvo Dundurs? Viņš ieles pie Dundura. Šī apņemšanās Stumburu uzmundrina. Viņš pat priecājas, ka ir alzmaldījies garām ceļam uz savu dzīvokli Sarkandaugavā.

Sētas mājā, uzkāpis pa trepēm otrajā stāvā, Stumburs, brīdi pa- klausījies pie durvīm, pieklauvē. Bet neviens viņam neatver, kaut gan skaidri priekšnamā dzirdams solu trokšnis.

Stumburs vēlreiz, daudz stiprāk pieklauvē.

— Kas ir? — jautā paklusa, nobijusies balss.

— Stumburs!... Laid!

Noskrapš atslēga, un pa pavērtajām durvīm Dundurs raušus levelk Stumburu priekšnamā;

— Nāc! Nestāvi durvis, nevar zināt, kas gadās trepēs, — viņš čukst. — Nupat iet vaļā! Bet es nobijos gan ne pa jokam. Dažs labs no mūsējiem jau ir pazudis. Tikko pārnācu mājā, tā uzreiz kāds sīt pa durvīm. Domāju, ka man sekots... Bet tu! Kā pa fabriku?

— Ciet! — Stumburs pastāsta par visu, kas šodien tajā noticis.

— Vīders un Vanags nekur no mums neizbēgs! Komunisti! Rīgu viņi nosargās? Jāsmejas!... Rītu pat jau vācieši būs iekšā. Tad mēs visiem komunistiem sakurināsim īstu pirti! Arī tu pārnāc pie mums. Es par tevi galvošu. Ieroci mums ir... Pat ložmetēji! Un tad no lo- giem. Sodien es jau izmēģināju. Ko tu domā? — Dundurs jautā.

— Es gan ne, — Stumburs purina galvu.

— Muļķis, — Dundurs attaisa uz galda nolikto degvīna pudeli un ptelej pilnu alus glāzi, — labāk iedzerim, tad tu runāsi prātīgāk. Zini, kas ir muļķis? Kas nav ne šis, ne tas! Nu, tā kā direktors Pa- kalns. — Dundurs iedzerto glāzi pastumj Stumburam: — Mans tēvs uz laukiem izputēja. Kā saka, nodzēra ar parādīem apkrautās mātas. Otrudē man tās nobrauca gar degunu, un es no salm- niekdēļa paliku par pliku koku brākeri. Tagad varēsīm tikt atkal uz zaļā zara. Runā, ka mūsu bijušais šefs arī būšot liels vīrs. Padomā! — Dundurs atkal ieieļ un iedzer, — kas mēs še pie boļševikiem bijām? Es kokmateriālu pārzinis, tu mašīnstrādnieks. Vai tu kādu vieglu die- nu savā mūžā esi redzējis? Un vācietis to mums sola.

Dunduram balss savādā gārdz un aizķeras kaklā. Degvīns pudelē ātri vien plok, un visu laiku runā tikai viņš. Kad Stumburs pieceļas, lai ietu. Dundurs vēlreiz tam piekodina:

— Tu atnāc rīt! Es tevī pats aizvedīšu pie mūsu Silarāja! Mēs labi dzīvosim!

Stumburs iziet uz ielas. Viņš ir ieskurbis no izdzertā degvīna un amulsis no visa tā, ko tam sastāstīja Dundurs. Tā jau ir — kopš tās dienas, kad viņam, vēl skolā ejot, nomira tēvs, tas valrs nav redzējis bezrūpīgas, labas dienas. Māte viena situsies, kā varēdama, lai uzau- dzinātu abus bērnus. Sāka pats pelnīties dažādos gadījuma darbos, līdz beidzot iekļuva «Vezuvā» un izmācījās par mašīnstrādnieku. Viņa māsiņa pat nepabeidza pamatskolu, kad jau iestājās gumijas fabrikā «Varonis». Taisnība, mātēļ viņš arī tagad nodara lielas rūpes, dažreiz nodzērdams savu darba algu. Sevišķi pēdējā laikā, kopš iedraudzējies ar Dunduru.

Stumburs paceļ galvu un saraujas. No mazās šķērslīnās viņa priekšā uz Dunties ielas iznāk «Vezuva» direktors Leons Pakalns. Galvu noliecis, Stumburs ātri iemetas blakus vārtos. Viņam kauns satīksties ar Pakalnu, kas tagad varbūt tāpat novērstos kā Vanags un Vīders.

Pakalns ir nozudis ielas likumā un Stumburam reibums arī pagai- sīs. Tikai tagad viņš ierauga uz ielas un vārtos stāvam nemierīgu jau- žu barus.

Stumburam ir kauns arī no šiem ļaudīm, kuri ar baļgu uztraukumu klausās, kas notiek pie Daugavas un Pārdaugavas nomalēs.

Cik labi, ka nav solījies iet Dunduram līdz!

Ar šo apmierinājumu Stumburs iegriežas sava dzīvokļa mājas vārtos.

2.

Aiziet kantora darbinieki. Pakalns vēl sarunājas ar Kāreņu un no- slēdz savu rakstāmgaldū:

— Tātad jūs šodien paliksiet manā vietā un rītu arī?

— Jā. Tā mums ar Vanagu norunāts. Mēs paliekam sardzē seši jaunieši.

— Kāds šaujamais ir?

— Viena šautene par visiem.

— Tad nemit vēl šo, — Pakalns izvelk no kabatas pistoli un pa- sniedz Kāreņam. — Un sveikli! Bet esiet uzmanīgi, biedri Kāren! — viņš pakrata jaunietim roku.

No «Vezuva» iznācis, Pakalns nogriežas gar ielas stūri pie Gaisa tilla. Tumši dūmu mākonī smagi mutuļo gaisā, un visas ielas klusināta nemiera pilnas.

Pa mazo šķērslīnā Pakalns nokļūst Lielajos kapos, lai cauri tiem visdrošāk izietu uz asfaltētās Dunties muļžas šosejas. Bet arī kapos sāk šaut kā ar ložmetēju. Laudis skrīen, gulstas gar pieminekļiem, un Pakalns, kurš ir tuvāk kapliņai, iestēdzas tajā. Viņam liekas, ka tā nav godīga cīņa, tā ir launu neļēgu negatība, kuri vēl smejas par savas tautas pagrūšanu fašisma nevēram zem kājām.

Saušana! mitēloties, atdzīvojas atkal visas kapu ejas. Arī Pakalns iznāk uz ielas. Kāds sargkareivis ar šauteni rokā soļo pa ielas vidu un viņa acis ir pārvērtas uz augsto namu loģiem un jumtiem.

Iegriežies Sarkandaugavas šosejas ielokā, Pakalns ierauga uguns liesmām apņemto Pētera baznīcas torni. Viņam šķiet, ka, degot šim vecajam pilsētas piemineklim, pašas Rīgas skaistajā seļā tiek iede- dzināta dziļa, sāpīga brūce. Krūtīs iesmeldzas sirds. Viņš vēl un vēl- reiz atskatās atpakaļ.

Pakalns palet garām lielajiem naftas rezervuāriem. Šeit vēl strādā ar nopietnu skubu un steigi. Pildās benzīna mucas, un automašīnas nāk un iet.

Viņš pāriet pāri tiltam, palet garām Ziemeļblāzmas stacijai, un, izgājis mežam cauri, sasniedz savas mājas.

Pie dārza vārtiņiem viņu sagaida māte. Kaut mati jau metas pe- lēki, tak galta vēl viņai vingra. Ieraugot dēlu, viņas skumjā valgā atplaukst sīrsnīgums un maļgums.

— Mēs abas ar Zīnu tā bēdājāmies. Trešo dienu kā nepārnāc! Meiteni jau aizvakar no komisariāta atlaida mājā. Un šorit, paņēmusi kofertīti, aizgāja. Viņas vijole palika šeit. Nebūšot laika spēlēt, viņa teica... Šķīroties mēs abas raudājām, — to stāstot, arī tagad mātēļ ir asaras acīs. — Viņa teica, iešot uz radiofonu pie Ligitas un tad ar komjauniešiem braukšot projām. Viņas paziņa, komisāra šoferis Pār- uplešu Ansis, komisariātam evakuējoties, aizbraucis... Zina tevī tā galdīja... — Ejot pa taciņu līdzās dēlam uz istabu, māte noraus no acīm izspīdušos asaru.

— Nevarēju, māt! Tu zini, kādas mums tagad ir dienas. Fabrikā katru nakti dežurēja seši strādnieki. Es pats gribēju būt klāt. Ja fabrikai notiktu kas ļauns, nevarētu sev piedot, ka man uzticēto mantu neesmu labi uzraudzījis. Arī tagad tur sardzē palika seši puisi.

— Bet tu pats? Ko tu domā pats? — māte jautā.

Pakalns nomet priekšnamā uz pakaramā cepuri.

— Iešu mazgāties. Pa šīm dienām esmu kļuvis gluži melns, — viņš saka, neatbildot mātes jautājumam.

Pie pasta gar kanala malu staigā meitene vienkāršā apnēsātā kleitīnā ar koferīti rokā. Viņai var būt septiņpadsmit vai astoņpadsmit gadu. Uzmanīdama Radiofona galvenās ieejas durvis, viņa redzami nervozē. Ieraudzījis miliču patruļu, viņa apgrīžas atpakaļ, it kā ietu uz ielas pusl, baidīdamās, ka to neaizraida prom. Bet draudzene ir še jāgaida un jāsatiek.

Un tur jau viņa nāk! Meitene tagad droši steldzas uz Radiofona galveno ieeju.

— Līgit, cik tu ilgi...

— Netiku tik ātri vajā! Evakuējamies. Laiks iet tā... Skaties, pusdienu klāt! Es zinu, tu gaidi. Bet neko darīt. Rāvāmies pa kaklu, pa galvu, kamēr kārtīgi visu pievācām.

— Tu vakar soliļies iet vēl uz mājām pēc māmiņas... Bet mēs vairs netiksim pāri Daugavai. Nelaižot.

— Pamēģināsim... Nezinu, vai mājās savu māmuli atradīšu. Pie mums runāja, ka Sampeterī jau manīti vācieši. Zēl. Viņa gatavojās braukt man līdz. Tēvs aizvakar ar polikliniku evakuējās. Mēs, komjaunieši, atstāsim Rīgu tikai ap pusnakti. Tā ir nolemts. Tu brauksi mums līdz, ja?

— Tāpēc jau es atnācu, Līgit. Brāli Leonu nesagaidīju, vēl nepārnāca no fabrikas. Bija gan zēl šķirties no māmiņas... Bet viņa man visu laiku to vien: nenokavējies, nenokavējies!

— Ak, bērniņ! — Līgita līdzjūtīgi uzsmaida savai draudzenei. Tā ir slaida auguma, lokana melta. Brūnās acis ir reizē pētījošas un drošas. Steigdamās, lai ātrāk nokļūtu Daugavmalā, viņas iegriežas šaurā, klusā šķērsielā. Neviena braucēja, ne gājēja. Viņām priekšā pa ielas vidu iet kareivis, rokā turot automatu.

Pēkšņi it kā siltiens norīb šāviens no pretējās ielas augstā nama loga. Saurā ieliņa visa ievaidas. Kareivis pasper soli uz priekšu, tad sāpns un saļimst uz akmeņiem. Tas notiek tik piepeši, ka abas jauniešes sastingst uz vietas.

— Zina, cik tas ir briesmīgi! — Līgitas acis paplešas un labā roka kā dzelzs spalles saspiež Zinas elkonī. Jā, viņa redz to vaļējo logu, aiz kura sakustas aizkari. Straujos lēcienos Līgita ir uz ielas un, pakrūsi nokritušo automatu, pieliek to sev pie vaiga.

Atkal nošalc šāviņu atbalss šaurās ieliņas namu logos. No pretējās ielas nama šķindēdami sabirst stikli uz ietves akmeņiem.

Gar ielas stūri saskrien pulciņš bruņotu puisi miliča vadībā un ielenc Līgitu un Zinu.

— Kas šāva? — Milicis ir bargs.

— Es... Un šāvu tajā logā, no kurienes tika nošauts mūsu kareivis.

— Līgita nostājas kareiviskā stājā.

— Tā? — miliča acis it kā urbjas meitenes sejā. Viņš paņem no Līgitas rokām automatu. — Šī vieta nav priekš pastaigāšanās. Biedri, — milicis riko puisi, — ielenciet norādītās mājas ieejas un vārtus! Pārmeklējiet dzīvokli. Bet kur jūs abas ejat? — viņš jautā, pagriežies pret jauniešiem.

— Mēs steldzamies uz mājām. Sampeterī.

— Tur jau vācieši daudzās mājas nodedzinājuši. Pāri Daugavai pa tiltu arī netiksiet. Palesim vārtos. Dokumentus lūdzu uzrādīt.

Līgita pasniedz savu darba apliecību.

— Tā... Radiofonā... Hm... Jauki, — miliča seja tagad ir laipna. — Un viņa?

— Mana draudzene Zina Pakalns.

— Pakalns? Ja nemandos, jūsu brālis «Vezuva» direktors?

Zina paloka galvu.

— Jauki... Nu, kas tur ir, Vanag? — Milicis jautā puisim, kas atgrīžas no pārmeklēšanas.

— Viens beigts, biedri Vīder. Dzīvokļa durvis bija vajā. Pie loga pakritis.

Milicis atkal paskatās Līgītā un viņa laipnajā sejā ieviešas izbrīns.

— Jums gan ir droša roka, biedrene Reksāne. Tādi šāvēji man derētu.

— Nu tad pieņemiet mūs abas, priekšniek. Mēs esam mācījušās šaut. Ja Sampeterī nodedzinātas mājas, es vairs māmuli tā kā tā neatrastu. — Līgita cieši sakož zobus, — viņus nevienu es netaupīšu.

— Bet, Līgit, es neprotu tik labi šaut kā tu.

— Nieki, jūs neklausiet šo bērniņu!

3.

Pāri Rīgai sārti blāzmo debess. Visu laiku vēl deg un kūp. Šajā vasaras naktī bēdas un asaras ir katrā mājā.

Seši jauni puisi, palikuši «Vezuvā» sardzē, pa otrā stāva logiem vēro āru un klausās. Blarkšķēdams pāri tiltam brauc tanks. Kāda smagā automašīna paskrien tam garām un pietājas pie fabrikas vārtiem. Naktis pakrēslā var saredzēt, ka tā pilna cilvēku.

Kas tie varētu būt? Draugi, vai ienaidnieki? — Un Kārens uzskata savus biedrus, kas bažīgi vēro piebraukušo mašīnu.

— Upītis! — iesaucas kāds puisis. — Vecais Upītis skrien!

Lieliem lēcieniem Kārens metas pa trepēm lejā.

— Nāciet visi zemē! Jums atbrauca pakal! — vecais sargs aizgūt-nēm izgrūž. — Bet ātri!

— Mūsu pašu ļaudis. Brauksim! — Kārens, paskrējies atpakaļ pa trepēm, sauc.

Pie vārtiem viņus sagaida ar šauteni bruņojies puisis.

— Jūs Kārens?

— Biedrs Vanags man uzdeva jūs paņemt līdz. Mēs ar jauniešiem

brauksim tālāk uz Igauniju. Kāpiet visi iekšā un saspiedieties kaut kā, — puisis pats ielec pie šofera.

Kārens sastostas — viņu mājā gaida Rasma.

— Es dzīvoju Ropažu ielā. Varbūt no šosejas jūs tur iegrieztos. Man kaut kas jāpaņem līdz, — Kārens kautrējas sacīt, ka tā ir viņa jaunā sieva, jo nupat pirms Jāņiem apprecējies.

— Nevar. Šoseja nav droša. Mums jābrauc pa citu ceļu.

— Tad es eju kājām.

— Ka nav par vēlu. — Šoferis ledarbina motoru.

— Es ilgi nekavēšos. To pasakiet Vanagam.

— Mēs netiksimies. Vanags ar savu grupu aizgāja uz Juglu, — atsaka kāda meitene no jauniešu bara.

Mašīna spēji sakustas un aizbrauc atpakaļ pāri tiltam.

— Kāpēc nebrauci? Vācieši tevi nošaus, ja dabūs rokās. — Upītis lēni nogroza galvu. Viņam zēl, ka šis jaunais puisis ir tik neapdomīgs.

— Un tevi ne? — Kārenam ir drusku spītis.

— Kas man, vecam cilvēkam... Aizbraucis jums līdz, malsītos tikai pa kājām — še es vairāk ko varēšu palīdzēt. Kas to zina...

Aust pelēks rīts. Kārens iet pa Ropažu ielu. Ļauns, biedinošs klusums paliek viņam aiz muguras. Kārenam šķiet, ka nupat pēkšņi viņam uzbruks, un ar bažām tas atskatās atpakaļ uz vienu no otru pusī. Arī te ielā un apkārtējos namos ir tas pats biedinošais klusums.

— Kārens satausta kabatā atslēgu un atslēdz nama durvis. Klusiem, uzmanīgiem soļiem viņš kāpj pa trepēm otrajā stāvā. Tikko ticis pie sava dzīvokļa durvīm, tās atveras un divas rokas apskaujas viņam ap kaklu.

— Es tevi gaidīju, tik ļoti gaidīju, Kārlī. Vakar nepārnāci, un tagad visu nakti sēdēju pie loga un skatījos uz ielu, vai tevi neieraudzīšu.

— Vai koferī saliki visu, ko paņemt līdz ceļā, kā norunājām? Mēs ne brīdī nedrīkstam ilgāk kavēties. Mani biedri jau aizbrauca ar mašīnu. Mēs iesim uz Juglu, Vanags tur gaida. Kur koferītis? — viņš tai jautā, iegājis istabā.

— Es nezinu, ko ņemt līdz, ko atstāt... Bet saki, kur mēs tagad iesim? Par vēlu. Juglai pāri vairs nevienu nelaižot. Nupat pārnāca atpakaļ kalmiņiene ar savu vīru. Tā stāstīja. Kur tu vairs Vanagu sastapsi? Bēgļu pilni meži. Un kāpēc mums jābēg? — ar naivu nesaprašanu viņa jautā.

— Redzi, Rasma, tu Juglas manufakturā apmācījies par sanitāri. Darbojies strādnieku klubā. Es vadīju «Vezuva» komjauniešu grupu. Tāpēc mēs te vairs nevaram palikt. Fašisti mūs visus sameklēs rokā! — Kārens pacilā uz krēsla nolikto koferīti un attaisa vajā. — Malzi ieliec, lai ceļā ir ko ēst.

— Kārlī, padomā, kur lai mēs tagad ejam? — Rasma nostājas tam pretim. — Ja mums uz laukiem būtu kādi radnieki, tad varētu pie tiem. Tādu mums nav. Mēs nevienam ļauna neesam darījuši, no kā mums te baidīties? Neiesim! Man tāda smaga nojauta, — Rasma paskatās logā. — Vai redzi? — viņa to pievelk pie loga un noliecās aiz aizkariem.

Divi vīri, plecos uzkārtām šautenēm, iznāk no ielas pretējā nama un ieiet turpat blakus dārzā.

— Tie ir abi Lustiņi. Vecais bijis iecirkņa uzraugs, dēls korporēlis. Redzi, viņi vēl tā kā slapstās un paliek stāvēt aiz ceriņu krūma. Ko viņi tur gaida? Viņi mūs nošaus... Un visas ielas no ļaudīm tukšas.

— Jā... — Kārens atsēžas uz dīvāna. — Bet mums tomēr ir jātiek prom!

— Es pati nezinu, Kārlī, kāpēc man tagad tā bail, — viņa nosēžas līdzās Kārenam. — Viss, kurp vien skatos, man izliekas tik baismīgs. Varbūt tāpēc, ka vēl nav diena... Pagaidīsim, kamēr būs diena.

— Nu labi, iesim dienā, — padodas Kārens.

Priekšpilsētas šaurajās ieliņās ir klusums. Klusums ir ievīcies strādnieku dzīvokļos, un visas viņu sarunas notiek pusbalsī. Kā pārko-na negaisā tie vairās no logiem. Nevienš šajā brīdī negrib būt uz ielas, ne arī tikt pamanīts pie loga.

Pa nebruģētās ielas smiltīm slid vīglā mašīna un, iegriezusies gar dārza stūri, apstājas. Veikli no viņas izkāpj neliela auguma vīrs ar portfeli rokā.

— Es neuzkavēšos ilgi, — viņš saka otram, kas paliek sēžot mašīnā, — un nebīsties, uzmanīšos. — Steldzīgiem soļiem viņš gar dārza stūri pasitas atpakaļ un apstājas pie nelielas divstāvu mājas ieejas. Durvīm vienā otrā pusē uzraksts «Se var rullēt veju».

Vīrietis ar portfeli ieiet apavu darbnīcā.

Kurpnieks, sēdēdams uz zemā ķebliša un atspiedis zodu plaukstā, ir tā legrīmis domās, ka nav dzirdējis ienācēju. Satrūcies no sveicena, viņš paceļ galvu un uzraušas kājās.

— Tu vēl esi še? — kurpnieks iesaucas kā apjucis, neveikli grozoties.

— Sēdi, sēdi! — ienācējs, pats nosēzdamies uz krēsla, kurpnieku novelk atpakaļ uz ķebliša. — Baidījos, vai tikai no ķemeriem esi pārbraucis. Jā ar kājām, labākas?

— Nu jau nekas. Daudz lokanākas. Tik ilgi pa dubļu vannām suti-nājies. Pat sakaltis koks kļūtu mīksts, kur nu vēl kājas, — kurpnieks mīl jokot.

— Ar ilgi lelaistu reimatismu nav joki. Ko tu pašlaik domā iesākt?

— Pašlaik? Pašlaik es domāju par turpmāko darbu.

— Jā, tev, biedri Kalēj, kas paliksi še uz vietas, jāvelc liels un nopietns darbs. Pazīstot tev kā vecu, rūdītu boļševiku, partija uzdod turpināt, kā agrāk, nelegālo darbu. Vāc kopā vecos biedrus. Galvenais — aktivizēt masu cīņā pret fašismu. Kā to darīt, tu pats to pēc apstākļiem vislabāk zināsi. Pie pirmās iespējas mēs tev atsūtīsim pa-

Ilgus un līdzekļus, — svešais pieceļas kājās, — man nu jāiet. Bet kur tava māsa Dorīte?

— Augšā, dzīvoklī. — Arī kurpnieks pieceļas kājās.

— Pasveicini viņu no manis. Tā tev būs pirmais un vislabākais palīgs. Man viņa labā atmiņā vēl no Ulmaņa režīma laikiem, kad mēs kopā sadarbojāmies pagrīdē. Bet nu jāsteidzas gan! . . .

Kājās stāvēdams, Kalējs vēl noskatās, kur gar logu steidzīgi aiziet viņa vecais cīņu biedrs.

Kalējs noslēdz durvis. Paskatās vēlreiz logā. Paskatās visapkārt darbnīcas kaktos, it kā bīdamies, vai viņu kāds nenovēro.

Noslēdzis darbnīcu, viņš pa koka trepēm uzkāpj savā jumta dzīvoklī.

— Dorīt, vai tu zini, kāds ciemiņš nupat pie manis bija? — viņš valcā, pārkāpdams durvju sliekšni.

— Es dzirdēju gan, ka pie tevis kāds iegāja. Tikai nezinu, kas, — atbild slaida, kalsena sieviete, kas arī valrs nav jauna.

— Mazais. Viņš liek tevi svelcināt. Mums abiem tikai tagad sāksies īstais darbs.

— Kā nu iznāk. Pirmajā padomju varas gadā tikai ārstēties, strādāt nepaguvī. Un tagad? Reimatisms būs atkal klāt. Vai tu sevi taupī?

— Kas aizkrāsnē guļ, uz priekšu netiek. Ja katrs strādās, ko spēj, tad ies. Mēs koposim spēkus un drīzi vien viņus sītīsim, Dorīt!

4.

Pie galdā klusēdami māte ar dēlu ēd vakariņas. Pakalns, galvu noliecis pāri zupas šķīvim, valrās mātes skumjās, jautājošās acīs. Tās viņu nervozē un rada tikai dusmas.

— Visi aizbrauc, — viņa beidzot ierunājas, nevarēdama paciest dēla klusēšanu.

— Tā . . . Nu labi, — viņš, galvu nepacēlls, igni atrūc.

— Bet tu pats? . . .

— Man . . . — Pakalns, pēkšņi atgrūdis zupas šķīvi, pieceļas no galdā. — Bet kāpēc man ir jābrauc? Nez, ko tu teiktu, ja es tiešām būtu aizbraucis.

— Man vienīgās rūpes, lai es nezaudētu tevi tāpat kā tavu tēvu.

Neko neatbildēdams, Pakalns ieiet savā istabā. Mātes jautājumus viņu vēl valrāk satrauc. Viņš tiešām vēl nav īsti apjautis, kas notiks, ja fašisti staigās pa Rīgas ielām. Kāpēc viņš nevar izšķirties? Kas viņu salsta un neļauj spert īstu brīvu soli? Viņš pieiet pie loga. Liesmu atspulga sārto priekšu galotnes. Kā liela ugunīga lāpa no tālienes liesmo «Degvielas» benzīna cisterna. Biezi, melni dūmi, mutuļos veldamies, kāpj gaisā.

Ir vēla nakts, Pakalns vēl arvien staigā pa istabu, un baiļu pamo-dinātā apziņa sitas kā iesprostots putns būrī. Fašismu viņš mācījies pazīt un nīst no skolas laikiem. Un tomēr . . . Savādi bailīga nevarība paralizējusi viņu. To tagad viņš jo dziļi izjūt . . . Jā, izjūt, ka tā ir strausa taktika, kurš briesmu brīdī paslēpj galvu smiltīs . . .

Sajā naktī arī Pakalna mātēl nav miera. Apmetusi vieglu peldu mēteļi pleciem, viņa atsēžas atpūtas krēslā. Kuplie, iesirmie mati kā mīksts mākonis apņem viņas kaklu un plecus.

Allse rauģās pa logu mījkrēslī un krūmu ēnās. Atmiņā ataut diena, kad viņa, tikpat veca kā Zina, aizgāja no vecāku mājas. Nabāga muzikāls Leons bija mīļāks nekā tie, kas saucās par viņas tēvu un māti un tomēr bija sveši.

Allses tēvs Indriķis Pilēns, lielās Ģildes tirgotājs cara valdības laikā, sagājās tikai ar tām aprindām, kas savā ģimenē runāja vāciski. Pat savu uzvārdu pielaiķoja, saukdamies par Henriju Pielingu. Tam piederēja liels nams Alberta ielā un dzelzslietu un zvejniecības piederumu veikals Iekšrīgā. Viņam bija divi bērni — dēls Vilhelms un dēla, Allse. Vilhelms studēja par mašīnīnženieri, bet viņa beidza vācu meiteņu vidusskolu, mācījās klavierspēli pie vijolnieka Leona Simoni. Iemīlējās un aizgāja svešajam itaļu muzikim līdzī. Lai cik nesaudzīgi dzīve viņus mētāja no vienas vietas uz otru, viņa nekad nav nožēlojusi šo savu soli. Leons pelnījās kā vijolnieks. Rīkoja arī koncertus, kuri tomēr nekad nedeķa to, kas cerēts. Muzikas stundu pasniegšana bija viņu galvenais ienākums. Kad Leons dabūja kapelmeistara vietu Breslavā, viņiem sāka klāties labāk. Bet tad kādreiz, braucot uz kreisās strādniecības rīkoto koncertu, viņš tika nogalināts autokatastrofā. Šī katastrofa bija nacistu darbs.

Nevarēdama atrast pastāvīgu vietu, Allse strādāja katru gadījuma darbu. Tas deva tik maz, ka beidzot pienāca brīdis, kad ar astoņpadsmit gadu veco dēlu un mazo meitiņu viņus izmeta uz ielas.

Ar sūtniecības starpniecību Allse atgriezās dzimtenē. Tēvs jau bija miris, un tad brālis atcerējās māsu. No tēva mantojuma tiesas uzcēla šo mājiņu Mīlgrāvī un deva līdzekļus bērnu skološanai. Kad dēls Leons beidza augstskolu, mātes brālis pieņēma viņu savā fabrikā vispirms par inženieri, tad par fabrikas direktoru. Brālis nacionālās jaunbāgātnieku pilsoņu aprindās negribēja kompromitēties, un, tā kā uzvārds Simoni brālim nepatika, tad viņam vajadzējās pieņemt jaunu uzvārdu. Simoni viņi pārmainīja pret Pakalnu. Ar to arī brāļa gādība beidzās, un še, Vecmīlgrāvī, tas nekad nav atbraucis. Un viņa to arī nekāroja. Dzīves ritms viņus jevīrziņa katru savā strauvē, kas plūst pretējos virzienos. Allse priecājās, ka arī Leons to mācījies izprast, kaut reizēm šaubījās, vai ceļš, ko apzinīgā strādniecība gatavo, vedīs pie cilvēces laimes. Šī svārstība viņai sāpēja.

Allse paceļ galvu. Atsarkušte dūmu mākonī jau veļas pāri nomaies mežam, vēstījot postu un iznīcību visam labam, kas ar grūtībām bija sāks. Bailes saspiēz viņas sirdi. Būtu Leons aizbraucis, kur aizbrauca Zina, daudz mierīgāk sagaidītu ritu.

Vecmīlgrāvī, Zvejnieku ielā. Pārurpu dārzam blakus atrodas divstāvu māja ar traktieri. Tās īpašnieks ir Kristaps Odris. Viņa dēls Augusts, vēl nebēdzis vidusskolu, iestājās Radiofonā par kurjeru. Jau skolā ejot, Augusts mīlēja valrāk staigāt pa ielām nekā mācīties, un

kurjera vieta likās viņam tieši kā izraudzīta. Vecajam Odrim tas gan kremtās, jo no dēla bija cerējis lielākas lietas. Naudas pietika un studēt arī varēja. Bet tas Augustam nenāca ne prātā. Rītos, braucot autobusā uz darbu, Augusts iepazinās ar Pakalnu Zinu. Viņam tā patika un katru ritu viņš to sagaidīja ceļā, lai pavadītu uz auto pietātni. Tas nu nebūtu nekā. Bet, uzzinājās, kur Zina strādā un ka vakaros tā uzkavējas pie komjauniešiem, zēns sāka gaidīt arī pie kom-sariata nama. Tas beidzot Zinai bija par daudz. Viņai patika Ansis un nevis Augusts. Tā nu atgadījās, ka kādu ritu ceļā no Pakalnu mā-jām, jaunaudzēs, abi šie puļši saskrējušies. Kas viņu starpā noticis, to Zina nedabūja zināt. Augusts tagad lika viņu mierā un, ja nejauši satika, kā apjucls acis mirkšķinot, pagāja garām.

Tagad Augusts Odris it droši piezvana pie Pakalnu mājas vārti-niem.

— Man ar Pakalnu jārunā, — Augusts saka, kad Allse viņam at-slēdz vārtiņus.

— Redziet, tagad ir tādi laiki . . . Bēdīgi laiki, — iesāk Augusts, apsēzdamies dzīvojamā istabā pie galdā, — es nevaru valrs mājā no-sēdēt. Gribēju parunāties ar kādu nopietnu cilvēku. Es jums neesmu svešs. Ar jūsu māsu Zinas jaunkundzi esmu ļabi pazīstams un tuvs draugs. Viņa strādāja Iekšlietu komisariatā. Pie komjauniešiem gāja. Ko jūs domājat par šiem laikiem? — padevīgi galvu noliecis, viņš veras Pakalnam acīs.

— Ko es varu domāt? Tagad lielgabali, štukasi strādā, — Pakalns vienkārši atbild.

— Ha, ha! Tas ir ļabi teikts! — Odris iesmejas, un viņa acis sa-mirkšķinās kā lielā sajūsmā. — Labi teikts! Jā, lielgabali un štukasi! Bet tikko sāka strādāt vācu parašutisti ar ložmetējiem, tā aizlikās prom kā triekti visi tie lielle mutes varoņi!

Pakalns, sevi valdīdams, mierīgi saka:

— Varonība nav ielas izkārtne, Odra kungs.

— Bet nu krieviem tā kā tā ir beigsi! — Odris ietiepies priecājas. — Vācietis tos visus aizdzīs līdz Maskavai un tad pāri Uralam. Re-dzēsiet! Paši vācieši, ar kuriem vien esmu runājis, to saka.

Pakalns neatbild. Pagriezis Odrim muguru, viņš, piestāties pie lo-ga, skatās laukā, kur uz Meža parka pusi, pāri koku galotnēm veļas blezi dūmu mutuļi.

— Deg Meža parkā, — Odris pastaīpa kaklu. — Un ko jūs, kundze, domājat? Vai mēs tagad paši dabūsim latviešu valdību, vai ne? — Odris pagriežas pret Pakalna māti.

— Es tagad nekā nedomāju. Bet to es gan zinu, ka agrāk, tā arī tagad būs līdzēju nodedēju diezgan, kas gribēs izkalpoties par vācu kungu vagariem.

Allses lielās, skaidrās acis it kā iedzeļ Odrim.

— Tā vis nesakiet, kundze. Kas tad te ir ko nodot? Komunisti visi ir prom. Tikai viens otrs komjaunietis — aktīvists vēl palicis. Kas tos nodos, un ko tad viņi sliktu ir darījuši? Jaunība paliek jaunība. Nāks vecāki, kļūs prātīgāki . . . Kur tad jaunkundze? — viņš, apkārt lūkodamies, iejautājas. — Lalkam augšā?

— Zina aizbrauca, — Allses balsī Odris izmana nepatīkamu vē-sumu.

— Uz kurieni?

— Kā lai es to zinu? Mājā viņas nav.

— Tad jau būs aizbraukusi uz Krieviju? — Odris pieceļas. — Ardīevu, kundze!

Allse neatbild viņa sveicienam.

Ar īgnumu Pakalns noskatījās pa vajējām durvīm, kur aiziet Odris uz dārza vārtiņiem.

— Man viņš nepatīk, — Pakalns saka uz māti.

— Taisni pretīgs, — viņa piekrīt.

Odris soļo pa taku cauri kāpu priedēm. Viņš ir neapmierināts, ka Zina aizbraukusi. Tagad viņš šo lepno komjaunieti padarītu rāmu un mīkstu.

(Turpinājums sekos)

Teiksma par ūdensrozēm

VALDIS RŪJA

IESKAŅA

Man, lasītāji, piedodiet,
Ja vilšanās jūs nomāks,
Kad lappuses šis vērsit ciet
Un ļausit vašu domām. —

Man nolūks nebija pantus vīt
Par daiļo dzelmes ziedu.
Jums gribu teiksmu pastāstīt
Par sālnu, kura ziedos krit. —
Par pagājības biedu
So savu dziesmu dziedu.

Reiz staignājā, kur niedras snaigst,
Melnis dūņu ezers urda.
No dzelmes plūda miglains tvaiks
Kā milža elpa gurda. —

Šķiet, zaudējis pus dzīvības,
Purvs sirgstot citus skauda.
Surp ļaudis vilināja tas,
Pilns jauna tumša drauda.

Kā teiksma stāsta: zaļot stāds
Neviens te nevēlējies.
Tik tad, kad dzelmē grimis kāds, —
Kā bērū rotai darināts
Balts zieds virs ūdens slējies. —

Bij skaudro skumju rozēs šis
Pavisam neparastas.
Kaut jāšper tikai solis iss,
Neviens pēc tām gan nebrīdis
No aizaugušā krasta!

Kaut melnais dūņu ezers rāms,
Šis rozēs augām vasarām
Tur auga nenoplūktas.
Jo lāses pilēja no tām
Kā asaras tik rūgtas.

Teic, tumsas mūklāj, teiksmu paudi!
Teic noslēpumu savul
Vairs nespēj biedēt mūs tavs drauds.
Ko slēp ar dūņu skavu?

Kam jāzied bērū vainagam
Bij reiz virs dzelmes šķirsta?
... Un it kā vārdus meklēdams,
Vējš meldru lapas šķirsta...
Cukst ezers, viegli iešalca,
Liec zarus krasta krūmi.
Vairs noslēpjams te nav nekas.
Lūk, divi ziedi paveras
Kā divi stāsti drūmi...

1. MALDUGUNIS PURVĀ

Bij isa skaistā vasara.
Varbūt par to skumst vēji.
Kā nebeidzamas asaras
List lietus.

Lapas spēji

No kokiem šūpodamās krit.
— Ko, bērziņ, galvu klani?
Būs laikam barga salna rit.
Kas nāks mūs abus sasildīt? —
Cukst laukā mazais ganiņš.

Cik tavā smēdē silti, tēt,
Pat ziemas krēslā saltā.
Kad lielās plēšas vaļā plēt,
Var telpā zvaigznes saredzēt.
Viss mirgo dzirkstis baltās.

Kad paaugšos es vēl mazliet,
Tad kalsim, tētuk, abi
Līdz vakaram, kad saule riet.
Kad miedziņš salds slēgs acis ciet,
Mums silti būs un labi.

Bet tagad jāpalīdz, cik var,
Man maizīti sev gādāt.
Mums māmiņa ir slima ar*.
Lai sārums driz tai vaigus skar,
Mums vajag abiem strādāt.

Es, miļo tēti, nesūdžos,
Ka saimnieks vienmēr baras.
Ar dūņu purvāju tik posts.
Salst kājas rāvas ūdeņos,
Tur ganot dienas garas.
Līdz pleciem niedras skaras. —

Tik grūti govīs samanīt
Pa nelīdzeno pļavu.
Kad laiks uz laidaru tās dzīt,
Ar bailēm sāku pārskaitīt
Es ganāmpulku savu.

...Tā samircis stāv puisēns mazs,
Vērpj domu pavedienu.
Te pēkšņi norib šāviens ass,
Kam atbalss spalgi atsitās
Pret tālu mežu sienu...

No medībām pikts saimnieks brien,
Tērpts ādas vamzi garā.
— Cik tumšs!

Jau stipri vēls, nudien. —
Es skatos: niedrās pile lien,
Bet aiztrāpiju garām...

Nu teic, kā labi noganīts?
Cui, Kārav, dzen uz mājām!
... Bet aitu bars kad pārskaitīts,
Viņš nūju sit pie kājām.

Kliedz saimnieks saniknots kā zvērs:
— Es prasu, vai tu zini,
Kur ir šā pavasara jērs?
Tu mani izputini.

Ej, meklē to!
Jau tumsa biezi,
Pats mājup lopus dzišu.
Bez jēra sētā nerādies,
Jo citādi tev slikti ies.
Tev kaklu aplauzišu.

M. Vitoliņa šipša grebums

... Iet zēns.

Gan sūnās soļi plok,
Gan klūp aiz slapja ciņa.
Gurst sirds un kaklā elpa smok,
Šlakst rāva pastaliņās.

Un kad vairs necer rast nekā,
Kad visi spēki galā,
Redz zēns:

Vai īstenība tā?
Guļ niedrājā visbiezākā
Jērs tumšas slīkšņas malā.

Viņš nezina, ka to saimnieks pats
Te, pilēm uzglūnēdams,
Ir nošāvis.

Kļūst miglains skats.
Lai mājup nestu solis plats,
Zēns iet pa vecām pēdām.

Pret vēju puisēns krūtīs griež
Un nesaļimst zem sloga,
Kaut nesamais smags plecus spiež,
Vējš seļā drēgnas lāses sviež.
... Bet purvā ēnas zogas,
Tumšs mūklājs kājas ļoga...

Vairs gājējs nezina:

te vai tur
Ir šaurā ganu taka?
Nav cieta ceļa itnekur.
Nakts baigus rēģus tumsā bur.
Murd dobji slīkšņu akas.

— Lūk, gaišas kalves dzirkstis spid.
Tās, tēt, es saķeršu šobrīd.
Ko, tētuk, neatsaucies?
Bet maldugunis tālāk slid,
Kam puisēns līdzī traucies...

Un tad,
kur gadījies gan tas?
Melnis ezers ruc un vārās.
Dziļš atvars šņākdams atveras
Kā pūka rikle kārā.

Krit tajā zēns.
— Tēt, roku sniedz!
Smok sauciens nāves akā.
Tik maza cepure kā zieds
Peld ūdensrozei blakām...
... Bij isa skaistā vasara.
Pat to tu neredzēji.
Kā nebeidzamas asaras
List lietus.
Auro vēji.

2. PĒC TVEICĪGAS DIENAS

... Pilns tveices tvanīgs bula laiks.
Pat puķēm aprūkst elpas.
Bez veldzes plaisā zemes vaigs.
Stingst bīrē klusums mēms un baigs.
Gurst svelmē putnu soelpa.

Bet ļaudis nedrīkst pļavā stāt.
Siens smaržīgs kaudzēs krājas.
— Klau, pamalē sāk ducināt.
Jau drīzi vien būs negaišs klāt —
Ko, slīņķi, velciet kājas! —
Kā pērkons saimnieks rājas.

Un kalpi sviedru lāses rauš.
Māc nogurums ar vari.
Kamēr vien dienas gaismu jauš,
Kā tēraudķēžu troksnis straujš
Sķind pļavā dakšu zari...

— Ai ezervīņi, paldies jums!
Kaut dzelme paslēpj rāvu,
Spīrgtis vēsa ūdens veldzējums
Pēc darba, kad jau pusnakts tumst,
Skauj jaunavīgu stāvu.

Nirst dzelmē meiča.
Plecus ļauj
Tā viļņu lēnām šūpām.
Tad slaidu ūdensrozi rauj,
Pie mītrām krūtīm ziedu ļauj
Un skūpstā kairām lūpām.

— Ai jaunība!
Es nebistos;
Lai atvars griežas spīvi.
Daudz laimes, daudz man dzīve dos,
Jo milu, milu dzīvi.

Kā gulbis meiča straumi šķeļ,
Smeļ, pārgalvīgi čalo,
Uz malu peld.
Vēl plaukstās smeļ,
Un vingri tās pār galvu ceļ
Un melnos matas skalo.

Bet krastā jauneklis tur stāv,
Kas nāru gūstīt pratis.
Caur krēslu, kas pār aļģēm blāv,
Dzirkst dairi kaisles skati.

— Mans mīlais!
Laiks kā spārnos skrien,
Kad kopā esam abi.
Es domāju par tevi vien!
Bet brīžiem šaubas sirdi sien:
Kā klāties var tik labi?

Varbūt, tas tikai sapnis kvēls.
Tev brīvlaiks beigsies drīzi.
Es — kalpabērns, tu — saimniekdēls,
Tu mani aizmirsi.

... Bet, varbūt, tiešām laimi sniegs
Se liktenis.

Kas zina!
Vai grēks gan ista mīla, prieks.
Skūpst šaubas izgaisina...

Un daļava jau drosmi gūst
Teikt nākamajam vīram:
— Ir mīla svētījusi mūs
Es kļūšu... mātel

Jā, tā būs.
Tā taisnība ir fira.

Bezgala cits te priecātos
Par vēsti negaidīto:
— Nu dzīve jaunu jēgu dos.
Mulst viltnieks, dzirdot vārdus šos,
It kā no nāves bitos.

Kaut zibenīgi domas steidz,
Tās grimst kā staignā mālā:
— It viss ir tūdaļ jāizbeidz.
Jā gan!

Bet kas būs tālāk?

Viņš meiču pazīst. —
Nebīsiēs,
Ja tai ar varu draudēs.
Vēl taisnību tā meklēt ies.
No ļaužu tenkām, pasarg' diesl
Viņš visu cieņu zaudēs.

Kā akmens sirdi bailes dur,
Žņaudz elpu smacējošu.

— Nav vēsts šī teikta vēl nekurl
Pats tomēr vainīgs esmu tur,
Pats vainu izlabošu.
Tik dod, dievs, roku drošu...

Un nodoms ļauns gruzd krūtīs jau,
Vairs liesma apdzēsama nav,
Tā prātu sadedzina. —
Kā spēj viņš mierīgs meiču saukt
Pēc ūdensrozēm tumsā braukt!
Kas laivu šurpu dzina!

Ai jaunava, visdaiļā, tu
Ne mūžam liksma nekāptu
Gan nāves laivā baigā,
Ja salkās lāses redzētu
Sai mirklī puīša vaigā!

Pēc gaišā zieda liecoties
It kā pēc laimes savas, —
Tev airis, ļaunu roku sviests,
Smags neļāva vairs plecellies
No melno dūņu skavas.

Šķeļ naktī baiļu kļiedziens baiss.
Skan atbalss vilku vālēs.
Un iznirst balts

zieds neplūktais

Virš dzelmes meldru zālēs...
... Kā pārsteigts mēmi klusē gais.
Tik zilgmē mēness vientuļais
Aiz šausmām, kauna bālē.

IZSKAŅA

Kaut pagājušo gadu skaits
Ir liels, kopš naktis vēlu
Bij slīkšņās dzirdams moku vairs,
Pret purvu ļaužu sirdis naidis
Vēl deg ar liesmu kvēlu.

Sirms kalējs, kļuvis kolchoznieks,
Kaļ lemesnīcas spožas,
Ar kurām purva pūķi trieks
Prom varoņaudze moža.

Nesen no Rīgas ieradās
Te viešņa — vecmāmiņa.
Un sirdi vieda viņas stāsts
Ikvienam, kas to klausījās,
Vēl neaizmirstas mīņas...

Uz laimi tauta vagu dzen,
Bet kāpēc zemē šajā
Bij jācieš ļaudim vēl nesen?
Kas vainīgs postā tajā?

Un atbildi zin teikt ikviens:
— Tā pagājības vara,
Kas karātavu valgus sien,
Par zvēriem ļaudis dara.

Tā brālim brāli nokaut liek,
Kā skaidas dzīvos mētā,
Bet nē!

Ar to vēl nepietiek!
Tā uzbrūk svešām sētām,
Vēl bērnu acu zvaigznes dzēst
Alkst melnā posta dzelmē!
Kamēr vien krūtīs elpot spēš,
To mūžam nepiedosim mēs,
Degs sirdi naida svelme.

Kā pamazām gaist mīnā laiks,
Kas ļaudis šausminājis,
Tā aizaug dūņu ezers baigs.
Kā pagājības kapu — svaigs
To asnu pinums klājis.

Vairs nāves rozēs neuzzied,
Plok, raucas dūmbru dvaša.
Par pavasari putni dzied,
Par to, cik zilgme plaša.

Ik gadus tēraudmelnis skaļš
Dzen tuvāk vagu garu.
Nāk droši pēdās tirums zaļš.
Un mūklājs kāpj atpakaļ,
Līdz driz pavisam saruks.

Tad linu lauks te tālē ies
Tik liels kā dzīve pati.
Un lini vējā viļņosies
Kā ganu zēna mati...

Kur laiva nāvē steidza vest,
Tur slidēs kombains dūcot.
Par ūdensrozēm meitenes
Teiks dziesmu, līnus plūcot.

Antieris JOLLERS

VOLDEMARS PANSO

V. Valdmaņa zīm.

(Sākums iepriekšējā numurā)

Nākamajā rītā teatru Tomu sagaidīja divi pārsteigumi. Vispirms, tas, ka teatru atgriezās Rutss. Viņa rokas bija izārstētas, vai arī, kā viņš pats mēdza izteikties — restaurētas un vēl skaistākas nekā iepriekš. Bet viņš savādi elsa, bija it kā sakaltis un kļuvis daudz traušlāks, un seja tam bija pelēka kā pelni; vienīgi brūnās, rozinēm līdzīgās acis mirdzēja kā agrāk. Rutss gan apgalvoja, ka viņš esot nodzinis lieko miesas svaru, lai pavasarī būtu vieglāk doties pret vēju. Viņa deguns tagad daudz labāk šķelšot trekno pavasara gaisu, gluži kā īsts cirvis, un tas pilnīgi atbilstot jūrnieku tradīcijām, jo vienīgi tā īsts vīrs tiekot dzīvs cauri Gofa straumei. Viņš pamirkšķināja Tomam ar aci, un tā abi klusi nozuda bufetē.

— Nu, vai nāksi atkal darbā?

— Nelaiž vēl, sātani. Dzen mani uz sanatoriju, plēšām esot vajadzīgas jaunas klapītes.

Toms kļuva nopletns.

— Tas tādēļ, ka izvēlēties naktsguļai sniega kupenu.

— E! — Rutss atmeta ar roku. — Viņi jau to apgalvo, bet es neticu. Savā laikā, dzīvodams ekvatora apkaimē, esmu izlutinājis siltumā un... ko nu par to runāt. Prozīt! — Viņš lūdza apjautāties, kas vēlētos pirkt tā lapsu un kanarijputniņu, un cieši piekodināja, lai viņš tam noteikti rakstot par visu, kas jauns plašajā pasaulē. Toms tūdaļ manīja, ka Rutss vairs nav tas, kas senāk. Viņš bieži ieklepojās, apskurba no pāris glāzītēm, likās, ka bija apdzīvisis iekšējā uguns un pretestības spēja. Viņi drīz vien šķīrās. Rutss aizņēmas divdesmit piecus rubļus — līdz papardes dziedāšanas laikam, lūdza nodot Maijai sveicienus un paciņu tamborējamo adatu un nošļūca lejā pa kāpņu margām. Taču svilpiens iznāca neskanīgs un smieklī nedroši.

Otrais pārsteigums sagaidīja Tomu pie melnā ziņojumu dēļa. Ap to drūzmējās pulciņš ziņkārīgo, un tiem piebledrojās arī Toms. Pie tāfeles rēgojās direktora pavēle: par ierašanos uz izrādi ierelibusā stāvokli izsaku stingru rājienu augstākās kategorijas aktierim Tomam Jolleram. Pārcelt Tomu Jolleru uz trīs mēnešiem pirmās kategorijas likmē.

Toms pamirkšķināja acis un vēlreiz izlasīja pavēli. Viņš jau griebeja skaļi uzsaukt «Komedianti», taču piepeši pamanīja, ka atrodas pie tāfeles viens, visi bija klusi nozuduši. Viņš iegāja garderobē stingriem soļiem, gluži kā cilvēks, kuram jāpavēsti pasaulei kaut kas nedzirdēts. Tur viņš sagatavoja bumbu, kurai vajadzēja satricināt ne vien direktoru, bet visu teatra vadību. So bumbu viņš sagatavoja ar pildspalvas un papīra palīdzību un nosauca par — atlūgumu. Direktors bija kaut kur izgājis, Toms iesniedza rakstiņu sekretarei un izgāja no teatra. Direktors un arī Jollers bija izgājuši no teatra.

Vis norisinājās klusi un nemanāmi, taču Toms sajuta šai norisē īpašu svinīgumu, klusu svinīgumu. Un naktī viņš sapņoja, ka visi rosās un skraidā, ka teatris grīlojas, direktors krīt izmisumā un izmisuši balsi lūdza, lai Toms aptur teatra grīlošanos. Taču te sapnis zaudēja loģiku, direktors piepeši pārvērtās par Rutsa kazu, nams par jūru, un pamostoties Toms atzina, ka pie visa valnīgs nelerastais, pārlieku stiprais «starka».

Nākamajā rītā, pēc ierašanās teatru, Tomu aicināja pie kadru inspektora. Viņš devās turp ļoti noteiktiem soļiem, un kadru inspektors paziņoja, ka viņa lūgums ievērots.

Ko tas gan nozīmēja? — Toms, mēms aiz pārsteiguma, sastinga uz vietas. Taču jaunā kadru daļas darbiniece turpināja oficiālo sarunu par galīgo aprēķinu un darba grāmatīņu. Toms iesākumā atbildēja gluži automatiski, taču beidzot saņēmas, izlikās pat priecīgs un, izgājis koridorā, uz mirkli atbalstīja savus platos plecus pret sienu. Ne jau tādēļ, lai turētu teatru, bet gan lai teatris pieturētu viņu. Bumba tiešām bija eksplodējusi, taču kaut kā klusi, šņākdama un čūkstēdama, ar lielu dūmu mutuli, un šais dūmos Tomam reiba galva.

Pikis parauj, vajadzēja legadīties tā, ka tieši šajā brīdī viņu ieraudzīja Vello Tagama. Viņi iegāja galvenā režisora kabinetā, saruna iznāca īsa un oficiāla. Toms sacīja, ka viņš esot ļoti priecīgs, jo šis lēmums esot ilgu pārdomu un apsvērumu rezultāts. Vello izturējās tā, it kā nožēlotu notikušo, taču novēlēja daudz laimes turpmākajā dzīvē un piebilda, sak', ja viņam, Tomam, kādreiz pamostos ilgas pēc šā nama, tās skatuves un cilvēkiem, tad lai atceroties, ka šis durvis neesot aizvērtas bez cerībām. Divi milzeņi iesita viens otram sauļā un, liekas, pirmo reizi, kopš viņi bija pazīstami, Vello nepasmaidīja.

Nākamās nedēļas Tomam kļuva aizvien sarežģītākas — gan ārējā dzīvē, gan arī viņa paša dvēselē. Pašapziņas svārstības kļuva aizvien spēcīgākas. Ciešo pārliecību, ka es spēju visu, bieži vien aizstāja cita pārliecība: es nespēju nekā. Tas izraisīja tādas kā pašpārmētas, kas jau nākamajā acumirkli pārvērtās par bargāko apsūdzību pret citiem: netaisnu cilvēku nicināšanu, viņu nesaprašanu. Un tajā pašā laikā viņš izmisīgi vairījās no teatra ļaunū aprindām. Pilnīgi neizprotams tam kļuva milzīgais robs, kuram kaut uz mirkli, šķiet, vajadzēja paralizēt, apstādināt visu dzīvi. Taču šo svinīgo apstāšanās nekur nemanīja. Kad nomira slavenais Kins, tad iestājās ļoti ilgs sastingums, taču tagad dzīvība pulsēja tālāk, tā vilņodama vilņoja un izveidojās ap Tomu par bezgala plašu virnojumu, milzīgu miklu un reizēm atgādināja tādu kā saduļķētu upi, kas nesa viņu preti izmisumam. Taču šī galējība bija kaut kā jāizlīdzina, un Toms atrada lielo līdzsvaru alkohola. Tiesa, šis lielais līdzsvars bija īslaicīgs, nestabils, vēlāk nervi šķīta kā saplūksnīti, sākās bezmiegs, taču bezmiegs ieguva jaunu līdzsvaru lumināla veidā, kaut gan arī tas bija īslaicīgs un nepastāvīgs. Līdzsvars zuda arī dzīves ārējā norisē, jo visam tam bija vajadzīga nauda, bet nauda gāja uz beigām. Nav naudas — tas Tomam bija pilnīgi jauns un negaidīts faktors! Līdz šim viņš bija uzskatījis naudu par to dīvalno draugu, par kuru viņš nekad nedomāja. Tā bija kaut kas pats par sevi saprotams, apmēram kā vējš, kas parādījās, pabija kādu laiciņu, aizlidoja — un atgriezās atkal no jauna. Bet tagad vairs neatgriezās. Protams, Tomam bija daudz draugu, kas viņu slavēja un uzciņāja, priecādāties par to, ka varēja pakavēties slavena aktiera sabiedrībā. Atradās arī tādi, kas cerēja atrast jautru galda biedru, dziedātāju un jokdari, diemžēl, Toms nepiederēja šai aktieru kategorijai. Viņš bija patstāvīgs, viņš bija personība. Viņš sastridējās pat ar zivju pārdevējiem, kad tie sāka viņu žēlot un cildināt. Toms nevarēja ciest tukšas uzslavas, nedz arī nepelnītu lutināšanu; viņš atcirta, ka pats zina, kas viņš ir, atteicās dziedāt, kad to lūdza, un aizgāja. Draugu loks kļuva aizvien šaurāks.

Ar dziedāšanu pēdējā laikā vispār gāja dīvalni. Toms arvien vairāk un vairāk atsvešinājās un attālinājās no tās. Dīvalni tieši tādēļ, ka Toms tik ļoti milēja dziesmu un dziedāšanu. Viņš tik bieži bija dziedājis pats sev, piesēdies pie klavierēm, spēlējis un dziedājis. Taču tagad klusēja abi, kā klavieres, tā Toms. Kādu rītu radio ieskanējās Dunajevska «Mēs ejam ar dziesmām caur dzīvi», kas viņu

vienmēr bija ielūsmīnājusī, taču tagad viņš noregulēja aparātu klusāk un drūmi saguma krēslā, gluži kā gliemezis savā čaulā. Viņš izbrauca no pilsētas, lai sajustu pavasari un pārvestu pūpolus, taču pūpoli likās mazliet un sudraba tajos maniņa maz. Un kad viņš, tā klainodams, nokļuva stāvā kalna nogāzē, kur viņa priekšā gluži kā uz delnas atklājās pilsēta un kur viņš katru pavasari ar savu vareno baritonu bija nodimdinājis «Es esmu mazais ganuzēns, no kalna raugos tāumā», turpretī tagad viņš klusi nosēdās zemē un tam likās, ka pavasaris ir netīrs un dubļains.

Kādu vakaru Tomu apciemoja Maija. Tas tik bija pārsteigums: pie durvīm piezvanīja un istabā ienāca Malemas Maija! Toms nezināja, kā pret viņu izturēties, no kādām pozīcijām uzsākt sarunu. Viņš jautāja, vai Maija atnākusi sieviešu komisijas, partorga vai direktora uzdevumā, vai pati savā ierosmē, un nedroši pasmaidīja.

— Pati. Teatrī par tevi interesējas maz.
Toms kļuva nerunīgs jau pēc pirmajiem Maijas vārdiem.
— Tātad neinteresējas? — viņš jautāja bez aplinkus nodomiem.
— Kam gan lai interesētu dezertieris.
Toms atsēdās uz krēsla.

— Kas gan cits? Pašā karstākajā darba laikā tu pamet savu posteni, atrauj savu plecu, atstāj tukšu vietu dzīvā organismā.

— Tātad tomēr palika tukša vieta! — Toms atdzīvojās. Maija uzlūkoja viņu ar tādu skatienu, kādu viņš agrāk nekad nebija redzējis un kam viņš nezināja apzīmējuma.

— Katrs, kas strādā un rada, aizņemot atstāj tukšumu. Kad vecais kurinātājs noindējās tvanā, teatris veselū dienu stāvēja nekurināts. Taču tukšumu drīz aizpildīja, un nākamajā dienā teatris atkal bija silts. To tukšumu, ko atstāji tu, mēs jūtam vēl tagad, tomēr visā drīzumā mēs būsim tam pāri, mūsu aktieru kolektīvs ir veselīgs un radošs. Veltīgi izšķiedām daudz laika, strādājām augām dienām un naktīm papildus mēģinājumos, lai pārņemtu tavas lomas, taču tukšums jau ir tikpat kā pazudis, gluži kā tu pats.

— Es taču dzīvoju.
— Bet neradi. Tu noindējies ar tvanu tāpat kā kurinātājs.
— Man top balgi no taviem vārdiem.
— Nevis no maniem vārdiem, bet pašam no sevis.
— Un tikai tādēļ tu atnāci?
— Tikai tādēļ. Nācu, lai pateiktu, ko par tevi domāju, jo esam daudz gadu strādājuši kopā uz skatuves, esam tēlojuši ienaidniekus, mīļētājus, vīru un sievu... Un tiešām, bija laiks, kad es ilgojos kļūt tava sieva.

— Tagad vairs neilgojies?
— Kādēļ tu zobojies, es runāju nopietni. Esmu tevi apbrīnojis, esmu daudz mācījusies no tevis — un dziļi vilusies. Maija runāja klusi, dziedoši.

— Un kādēļ vilusies?
— Tādēļ, ka tagad es tevi pazīstu. Tu esi egoists un individualists. — Maijas acīs piepēši noplaksnījās zibens. Tad viņas balss atkal atguva agrāko, dziedošo maigumu, kas tik patīkami skanēja pa radio, skatuvē un filmā. Tu neplēs ar zobiem un nagiem uz savu pusi šaurākā nozīmē kā kāds pīparbodnieks, bet — nu tas jau ir pats galvenais — tu grāb visu tik plaši, ka pievil citus, radi iespaidu, it kā tu būtu bezgala plašs, gatavs upurēt pats sevi. Tikai vēlāk atklājas, ka tu dari visu pats sevis dēļ, savas karjeras dēļ. Tu neatdod ne grašu no sava kapitāla, ja nejuties drošs, ka atgūsi rubli. Tu esi pacēlies augstu un apbrīno ne jau dzīvi, bet pats sevi.

Toms gribēja kaut ko iebilst, bet Maija pārtrauca.
— Kas tev ir dzīvī svēts? Vai tev ir kas mīļš un dārgs, atskaitot pašam sevi? Atbildi. Vai tu vispār esi kādreiz mīlējis?

— Tu aizmirsti, ka biju precējies.
— Vai tu — piedod šos vārdus — vai tu patiesi mīlēji savu sievu?

— Viņa bija vieglprātīga un jautra, taureņi ilgi nedzīvo.
— Kādēļ tu izvalries?
— Es mīlu mākslu.
— Nevis mākslu tu mīli, bet sevi mākslā, Tom.
— Tu jau runā kā Metliks un Tagama. — Toms igni attrauca.
— Nu tu pats redzi, — Maijas vaigi tumši pietvika, — tātad to ir redzējuši arī citi. Nē, Tom, māksla un dzīve nav abstrakti jēdzieni. Zāra Bernāra un Eleonora Dūze, viņas abas mīlēja mākslu, taču gāja pilnīgi ipatnējus ceļus. Tu izdalo ar mākslu savu patmiņu, stāvi nomajus no dzīves un nosauc to par patstāvību. Tu neapgrūtinā sevi ne ar kādiem pienākumiem, ne ar kādām jūtām, ne ar vienu sievieti, ne ar vienu ideju — tu esi brīvs un vēro. Bet šī vērošana ir atstājusi tevī savas pēdas, Tom, padarījusi tavu dvēseli vienaldzīgu, tavu balsi monotonu. Tava balss skan sveši, tai nav mūsu laikmeta skaņas. Uz skatuves to var saizirdēt daudz skaidrāk nekā dzīvē.

— Ko tu ar to gribi sacīt?
— Ka tevī var piemeklēt Salepu Leo! traģēdija — brīnums paliek neatklāts.

— Lūdzu, ej projām, — patumšajā istabas kaktā atskanēja Toma balss, viņš pats bija gandrīz neredzams.

— Jau otrals lūgums atbrīvot tevi. Tavs ierocis vairs nav vārds, bet lūgums atbrīvot. Bet šāds lūgums parasti nenoraida. Nenoraida. Un Maija Malema aizgāja.

Toms Jollers ciešāk apkļāva rīta svārkus ap saviem pleciem. Bija tāda sajūta, it kā viņš būtu kails. Tā viņš labu laiciņu nosēdēja sākumpils krēslainajā istabā, tad iedezda naktsspuļdzi un paņēma no plaukta grāmatu. Tas bija Šekspira sonetu krājums. Toms pašķīrstīja gan šur, gan tur, tad apstājās pie kādas sonetas un izlasīja klusi, gandrīz čukstēdams. Viņa balsij bija dīvalna noskaņa:

*Ja nīsti, nīsti tagad, nu ir laiks,
Launs ienaidnieks kad kļuvis man ik viens.
Man topi zaudējums kā sāpju kļiedziens baigs,
Ne pēdēj's sīkās smeldzes pieskāriens.*

*All Sirds, ja reiz ir sevi pieveikusi,
Tad sadzijušās brūces neatplēs.
Kad vētra prom un nakts, lai neataust vairs klusi
Rīts lietains, pelēks, satraucoši vēss.*

*Ja aiziet gribi, neaizej par vēlu,
Kad jau pie zemes smeldze mani liec,
Ej tagad prom, kad skaudrās sāpēs kvēlu,
Kad liktens mani tūkstoš šautras triec:*

*Tad zudis viss, kas šobrīd ir par grātu,
Tik sāpes būs, ko šķīroties es jūtu.*

Kādu sestdienu Toms saņēma Rutša vēstuli. Tā bija īsa un pilnīgi atbildīga Rutša stilam: viņš tagad esot varonis, jo slimībal esot progresīva daba un, ja tiktu sarīkotas klepošanas sacīkstes, tad viņš noteikti būtu pasaules čempions mušas svarā. Viņš ilgojoties pēc teatra un publikas, jo tie esot ledvesmas un dzīves spēka avoti. Sekoja daudz atzīnīgu vārdu teatra kolektīvam, tas esot atcerējies viņu dzimšanas dienā un atsūtījis pilnu «Pobedu» ar dāvanām, ko personīgi pasnēguši Tagama un Metliks. Tagama paslēpus iebāzis viņa puvelī pagalmā, lai taču nogaršojot arī dzērveņu suliņu. Vai redzi, kā viņš atceras! Droši vien, ka «Pobedā» bija laba daļa arī viņa, Toma dāvanu — lai viņam par to tūkstoškārtīgs paldies, kad uzlēdēšot papardes, viņš nolīdzināšoties par visu. Vēstules beigās bija īpašs paziņojums:

«Kad tu saņemsi no manis vēstuli ar motto «Drīz dziedēs puķes, drīz ziedēs rozes», tad pagādā auto un naudu un drāz pie manis, jo draugs būs nelaimē. Rutss.»

Toms bija galīgi satriekts. Ne jau vēstules nobeiguma dēļ, bet gan tādēļ, ka bija aizmirsis drauga dzimšanas dienu. Diezin, kādēļ viņš atcerējās Maijas pēdējo apciemojumu. Viņš to atcerējās ļoti bieži un kādreiz bija mēģinājis nosēsties pat tā saucamajā «partnera krēslā», aplūkojis sevi no visām pusēm, pats jautājās un pats atbildējās un konstatējās, ka Maijas seicējumi tomēr bijuši stipri pārspīlēti un nelogiški. Tagad atkal uzpeldēja Maija gluži kā karsts viļnis, un, lai atbrīvotos no šās sajūtas, viņš izgāja uz ielas.

Bija silts vēla pavasara vakars. Klainojot apkārt bez mērķa, domas neviļus atkal atgriezās teatrī. Rutss taču vispār nav aktieris ar nopelniem, nav traģiķis, bet viņš atceras, interesējas, atzīmē pat dzimšanas dienu — tomēr atstājis tik lielu tukšumu. Bet viņš, Toms, kurš ir traģiķis un tā tālāk — un plepeši liekas, ka viņš it nekad nebūtu dzīvojis, vienīgi Maija atcerējās un arī tikai tādēļ, lai ar tumšām aizdomām padarītu viņa dzīvi vēl tumšāku. Kur te ir loģika? Viņš iztraucēja no domām klauvējieni pie durvīm un kāda saniknota balss: «Es jūnu jau teicu, ka brīvu vietu nav.» Atkal tas patstamais restorāns. Savādi, kāds spēks gan viņu atvilcis šur! Brīdī pastāvējis uz vietas, Toms izspraucās caur apskurbušo vīriešu barību un pieklauvēja pie durvīm. Durvis pavirzījās pusvīrus, un Toms jau gribēja ieiet, taču balss no priekšnama tam uzsauca: «Biedri Joller, jūs taču redzat uzrakstu — brīvu vietu nav». Un durvis aizvērās.

Sīks notikums dažreiz atgādina, ka tu esi noguris, tāpat sīkums tev pasaka, ka tu esi vecs, un citreiz sīka parādība tevī dara laimīgu. Arī šis sīkums atgādina Tomam kaut ko, satricē līdz sirds dziļumiem un, acis nodūris, viņš ātriem soļiem aizsteidzās projām. Viņš atsēdās kādā mazā alus bārā un nogrima dziļās domās.

— Sveiks, skolas biedri! — viņu uzrunāja kāda mundra balss un pāri galdam pastiepās kvēplem novārtīta roka ar putojošu alus kausu. Viņam pretī sēdēja skursteņlauķis.

— Tu vairs nepazīsti? — skursteņlauķis smējās, un viņa acis mirdzēja dzīvotprieks. — Bet tevi, velnu, jāpazīst caur visādām grimēm. Vai tiešām tu vairs nepazīsti Kuremas Oli, ceturtajā klasē sēdējām vienā solā.

— Kuremas Ole? Viens Kurema aizgāja uz mākslas skolu, — Toms atcerējās.

— Tas pats! — skursteņlauķis iegavilējās. Un tagad valodas sāka rītēt pašas no sevis. Beigu beigās Toms aplinkus ieminējās, sak, kā tad ir ar mākslu?

— E! — skolas biedrs nebēdīgi atmeta ar roku, — no manis būtu iznācis slikts mākslinieks, bet tagad esmu labs skursteņlauķis. Manam tēvam, jā, tam gan bija talants, bet viņš netika pie izglītības. Un arī manam dēlam Romulam ir talants — viņu es izglītoju.

— Vai tad jaunais tēlnieks Romuls Kurema tavš dēls?

— Dēls gan. Iegriezies kādreiz pasērst arī pie manis, tu slavenais, neaizmirsti arī savus mazos brāļus. Tagad iešu uz pirti un tad sāksu svētīt sestdienu. Rīt jau daļēji ievāksimies pašu celtajā ģimenes mājīnā. Noteikti atnāc, man ir jauka sieva, seši bērni un sīvēns. — Skolas biedrs plecēlās. — Jā, tāda ir dzīve. Dažreiz tiešām žēl, ka skursteņlauķi aiziet zudumā īsts mākslinieks, bet citreiz jānožēlo, ka labs skursteņlauķis kļūst par sliktu mākslinieku. Katram jāzina sava vieta dzīvē.

— «Aktiera vieta ir bufetē.» sacīja Ostrovskis! — Ar šādu saucienienu pie galdā pienāca kāds cilvēks ar lielām ausīm un kailu galvu. Toms pazina veco ērģelmeistaru un teatra klavierskaņotāju.

— Kāpēc tu, Joller, dzer, to es nezīnu, bet es dzeru aiz rakstura stingrības. Kad negribu, nedzeru neparko. Divdesmit gadu vecumā es veselās divas nedēļas nelepēju mutē ne pilītes, — biju saslimis ar plaušu parsoni.

Un ērģelmeistars aizlīgoja tālāk. Arī skolas biedrs aizgāja. Tieši tad ienāca pa durvīm kāds nepazīstams milzis, acis bolīdams, ilgi vēroja ļaudis un uzsauca aizsmakušā balsi:

¹⁾ Ed. Vīldes stāsta varonis.

— Re, arī žūpa Jollers ir tel!

Nākamajā acumirkli Toms jau bija stāvus, kliezējs slaiķi nostiepās starp galdiem, un bufetnieks ieteica Tomam, lai viņš klusi pazūd.

Toms pameta bāru un nākamajā rītā aizbrauca no pilsētas. Pilsēta piepeši bija tam kļuvusi pretīga, un, soļodams pa putekļaino ielceļu, viņš piepeši sajuta iestrāvojam sevi jaunu dzīvotprieku; Toms vēroja kolchozu ganāmpulkus un sajuta, kā elpo pavasara zeme.

Ak tu debestīn, kāds skaistums! Maļģ vasaras vakars, ap māju gluži kā balts mākonis zied ķirši, kolchozā beidzas darba diena, pēdējā rosība, pēdējās bezdelīgas un zem ziedošajiem ķiršiem, zderdami pienu un piekozdami medus maizi, sarunājas divu aktieru paaudžu pārstāvji. Toms bija uzmeklējis kādu savu agrāko darba biedru, kurš pirms piecpadsmit gadiem, savas slavas zenītā, piepeši bija aizgājis no teatra un kļuvis par zemkopli.

— Es, es! Katrs ir «es», katram savs «es» ir tik dārgs, ka vai lietus sāk līt nāsīs. Tāpēc arī aizgāju no teatra. Lauku darbā ir skaidri redzams, ka tavš «es» nav ne prasta mēsla vērts, ja tu nepratīsi cienīt arī citus. Tu paliksi bez saknēm un spēka, lai tu būtu cik stiprs būdams, un kļūsi par pundurīti. Bet kopā ar citiem, kopīgā spēka ritenī tavš es var iegūt varenu sparū.

— Vai tad tu, vecais August, nemaz neilgojies pēc teatra? — Jautāja Toms. — Tu taču bijī populārs, tauta tevi lutināja, aktieri vēl šodien piemin tavu diženo realismu.

— Es esmu divdabīš: teatri ilgojos pēc zirgiem, pie zirgiem ilgojos pēc teatra. Istie vīri ilgojas tikai pēc viena no abiem un gatavi atdot par to dzīvību.

— Bet tava lielā popularitātē?

— Arī detektora radioaparāts kādreiz bija populārs. Man tagad vajadzētu pielikt sev lampiņas, taču baldos, vai nepietrūks enerģijas degšanai. Katram jāzina savs laiks.

Toms piecēlās, un Augusts pavādīja viņu pa zālēm apaugušu taciņu uz ielceļa pusi. Viņi gāja klusēdami — uz ielceļa Toms pagriezās un pārļaida skatienu kolchoza plašajiem laukiem.

— Ai, cik tomēr skaisti uz laukiem! Aplūko kaut vai tos vilnas kodaļam līdzīgos ķiršus ap savu māju.

— Bet tur būs kolchoza augļudārzs. — Augusts izstiepa roku.

— Atbrauc tad, kad tas uzziedēs, Čechova ķiršu dārzs tam blakus nobālēs.

— Un tu atnāc uz teatru, kad pie mums dziedēs Čechova «Ķiršu dārzs». Pamēģināsim sacensties.

Viņi smiedamies paspieda viens otram roku.

— Vajadzētu jau kādreiz aiziet, tagad tur droši vien viss ir citādi. Tagad jau laikam tur vaļrs nemājo tie lielie «es»?

— Nu, ja jau kāds vēl palicis... tie aiziet paši...

— Dzīve ir kā upe, — val atceres, savā laikā mēdza teikt, ka dzīve esot zīrnis. Tu pasaki šiem gara pundurīšiem tā sulīgi pa zemieku parašai, sak', mans «es» nav ne prasta mēsla vērts, ja mēs gribam, lai ķirši dziedētu un ķiršu dārzs augtu. Vai tev tālu ko iet?

— Nē, tepat lejā gar nogāzi... pie māsas... simt divdesmit kilometru...

Maza pilsētiņa, taču kāda rosme un steiga! Tikko beidzies pusdienlaiks, jau māsa skrej atvērt velkalu, māsas vīrs uzlec uz motocikla un aizdrāž par pilnvaroto uz kolchoza pļavām, viņš pagaidām atbrīvots no pamatdarba pilsētiņā.

— Tu, Tom, pamakškerē upē, atpūties, atpūtinā nervus un vakarā atved bērņus no bērņudārza.

Pa pilsētiņas ielu šurpu turpu steldzas cilvēki, aizbrauc siena vezumi, automobiļi ar piena traukiem, skraida meitenes ar norēķīnu lapām no bankas uz kantori un atpakaļ, veikalam pieved preces, pie kultūras nama piestāj smagais automobilis ar teatra dekorācijām, no tējnicas iznāk pulciņš zvejnieku un grāvrāču, — katram ir savs uzdevums, mērķis, sava vieta vispārējā rosmē. Toms stāv uz ietves un vēro, — viņš nav saistīts ne ar ko, viņš, varētu teikt, ir brīvs un neatkarīgs. Tāda pati steiga īsi pirms vēlēšanām bija jūtama arī teatra gaitenēs, kad viņš stāvēja un vēroja, un vēlāk tas pats atspoguļojās pavasara ūdens straumītēs teatra durvju priekšā, kad viņš ar galošas papēdi pašķīra strauņel ceļu.

Tējnica — Toma uzmanību piesaistīja kāds garš, dzīslains un sīksts vīrs ar līku ērgļa degunu, vaļējām krūtīm; kājās tam bija garstulmju gumijas zābaki. Viņš vilkās ar pirkstiem, nolieca viriem rokas un turpināja dziedāt savu īso, divrindu dziesmiņu.

«Reiz bija meitene krogū.

Un miļš tai bij viens drosmīgs kuģinieks.»

Beidzot viņš uzaicināja Tomu mēroties spēkiem. Divas milzīgas dūres nekustīgi stāvēja uz vietas, un tējnicā iestājās kapa klusums. Piepeši Toms tā kā iestenējās aiz pārpūles, un grāvrāča roka izkustēja no vietas. Taču tikai uz mirkli. Tam sekoja pletura, tad garā rēta starp grāvrāča uzacīm tumši pietvika, ar dzelzs sviras noteiktību viņš nolieca pie galdi Toma dūri. Abi vīri dziļi atvilka elpu.

— Tev rokās ir lāča spēks, bet skatuves dancotāja izturība, — sacīja grāvrācis, — šitādu roku vajadzētu likt pie darba.

Toms uzsāka sarunu ar savu jauno paziņu. Noskaidrojās, ka viņš ir sāmsalietis, viens no slavenākajiem grāvrāčiem, vārdā Jochanness. Reizi mēnesī viņš uzmetot ceļa somu grāvī un nākot uz pilsētiņu iepirkties. Pavadot te jautri veselu dienu, uzcienājot pats sevi un citus, tad labi izguļoties un dodoties atpakaļ uz purvu.

— Cik tad var nopelnīt pie grāvjiem? — Toms jautāja.

— Ja būsi kverplis, paliksi badā, bet, ja strādāsi kā vīrs, tad nopirksi «Pobedu».

Piepeši Tomam atklājās jauna dzīve un jauns mērķis:

— Paklau, Jochannes, ņem mani līdz.

— Vari jau nākt, tik nelaidies lapās.

Toms jutās visai teatrali, kad viņš soļoja blakus Jochannessam, jau tālu aiz sovchoza tūrumiem.

Tautas mākslinieks raks grāvjus! — gan jau atbalss par to aizskanēs līdz pilsētai. Un šī atbalss savilņos dažu laba priekšnieka domas un uzskatus. Taču, kas attiecas uz fizisko darbu — vai tad viņa rokas visā mūžā nav diezgan turējušas arkļa balstus un izkaps kātu? Vai tad viņš arī tagad rītos necilāja divpudu atsvāru un neprata veikli duelēties! Toms soļoja ar koturnām kā sengrieķu aktieris.

Taču tas bija tikai sākums, pats sākums. Teatralo noskaņu drīzi vien izkļiedēja ikdienu. Lāpstu cilāšanās piedeva heroiski romantiskajai dramai reālu pamattoni, kural bija pat nedaudz naturalisma piegāršas. Cēlieni ievilkās garumā, starpbrīži bija īsi un likās, ka nogurdinošais priekšnesums nekad nebeigsies.

Visiem par spīti Toms raka grāvjus. Viņam šis darbs likās pašuzpurēšanās. Dramatismu padziļināja sāpes krustos un bieži vien, iedurot lāpstu zemē, viņš atcerējās Prometeju.

Pēc pirmās darba dienas Toms jutās tik nomocīts, ka nolēma jau nākamajā dienā aizbāzt mēteļa stūrus aiz jostas un kaut vai tieši caur purvu brist projām uz pilsētu. Jochannessam viņš par to neuzdrīkstējās sacīt. Ne kumosu neēdis, viņš noslidēja uz cisu maisa un apziņa tūdaļ izgaisa. Viņš pamodās tikai tad, kad Jochanness tam iekļiedza ausi:

«Ceturto reiz es tevi, pikstuli, vaļrs nemodināšu.»

Toms atkal stāvēja grāvī ar lāpstu rokā. Rīta drēgnums, garlaicīgā un drūmā purva ainava, uzmācīgais miegs, sāpīgie muskuļi, nelabums ap sirdi. Tā stāvot, viņš atcerējās cildeno darba patosu, atcerējās «Fausta» nobelgumu — «Verweile doch, du bist so schön» — un viņš jutās dziļi vilies klasiķos. Cik viegli bija teatrali! Tu aizēj uz mēģinājumu tikai pulksten vienpadsmitos, zāle ir silta, ja nezini tekstu, sufleris to pasaka priekšā un tu tikai... Taču piepeši šī idille izgaisa, viņa iztēlē notika straujš pagrieziena, un, zobus sakodis, Toms iegrūda lāpstu muklajā.

— Tu iegrāb drusku mazāk un svied rāmāk, ja negribi jau šodien izlaist garu. — Jochanness smējās.

Toms ieņācās. Vienīgi pašlepnums piespieda viņu izturēt grāvī līdz vakaram. Taču tad viņam viss bija līdz kaklam un lēmums negrozāms: rīt jāpazūd, tas ir vairāk kā skaids. Kad nākamajā dienā Jochanness viņu uzcēla tikpat kā ar bomļiem, tad bēgšana jau bija nokavēta, un trešā diena legādijās tieši tāda pati kā abas iepriekšējās. Ceturtajā dienā sāpes krustos, lielos un plecos sāka pielaieties, apetite kļuva burtiski mežonīga, un Toms nolēma izturēt vienu nedēļu. Bez tam, bija taču diezgan daudz padarīts, vajadzēja naudas un arī Jochannesa priekšā bija neērti. Viņam radās liela godbijība pret šo sīksto, bērnišķīgo Sāmsalas vīru, un likās, ka arī Jochanness sāka piegriezt lielāku uzmanību savam jaunajam biedram.

Svētdienā, kad Toms, turēdams rokā mazu trīsstūrainu spoguļīti, dzina bārdū ar Jochannesa trulo nazī, viņš piepeši pamanīja, cik daudz tam saradies sirmu matu. Un pāršūcot susekli pār matiem, saros iekērās vesela šķipsna matu. Nē, ar šiem matiem viņš vaļrs netēlos princī Hamletu. Vecīt, pameklē sev parūku! Viņš atcerējās savus darba biedrus teatru, atcerējās mākslas darbinieku konferenču un savā iztēlē viņš ieraudzīja daudz sirmu un kalu galvu. Kungs, apžēlojies, cik daudz sirmgalvju, cik daudz sirmgalvju...

— Jochannes, no kā rodas sirmi mati?

— No vecuma... arī no sirdsēstiem.

— Bet kādēļ tu neesi sirms?

— Drusku esmu. No kara laika.

— No kaujām?

— Nezinu... sirmums visbiežāk rodas no iekšējām cīņām. Sākumā joti gribējās uz mājām... kad beidzot tiku... māju vaļrs nebija.

Jochanness bija interesants cilvēks, skops vārdos, taču ar noteiktu domāšanas veidu un dzīves principiem.

Istabā bija daudz mušu, viņi paņēma līdzī šās nedēļas laikrakstus un izgāja pagalmā mauriņā. Visā savā mūžā Toms nebija tik uzmanīgi lasījis avīzes, kā šai vientuļajā purva nomalē. Un viņš konstatēja, ka daudz interesanta var atrast visā avīzē, ne jau tikai ceturtaajā lappusē. Tur bija garš apraksts par purva nosusināšanas gaitu, par to, kā noris siena ievākšana, kā zinātnei jācinās pret reliģiju, par partijas dzīvi, cīņa pret brāķa ražotājiem, feļetons par ārstu aferīstu, bija par sportu, par atomkara gatavošanu u. c. Toms kāri aprija katru rindu.

— Jochannes, kā tev liekas, vai karš būs?

— Nezinu, rietumos varenī žvadzina.

— Bet, ja nu izceļas karš, kā tev liekas?

— Kas satvers zobenu, tas mirs no zobena. — Un Jochanness turpināja lasīt avīzi.

Abi vīri bija mauriņā aizmiguši, un, kad Toms pamodās ar saldām miega siekalām lūpu kaktiņā, Jochanness gulēja labu gabaliņu attālāk.

— Tev blakām jau nevar gulēt, tu krāc kā pats nelabais.

Ak tu kungs, kāds miegs, kāds debešķīgi spirdzinošs miegs. Toms atcerējās, kā viņš mājās bija mēģinājis aizmigt ar lumināla palīdzību, un tam prātā ienāca kāds dzejnieka Sītistes heksamets:

«Spēsī tad saprast, kam zemnieks krāc naktis tik saldi, ceļnieks apstājas rimts, kājas kad gurušas tam.»

Toms nostrādāja vēl otro nedēļu, arī trešo, un tā laikam pagāja vesels mēnesis, jo kādu vakaru, agrāk nekā parasts, izcēlis kārtējo lāpstu ar dūņām, Jochanness iedūra to purvā, tad piepeši apdomājās, izvilka lāpstu tukšā un sacīja:

— Iesim uz pilsētu.

— Vai mēnesis jau pagājis.

— Pagājis gan.

— Kā tu to zini?

— Vēders saka.

Vīri izrāpās no grāvja, un Jochanness steigšus devās uz mājām. Toms apstājās uz grāvja malas, izstāpīja locekļus un iedams nomērija ar soļiem visu padarīto darbu. Cik daudz bija cilāta lāpsta, cik daudz grūtuma un... cik daudz spēka! Un, pārskatīdams šo grāvī un

visu purvu, viņš sāka nojaust lielo darba patosu, purva uzvarētāju varoņgaru, sajuta lepnumu par savu spēku kā toreiz, kad viņš ar atpogātu mēteli bija devies pretī vējputenim, vai kad viņš pavasarī, stāvēdams pakalnā, kur pilsēta atklājās kā uz delnas, ar pilnu krūti bija uzrāvis ganuzēna dziesmiņu. Viņš paskatījās uz pietvikušo sauli, viss ķermenis kļuva slābans, un pār kroplajām purva prieditēm debesu izplatījumā iesviedās skaļš un spēcīgs sauciens:

— Ach-ā-ā!

Balss ritēja, vilņoja, lidoja, aiznesdama līdzī mežu atbalsis. Gaisā uzšāvās pārbiedētie purva putni. Toms sāka nevaldāmi smieties. Likās, it kā būtu sācis vilņoties pat purva ūdens, smagā, it kā eļļās izmirkušī rāva, un Toms neparko nespēja atcerēties, kur viņš jau būtu ko tādu redzējis. Pareizi, tas taču bija mazās Sirjes acis tur teatra kāpņu pagriezienā, kad viņš, Toms, bija atteicies noklausīties dzejoli... Viņas acis applūda kā ar eļļu...

Drīz! — šai iedomā bija pacilātība, gluži kā dziesmā vai dejā. Toma garastāvoklis bija tik svinīgs, ka viņš pašlaik spētu runāt vienīgi dzejā. Viņš vēlreiz uzlūkoja tumšārto sauli un sāka ar to sarunāties Majakovska vārdiem.

— Ar ko tu sarunājies? — viņam aiz muguras atskanēja Jochannesa balss.

— Ar sauli. Es domāju, ka tu esi aizgājis uz mājām.

— Es jau gribēju iet, bet izdzirdēju tavu brēcienu, domāju, ka gribi sev padarīt galu.

*

Divi vīri saņēma savu algu un, pārsvieduši maišeļus pār plecu, devās uz pilsētu.

Tagad, iedzerot kausu alus pilsētas tējnīcā pēc ilgā un grūtā darba, viņš jutās kā īsts vīrs, spēks kūsāja kaulos, prieks sirdī un nauda čaukstēja kabatā.

«Iedzert vajag aiz priekiem, nevis aiz bēdām», tā kādreiz bija sacījis Metliks. Un tiešām, pēc ilga laika Tomam atkal gribējās dziedāt, kad viņš satvēra alus kausu un pilsētiņas iedzīvotāji aprīņoja šo abu grāvraču pirkstus un balss spēku. Pēc tējnīcas viņš gāja apciemot savu māsu, taču tur viņu gaidīja pārsteigums: Rutsa vēstule, kurā bija vienīgi motto «Drīz ziedēs puķes, drīz ziedēs rozes...» Vēstule bija pārsūtīta no pilsētas apmērām pirms nedēļas. Toms vēl paspēja uz vakara vilcienu. Jochanness atnāca uz staciju viņu pavādīt.

— Vai nāksi vēl atpakaļ uz purvu?

— Gan jau redzēsīm.

— Esmu pieradis ar tevi.

— Kāpēc tu nestrādā lielajā meliorācijas stacijā, kur zemi uzvērs ekskavatori, grāvju arkli un citas mašīnas?

— Ja netaupa muskuļus, tad ar lāpstu var nopelnīt vairāk. Un kas tad galu galā padarīs darbu. Ekskavators tak netiek visur klāt.

Piebrauca vilciens. Taču, kad abi darba biedri sadevās rokām. Jochanness negaidīti un klusi iejautājās:

— Vai tu, draugs, bieži sīc šitā aurot?

— Kā?

— Nu, tā, kā tur pie grāvja.

— Un kas par to?

— Nekas.

— Nu pasaki!

— Kādreiz, senāk, mums bija uz kuģa viens dānis, kluss cilvēks. Tas arī sāka šitā aurot, teica, šis esot Jērikas bazūne, — Liverpulē novedām uz trakonamu.

Tomam uznāca smieklī, vilciens sāka kustēties, pamezdams uz perona garu, saīkušu siluetu. Viņš atgādināja pēdējo mochikanieti kādā grāmatā.

*

Nākamajā dienā, izbraucis cauri mazajiem meža pudurišiem, Toms nokļuva pie tuberkulozes sanatorijas. Ai, kā Rutss bija sakritis! Vienīgi brūnās, roznlēm līdzīgās acis mirdzēja tāpat kā senāk un arī melnā matu sproga vēl vienmēr noliecās pār tumšo pieri. Piere bija mitra.

— Vai auto un nauda ir?

— Ir.

— Tādā gadījumā nerunāsim gari. Pulksten deviņos vakarā sagaldi mani ar mašīnu aiz klētīm, pa to laiku saēdies mežā mellenes, pastaigājies pa apkārtni, aplūko dabu. Te pie gobām aug tādi viendīgļlapu augi, kādus tu neatradīsi nekur citur. Es pat šaubos, vai tie atrodami Argentīnā. Pa-ka.

Pulksten deviņos Rutss klusi ierausās mašīnā un pavēlēja braukt uz pilsētu. Visu ceļu viņš skatījās ārā pa logu, izturējās neparasti klusi un svinīgi. Viņš vienīgi izteica dažas precīzas piezīmes par apkārtējām dabas ainavām, par vakara blāzmas gaismas un ēnu nokrāsu un salīdzināja, cik rupji un viltoti to atdarinot uz skatuves. Pilsētā viņi apstājās pie teatra, — tas bija kluss un nedzīvs, slēgts uz vasaras sezonu. Apmetuši likumu ap teatru, viņi brauca uz lielo pilsētas parku un tālāk uz ostu pie jūras. Rutss klusēdams kā mazs bērns atsēdās smiltīs. Pie debesīm iedegās zvaigznes. Toms aizdedzināja cigareti.

— Tom, vai tu apzinies spēku, jūras spēku? Tas ir mūžam ritošās dzīvības spēks.

— Sekspīrs saka: «Kā jūra bezgalīga mana mīla.»

— Man liekas, ka, mācoties Otello lomu, jāmacās pazīt jūru. Viņos daudz kas kopīgs... es tikai neprotu to izteikt vārdos.

— Miers, cildenums, spēks, negaišs...

— Viss tas un vēl daudz kas cits... ir jāpazīst. Ai, jūra, pavasa-

ris un ērģeļu skaņas!... tas, brālīt, ir kaut kas... Kas to nesaprot, tas kļūst vientuļš. Un tagad ved mani vakariņās.

Toms lika uzklāt savam draugam bagātīgu galdu, bet Rutss ēda un dzēra ļoti maz, priecīgi vēroja jaudis, aizrautīgos dejojājus pārus, klausījās muziku, smaidīdams sveicināja paziņas, uzalcināja tos un tad sāka rosīties uz aiziešanu, jo līdz rītausmai viņam esot jābūt atpakaļ. Viņi iegriezās pie Rutsa dzīvokļa saimnieces, Rutss papēma līdzī savu lapsu, kanarijputniņš bija nomiris, — un tad viņi uzsāka ceļojumu atpakaļ.

— Kādēļ mēs devāmies šai izbraucienā? — Toms jautāja.

— Tāpat... vajadzēja atvest lapsu. Es to apsolīju kādai slimniecei.

— Kā tev ar veselību?

— Vai tu esi stāstījis par savu veselību?

— Kādā ziņā?

— Kāpēc aizgāji no teatra?

— Un tad?

— Ja man būtu spēks, es tevi sagrābtu aiz deguna un grieztu, kamēr tev lenāk prāts galvā.

Toms aplusa. Auto klusi dūca.

— Vai tu Maiju esi redzējis!

Toms papurināja galvu.

— Par to, ko tev tagad sacīšu, tu nedrīksti iepīkstēties nevienam: viņa bija man ļoti tuva. Ļoti. Tu neteiksi nevienam?

— Neteikšu... Bet kādēļ?

— Sāks smieties. Par mani ir vienmēr smējušies, kad esmu domājies nopietni... Varbūt tādēļ, ka arī es pats smējos līdzī. Tu appreci viņu, tā būs bāka tavam mūžam.

— Dzīve ir savāda.

— Dzīve ir savāda... Vai tu neesi manījis, ka nopietnas lietas ir jocīgas, piemēram, priesteri un ķēniņi, un jocīgas lietas ir ļoti nopietnas, piemēram, Ciklops, kas ilgojas pēc neizsakāmi skaistās Galatejas.

Auto plestāja aiz klētīm. Rutss paspieda tam roku.

— Esi man īsts draugs, brālīt. Pasniedz lapsu. Starp citu, es pa-

manīju, ka tev netīrs virskrekls. Nopērc sev četrus virskrekļus un velc katru dienu citu. Tu varēsi tos valkāt nemazgātus veselu gadu, un tie nekad nebūs netīri. Uzraksti par to zinātnisku traktātu, un visi pasaules vecpuļši un precētās sievas tev pateiksies. Pa-ka.

— Rutss!

Rutss apstājās.

— Tu rakstīji, ka man jābraucot pie tevis, kad būsi nelaimē. Kas noticis?

Rutss gribēja kaut ko atbildēt, taču atmeta ar roku un Isl atteica:

— Vēlāk uzzināsī... — Un nozuda aiz gobām.

*

Vasara noziedēja, putni sāka pulcēties baros, uz ceļiem parādījās skolēni ar mugursomām un pilādžu ogas kļuva sārtas. Cik ātri bija aizritējušas notikumiem bagātās dienas. Cik tad sen, ka viņš atvadījās no Jochannesa un iestājās darbā meliorācijas stacijā — nokļuva cilvēku un mašīnu vidū, kā viņš bija teicis Jochannesam. Jaunā vide aizrāva sev līdzī. Tē strādāja mehanikā, piekabinātāji, koku rāvēji, akmeņu novācēji un grāmatveži... Cik daudz jaunu seju, cik daudz jaunu novērojumu, cik daudz jaunu domu par dzīvi... Un cik daudz jaunu spriedumu pašam par sevi, cik daudz jaunu, dažādu gājēju pa dzīves rītaļo šacha galdū. Gluži kā vakarējo dienu viņš atcerējās lielo meža degšanu, tās iznīcinošo spēku, postījumu milzīgos apmērus, taču vēl ciešāk atmiņā iespiedās cilvēku pašreizējā saliedēšanās kopīgam uzdevumam, atstājot viņa dvēselē neizdzēšamas pēdas. Kad viņš stāvēja vaigu vaļā ar uguns liesmām un kad cilvēki kopējā uzbrukumā kļuva par varoņiem, tad viņš saprata vecā aktiera Augusta vārdus par cilvēka «es», par tā pundurīša dabu atrautībā no citiem, par kopējā spēka dziļumu un sparū.

Taču pēdējā laikā Toms kļuva izklaidīgs, gājputni aiznesa viņa domas sev līdzī tūlumos, un darbs vairs neveicās. Teatris, droši vien, jau sen atvēris durvis, Metliks vada «Otello» mēģinājumus, Maija un Vello, jādomā, ir jau sasnieguši ļoti daudz, viņiem šuj kostīmus... Diezin, ko dara Rutss! Neviens neraksta, gluži kā aprakuši viņu purvā. Un viņš sajuta savā dvēselē ilgās, radnieciskas tām ilgām, ko viņš jūta bērnu dienās, ganos ledams gaidot skolas sākumu.

Kādreiz pusdienas pārtraukuma laikā, ēdot maizi ar gaļu un pārdomājot par šiem jautājumiem, viņš sāka aplūkot avīzi un ieraudzīja teatra sludinājumu un — piepeši kumos aizķēras vaļā, elpa aizrāvās un rokas nevarīgi noslīdēja uz leju: mazā, melnā apmalotā kvadrātā teatris ziņoja par aktiera Rutsa Plutusa nāvi. Toms ietina maizi papīrā un nogrima domās. «Vēlāk uzzināsī», sacīja Rutss, pēdējo reizi atvadoties... Un Toms tagad saprata pēdējā izbrauciena jēgu un nozīmi.

Apmēram nedēļu Toms cīnījās pats ar sevi un tad aizbrauca uz pilsētu. Varbūt, ka citi nezina, kur viņš apmeties, varbūt, ka mājās pienākusi kāda ziņa no teatra, vai... vispār. Mājās viņš atrada vienīgi telefona rēķinu. Viņš aizgāja uz teatru pēc mēģinājuma beigām, kad aktieri tur sastopami reti, apstājās teatra priekšā, pastaigājās uz priekšu un atpakaļ, gandrīz iegāja pa durvīm, taču tūdaļ ar lieliem soļiem devās uz autobusa pietātni un aizbrauca uz kapiem. Drūmajā rudens dienā arī te valdīja sirdi nomācošs drūmums. Celiņa abās malās marmorā iekalti vārdi — rakstnieki, aktieri, valsts darbinieki... gandrīz katru no tiem viņš bija pazinis, apmainījis domām, kopā tēlojuši uz skatuves... un tagad — vārdi. Viņš ieraudzīja starp kokiem svaigu uzkalniņu, tas droši vien bija Rutsa kaps. Toms jau bija plegājis pavisam tuvu... un tad lēni lēni devās atpakaļ. Nolikusies pie kapa, Maija kārtēja ziedus.

Nokļuvis pie kapu vārtiem, viņš atviegloti uzelpoja. Piebrauca autobuss. Bērni lēca klases.

Vakarā Toms gribēja doties atpakaļ uz laukiem, taču kaut kāda lemesla dēļ atlika braucienam uz rītu. — Vai tiešām viņi iztiek bez Toma? Jauna sezona, jaunas lomas, un tomēr neviens nemana viņa prombūtni. Tā jau var palet visa dzīve un... Toms aizmiedza acis. Tik daudz jau bija pagājis visa viņu dzīve, viņš lasīja to vārdus ceļmalā, un tomēr katru rudenī sākās jauna sezona ar jaunām lomām... Rutss bija solījis viņam izgriezt degunu.

Nākamās dienas pēcpusdienā Toms atkal pastaigājās teatra tuvumā, lai sastaptu galveno režisoru — tā, neviļus, nejausi sastopoties ceļā... parunātu dažus vārdus par laiku, dzīvi... Kā par spīti neviens nenāca. Tad viņš steigīgi, nepaskatījies ne pa labi, ne pa kreisi, devās pie dežuranta un sacīja, ka vēlas sastapt Vello Tagamu. Viņam atbildēja, ka aizgājis uz Centrālkomiteju. Un Tomam kļuva tik viegli ap sirdi par to, ka galvenais režisors atrodas Centrālkomitejā, nevis savā kabinetā. Cilvēks ir pretrūnīga būtne.

Vakarā, ceļā uz staciju, viņš sastapa pie kafējnicas Metliku. Nē, saule tomēr nenorientēja bez cerību starpa. Viņi sasveicinājās tā, it kā būtu šķīrušies tikai vakar, un sasmēķēja.

— Vai atkal esi pilsētā? — jautāja partorgs, it kā viņš zinātu visu, kur Toms ir bijis un ko darījis.

— Pagaidām esmu...

— Esi kļuvis vājāks. — Metlika plānās lūpas pasmaidīja, caur saviem brīļļu stikliem viņš uzmeta Tomam skatīties tik asu kā adatu.

— Vājāks un izturīgāks. — Toms savukārt nolika Metliku sava kvēlošā skatīties degpunktā.

— Vai Tagamu ar satiki?

— Nebija laika... Un tad?

— Neko. Mēs vakar pa kabineta logu redzējām, ka tu stāvi pie teatra. Pašlaik bija mākslinieciskās padomes sēde.

— Es... nu... tas ir... braucu uz kapsētu pie mīrušā drauga.

— Jā, Rutss ir mūs atstājis, sarīkojām skaistas bērnes. Cik daudz bija tautas!

— Viņš bija ļoti populārs.

— Viņš varēja kļūt ļoti slavens. Cilvēks ar lielu talantu, ārkār-

tīgi asām novērošanas spējām, ar šarmu, un tomēr — dzenāja vēju, tauriņus.

— Bet kas par cilvēku! Labs un pašreizējais.

— Pārāk labs, pārāk labs. Visi bija viņa draugi, taču tā nevar ieraudzīt ienaidnieku. Tas padara bezrūpīgu.

— Tad tu neesi pazinis Rutsu. Viņš bija dziļš cilvēks, bet kautrējās, slēpa savas jūtas.

— Es zinu, taču tā bija tikai medaļas viena puse, ir vēl arī otra.

— Kādā nozīmē?

— Rutss būtu varējis tikpat labi dzīvot Argentīnā kā šeit... un to varēja manīt viņa jaunradē. Vai tu saproti?

Toms nogrima domās:

— Bet mēs attīstāmies, maināmies...

— Dabiski, citādi taču nebūtu nozīmes dzīvot. Nosauc man vienu skaistu pulkas vārdu.

— Kristaps Kolumbs, — atteica Toms bez ilgākas domāšanas, un abi vīri pēkšņi sāka smieties.

— Vai paša vajadzībām?

— Nē, manam dēlam.

— Kad tad piedzima? — Toms paspieda Metlika roku.

— Pēc divi tūkstoši gadiem vēsturnieki rakstīs, ka piedzima XX gadsimtenā vidū. Nule eju apraudzīt! — Metliks pavicināja rokā kastīti ar torti un gāja tālāk.

— Evald!

— Kas ir?

— Nosauc par Rutsu. — Klusums.

— Varbūt, ka nosaukšu.

Toms domīgi čāpoja uz staciju. Ir gan tas Evalds viens radījums! — par visu izrunājas, tik par teatru ne vārda. Sak, būtu vismaz pajautājis, vai viņš ilgojas, vai ir vēlēšanās tēlot uz skatuves — ne vārda — esi kļuvis vājāks! Tas nozīmē, nav vajadzīgs! Toms paskatījās priekšēni, apturēja taksometru un vēl pirms aizbraukšanas uz staciju iegriezās mājās un paņēma līdzī «Otello» eksemplāru. Katram gadījumam.

*

Elsoja oktobra vējš, laiks bija nejauks. Oktobris ir nenoteikts un nervozs. Nenoteikts, brāzmais un saraustīts bija arī Toms Jollers. Iekšēji sasprindzināts, kā uzvilktā bulta, viņš šaudījās šurpu — turpu. Viena doma pārāga otrai pāri, viens pārdzīvojums atraisīja otru. Un viss viņa dvēselē sāka rūgt, lauzās uz āru, meklēja izteiksmes veidu un, to neatrodot, padarīja viņu nemierīgu, šaudīgu, piespieda bēgt no domām, piespieda it kā skrieties pašam ar sevi.

Tagad viņš dzīvoja kādā sovchozā pie sava bērības drauga Erna. Erns, šis resnais, gausais un nosvertais Erns, kurš gadiem ilgi ar drošu roku vadīja sovchozu, ar savu mīru un sirsnību bija Tomam īsts balzams. Gluži kā grāmatu viņš atšķīra Toma priekšā mūsdienu lauku dzīvi ar visiem tās sasniegumiem un trūkumiem, kur dzīve bieži vien netika līdzī idejām gluži kā literatūra dzīvei. Toms katru rītu izgāja darbā kopā ar sovchozniekiem, strādāja un draudzējās ar tiem. Viņš ienīra darbā kā ūdenī un iznīra gluži kā burbulis virs līmeņa tikai pašā vakarā, un nebeidza brīnīties, cik ļoti atsvešinājies no laukiem, kur viņš bija dzimis. Dzirdot tautas valodas bagātās intonācijas un skaistos, sulīgos izteicienus, viņš jūta, cik kokaina kļuvis pašā valoda. Vakaros Toms vadīja mēģinājumus kulturas namā: bija Oktobra svētku priekšvakars. Viņš apbrīvoja cilvēku gribas spēku un enerģiju — pēc nogurdinošas darba dienas viņi atnāca uz mēģinājumu tālu ceļu, vēlu vakarā, turklāt bija iemācījušies lomas no galvas — pa kuru laiku? Lugas mēģinājums, tautas dejas, koris, viss tas beidzās ap pusnakti, bet darbs sākās agri no rīta. Un to darīja — kādēļ? Aiz labas gribas, ar sirdsdegsmi. Protams, arī šeit viņš atdūrās uz grūtībām, kur vajadzēja lielu smalkjūtību, lai nenokautu entuziasmu, jo inscenējums ne tālu netika līdzī Toma profesionālajai iecerai. Vītrakāk gāja ar pašu Erni, kurš bija izmangojis galveno lomu, bet pats absolūti neprata tēlot. Taču vēlēšanās piedalīties izrādē bija tik liela, ka spētu gāzt kalnus. Atņemt lomu draugam, kurš pret viņu izturējās tik labi, arī tas neklājās. Nu, ko tu iesāksi? Teikumu pēc teikuma tie naktīs pārmēģināja Erna lomu viņa istabā. Toms tam ierādīja katru intonāciju un ritmu. Erns rēca līdzī, pat bērni pamodās un sieva nāca bārties. Bet Erns atbildēja, ka mākslas dēļ viņš esot gatavs ziedot pat savu dzīvību, — Tom, sāksim vēlreiz no gala!

Visā šai darbā bija daudz poezijas un skaistuma, nevajadzīgas spēka izšķērdēšanas un tomēr... un tomēr! Sis sasodītais «tomēr». Toms mēģina uz skatuves, foajē dzied sīviešu koris:

«Visu rakstos iemargoju, alleā, alleā...»

Ierakstīju grāmatā, alleā, alleā...»

Kur ir Toma grāmata, kurā varētu iecirst tā, lai atbalsotos caur laiku laikiem!... Erni var pamācīt kurš katrs cits, bet pilsētā ir liels teatris, kas veic lielu sagatavošanu darbu lieliem svētkiem. Pašlaik iestudē Višņevska «Optimistisko traģediju». Tagama vada mēģinājumus, aktieri cenšas, meklē... Maija, Herberts, Lilija, vecais Josts, Felikss, Leida, Salme... viņa acu priekšā parādījās visa lielā un raibā teatra ļaužu saime, pat mazā Sirje ar svilpjošo «s» un vecais harmonijs tur, mēģinājumu zālē, un Toms nenovēršami sajūta, ka viņš ir viens no šīs lielās saimes piederīgajiem kā lapa, kurai jāaug pie koka. Viņš sajūta sevi neapverami lielu un nepārvaramo tukšumu, ko viņa bija radījis teatris, kas atradās tur tālumā. Šai naktī Erna bērni dabūja mierīgi izgulēties, jo Toms nošķīrās atsevišķā istabā un uzrakstīja Tagamam vēstuli. Protams, ne jau tādu, sak', ļoti lūdu, esiet žēlsirdīgi, nē — Toms bija un palika personība! Ir grūti uzlikt uz papīra pilienu, ja dvēselē plosās okeāns, taču uz rīta pusī tas kaut kā izdevās, katrs vārds tika rūpīgi pārdomāts, precīzi izvērts, un vēstule tiešām iznāca ļoti atturīga, sak', pēc tam, kad esmu atpūties utt. Ar sveicienu Jūsu Toms Jollers.

Drīzi vien pienāca tikpat mērena atbilde, — lai viņš ierodoties personīgi sarunāt par noteikumiem, ka viņš, Tagama, esot ar mieru ierosināt šo jautājumu mākslinieciskajā padomē. Ar sveicieniem Jūsu... utt.

Noteikumi, mākslinieciskā padome... varbūt, ka vispār neņem vairs preti, — šī lieta kļuva aizvien sarežģītāka un ceļi, kas it kā kļuva līdzīgi, piepeši saslēdās stāvus Toma priekšā. Nevar zināt, kā viss beigtos, ja notikumus nepaātrinātu kāds gadījums: Toms izvilka no āliņģa kādu bērnu, kam draudēja noslīkšana. Viņa acu priekšā bērns pabrauca ar ragaviņām zem ledus. Toms noslīktu līdz ar visu bērnu, ja nepiesteigtos palīgā strādnieks Kēzers. Tā bija izmisuma pilna, baīga un lēla diena. Pats brīnšķīgākais bija tas, ka bērns tika cauri ar saaukstēšanos, bet Toms nolikās gultā uz veseļu mēnesi. Viņu izglāba vienīgi stiprā sirds un neapveramā vēlšanās dzīvot. Karstuma drudzis un iekšējais nemiers pamazām atkāpās dziļā dvēseles miera priekšā. Viņš gulēja kluss un dziļās domās nogrimis kā lielā jūra toreiz, kad viņi abi ar Rutsu bija to vērojuši un kad Ruts bija sēdējis pludmales smiltīs kā bērns. Gluži kā lielā jūra. Viņš laiku pa laikam paņēma rokās «Otello» eksemplāru, taču nelasīja monologus, bet rindināja, un domāja. Tik labi bija domāt lēni, mierīgi un izdarīt secinājumus, ņemot palīgā visu savu dzīves pieredzi, ar savu domu un jūtu spēku atlikt taisnas likās jautājuma zīmes. Ernām piederēja daudz grāmatu, Toms lasīja čakli. Izlasīja pat tās grāmatas, ko viņš savā laikā nevēlējās izlasīt sakarā ar politmācībām teātrī, jo toreiz viņam tās neinteresēja: tās leteica izlasīt un obligāti konspektēt. Bet Ernā ar savām ikdienas rūpēm, dzīves pieredzi, runāšanu un centieniem pamodināja šo interesi, mīnēja daudz piemēru no dzīves, neatlaidīgi un apdomīgi strīdējās Tomam pretī, un kad abi vīri nogura no sarunām, tad viņš paņēma savu kokli un spēlēja kā dziesmu dievs Vanemuine, un Erna sieva nolika viņam pie gultas Toma mīļāko ēdienu — sēņu virumu.

Jauno gadu viņi sagaidīja ar lielu troksni, ēda asinsdesas un uzdzēra balto špabi. Toms bija Salatētis, tūdaļ atpaukta komediānta improvizācijas spēja, un Erna trīs gadus vecais dēls Pēps telca, ka visu mūžu nav sastapis tik labu Salatēti. Veselība un spēks drīz vien atgriezās, arā galdīja sniegotā daba. Sākumā viņš pabradājās tepat ap sovchozu un vēroja, kā Ernā vada lielo saimniecību, tad sāka braukāt līdz strādniekiem, kas ar mašīnām veda no jūras niedres, svētdienās devās uz medībām. Tā atgriezās spēks un ēstgriba.

Taču sparīgi pasāktais darbs pakāpeniski sagausinājās: zāģis valrs nešaudījās tik ritmiski, starp cilvēkiem vēzieniem iezagās pārdomu mirkli, kas stiepās aizvien garāki, un kādu vakaru viņš paziņoja Ernām, ka rīt aizbraukšot. Strādnieki sarīkoja jauku atvadu balli. Erna sieva izvērēja sēņu virumu, līdz autobusam viņu pavadīja sieviešu koris, un mazais bērns, kuram viņš bija izglābis dzīvību, uzdāvināja tam — svaigu gurķi.

Viņš nokļuva pilsētā kādā siltā sveču mēneša dienā un tūdaļ devās uz teātri, iegāja Tagamas kabinetā un sacīja vienkārši un atklāti:

— Esi labs cilvēks un pieņem atkal teātri, es citādi nevaru!

Vello uzlūkoja viņu ar savām plaši ielestajām acīm, skatījās ilgi, kamēr Toms aizņēma visu viņa redzes lauku, tad sāka smieties un atbildēja:

— Par to gandrīz derētu padomāt! — Un solījās ierosināt šo jautājumu mākslinieciskās padomes sēdē, kas notiks jau rīt, viņš, protams, Tomu atbalstīšot īpaši tādēļ, ka viņa vieta vēl esot brīva.

— Brīva — kam jūs to glabājat?

— Tāpat... katram gadījumam... — Vello novirzīja valodas uz citām lietām, sāka runāt par repertuāra plāniem, darba noteikumiem, brīvdabas izrādēm vasarā un par paredzamo mākslas dekadi Maskavā. Arī Tomam bija savi noteikumi, viņš tomēr gribēja paspēkoti ar galveno režisoru un sagatavot līdz pavasarim Otello lomu. Bez tam viņš gribot, lai pārmēģina direktora lomu «Dzelzslietuvē».

— Vai tagad tu tēlosi labāk?

— To es nezinu, zinu vienīgi to, ka šo lomu nevar tēlot tā, kā to dariju līdz šim.

— Kādā ziņā?

— Tādā ziņā, ka... šobrīd neprotu tev to izskaidrot. Kad strādāšu, tad redzēsi. Mākslā tas gadās visai bieži — tu jūti, bet neproti izskaidrot, bet tas, kas prot izskaidrot — nejut.

Tad tie šķīrās.

Vello nodomāja: «Un tomēr, kāda personība!»

*

Rosība, steiga, trauksme un dūkoņa gluži kā bišu stropā. Skajruņi aicināja uz mēģinājumiem, cilvēki neparastos tērpos skraidīja pa kāpnēm augšā un lejā, dimdēja baznīcu zvani, tarkšķēja ložmetēji, kaut kur skanoja instrumentus... Teātris elpoja ar pilnu krūti. Toms valrs nevēroja šo dūkoņu no kāpņu telpas, viņš pats bija viena no bitēm, kas dūca līdzī. Iesākumā biedri šķita atturīgi un nerunīgi, taču, kad Toms uzsāka mēģinājumus, tur saradās aizvien vairāk lūgās neaizņemto aktieru. Neviena nejautāja, kādēļ viņš aizgājis, bet visu acis mirdzēja prieks — cik labi, ka atgriezies!

Teātris elpoja pilns jaunrades spēka. Protams, arī šeit gadījās savas rūpes un pretrunas, savas cilvēciskās vajības un neveiksmes, sievietes, kurām bija jācieš tādēļ, ka nepietika lomu, vīrieši, kuri lādējās, ka viņus pārslogo, bija savi «neatzītie ģeniji», kuri gāja lēmet simts gramus, un Petersons, tāpat kā senāk, skaļi sūdzējās par to, ka neizvirza jaunus un, protams, domāja pats par sevi. Taču teātris dzīvoja, elpoja pilns jaunrades spēka.

Vēlu vakarā pēc kāda «Otello» mēģinājuma, kad aktieri klusēdami bija izklīduši — tas parasti notiek tad, kad mēģinājums labi izdevies, kad domas un sirdis sāk saskanēt, — Metliks atvēra Toma plaukstu un telca:

— Joller, mēs vēl varam paveikt diženus darbus. Es saku — mēs varam...

Toms palika sēdot mēģinājumu zālē, lai ievilkto pāris dūmu un atdzēsētu sakarsētu galvu. Arī Maija vēl kaut ko meklēja savā rokas somiņā.

— Tu, Tom, laikam esi šai laikā ļoti daudz ko pārdzīvojis! Cik dziedoš! Skanēja Maijas balss!

— Kādēļ tu tā domā?

— Es neņemšu atpakaļ vārdus, ko tev kādreiz sacīju, — tu tāds biji. Tagad tu esi stipri mainījies.

— Tu droši vien būsi lasījis daudz sliktu lugu, dzīvi cilvēki tik spēji nemainās.

— Tev ir citāds skatiens un tava balss vairs neskan tukši.

— Un tomēr es padzītu no teātra Petersonu, — Toms spēji atrauca.

— Kādēļ tieši Petersons krent tavu sirdi?

— Klīdz tāpat kā senāk, bet vakar noskatījos lugu, — absolūti neprot tēlot.

— Ko lai dara, ja cilvēks tik ļoti grib.

— Man ir bērības draugs Ernā, arī viņam briesmīgi gribas tēlot. Bet viņš ir lielisks sovchoza direktors. Viens mans skolas biedrs gribēja kļūt mākslinieks, tagad viņš ir atzīts skurstēslauķis. Bet kolchozā kopj zirgus vecais aktieris Augusts, pati vienkāršība un realisms, tomēr uz teātri nenāk — netic pats sev.

— Vai tev nelielas, ka Petersons ir traģisks tēls. Tira neapdāvinātības traģika.

— Ja traģika, tad lai cieš pats, bet viņš liek ciest citiem.
 — Toties viņš nepazīst atdzimšanas prieku. Cilvēks ir ieguvis teatru skolas izglītību, darbā punktīgs, sabiedriskos pienākumus veic vairāk nekā rūpīgi...
 — Bet tēlot neprot.
 — Bet tēlot neprot. Petersons jau nav vienīgais... Tā ir problēma par ziediem, kas nenes augļus. — Iestājās klusums.
 — Saki, Tom, kādēļ tu atgriezies teatrī? Tikai atbildi godīgi.
 Toms britiņu padomāja:
 — Nevarēju klusēt, jo man bija daudz ko sacīt.
 Klusums.

Maija jau gribēja atzīties, cik norūpējušies bijuši teatra ļaudis, kā vienmēr bija paturējuši acis Tomu, taču vēl pēdējā acumirkli atguvas un nelauza Metlikam doto vārdu. Viņa iedziedājās:

— Ai, cik grūti grūti klusēt...
 — Maija, tev jau sirmums matos... Pamanīju to, kad senata aina turēju tavu galvu savās rokās.
 — Mēs visi teatrī agri novecojam, protams, tikai ārēji.
 — Maija, vai tu nejuties vientuļa?
 — Vientuļa?... Man ir darbs...
 — Bet dzīvē?
 — Tā jau ir mana dzīve.
 — Jaunība palet, Maija.
 — Vienreiz jau tai jāpalet.
 — Vai tu?... — Toms nedabūja vairs vārdus pār lūpām.
 — Saprotu saprotu, ko tu domā. Mēs, Tom, abi esam kā vilcieni, kas brauc pa biakus slieidēm, bet nesastopas nekad.
 — Kā tu to zini?
 — Citādi jau sen tie būtu satikušies.
 — Bet varbūt, ka...
 — Nē, Tom... Nerunāsim vairs par to, nekad. Es tevi apbrinoju. Apbrinoju.

Maija aizgāja pa kreisi, Toms pa labi. Aiz skatuves ir daudz gaitēju un durvju, vēl vairāk nekā publikas pusē.

Priekškars aizvērās. Priekškars aizvērās pēc «Otello» piektā cēliena. Labu laiciņu zālē valdīja kapa klusums, un tad piepeši sākās aplausu vētra. Jo biežāk atvērās priekškars, jo skaļāki kļuva aplausi. Beidzot priekškaru vairs neatvēra, Toms viens pats izgāja priekškara priekšā, lai paklanītos publikai. No zāles sauca: «Jollers! Jollers! Lai dzīvo Jollers!» Ko šai mirkli sajuta Toms, to viņš nespētu paskaidrot ne tagad, ne arī vēlāk, viss saplūda kopā par satraucošu aizkustinājumu. Tauta atkal pazina savu aktieri un aktieris savu tautu. Viņam iespieda sauja mazu puķu pušķīti.

Tikai nogājis no skatuves, Toms kaut cik attapās, viņš pateicās Maijai par lielisko tēlojumu:

— Pateicos tev, Maija, par tavām acīm, tavu sirdi un balsi. Tu atvēri man radošos avotus. Pateicos tev.

Toms aizkustināts pateicās Jago un citiem aktieriem un, kad viņš garderobes durvis sastapa Metuku, tas apkrita viņam ap kaklu un noskūpstīja. Tagama vīrišķīgi paspieda roku un smiedamies piebilda — teatrī runājot, ka Toms esot šai divkaujā uzvarējis. Bet tas nekas, viņš, Vello Tagama, paaugšoties vēl desmit gadus garumā. Toms atkal saraukšoties desmit gados drusku īsāks, gan jau tad vēlreiz pamērišoties spēkā.

Palicis viens garderobē, Toms saka noslaucīt vazelinu no sejas, tad piepeši vēriģi ieskatījās spogulī — kur gan bija radušās dziļās grumbas mutes un acu kaktiņos? No spoguļa tam preti raudzījās pazīvojis sirms vīrs, 41-gadīgs vecis. Sis iinijas droši vien bija ievīcis radīšanas prieks, ar ko viņu apveltījušas ilgās radīšanas mokas; tās droši vien bija radušās no sirdsdeģsmes; droši vien «Iekšēju ciņu» rezultātā, kā bija izteicies grāvracis Johanness.

Tikai tagad viņš atcerējās puķu pušķīti un atvēra aploksni: «Lielajam meistaram lielā apbrīnošanā!

Sirje (bez svilpjošā «s»)

Aktieri ir dīvaini ļaudis: tu saspiedīsi viņus spilēs — pat nelepīkstēsies, bet, tikko jaušami pleskarsies ple sirds, tūdaļ sāks raudāt. Liekas, arī šis studīstes pasniegtais puķu pušķītis nokļuva kaut kur sirds tuvumā, jo citādi Toms nebūtu novērsies sāpus, it kā tam spoguļi raudzītos preti liels ļaužu pulks.

Kad viņš ar puķēm rokā nokļuva kāpņu telpā, teatris jau bija apklusis. Bet kā apklusis? — Sis klusums dzīvoja un skanēja. Tiesām, vai tā bija aplausu atbalss viņa ausīs, vai satraukums sirdī, bet klusums skanēja kāpņu telpā, tas savādi dūca, it kā kad Rutss būtu svilpdams nošūcis pa margām.

Arā valdīja klusums, zvaigžnota marta nakts. Nakts vēsums bija pārsēdzis dienas atkusumu ar ledainu čaulu, tas čaukstēja zem kājām. Toms viens pats stāvēja tumšā teatra priekšā un domāja. Par ko? — Sobrid viņš to neaptvēra pats. Tas droši vien bija kādas jaunas idejas mīlgainais chaos, no kuras tikai ar laiku sāk atšķetināties skaidrāki domu pavedieni... Un visā apkārtņē neviena cilvēka, tik tukša bija pilsēta šai mirkli. Un tomēr aiz bulvara kokiem kāds stāvēja, kad Toms to ieraudzīja, ēna paslīdēja tālāk.

— Sirjel!

Cilvēks pasteidzināja soļus.

— Sirjel! — Toms skaļi iegavilējās un lielēm soļiem devās pāri ielai. Meitene apstājās un nodūra acis.

— Tu kādreiz man sacīji, ko tev nozīmējot mans «malaģecs», tagad es teikšu tev: vai tu, bērns, vari aptvert, ko man nozīmēja tavas pukes?

Toms satvēra viņas galvu abās plaukstās, pacēla tumšās kvēlojošās acis uz augšu, noskūpstīja meiteni uz lūpām un teica:

— Tagad, Sirje, saki man — tu.

No igauņu valodas tulkojis Jānis ZIGURS

MASKAVAS UNIVERSITĀTES 200 GADI

Universitātes pirmā ēka Sarkanajā laukumā no 1753 — 1793. gadam.

Maskavas Valsts universitāte Ļeņina kalnos. Priekšplānā: piemineklis Maskavas universitātes dibinātājam M. Lomonosovam.

TASS fotokronika

Par mūsu reprodukcijām

Vienlaik daži kritiķi nevarēja vienoties par to, kāda nozīme ir mākslinieciskai individualitātei jaunrades darbā. So scholastisko strīdu varētu neminēt, ja mēs vienmēr atcerētos, ka bez spilgtas mākslinieciskas personības nav domājama lielu un pallekamu mākslas darbu radīšana. Gleznojot dabu, cilvēkus vai sadzīves ainas, māksliniekam jādod savs spriedums par attēloto, jāparāda sava attieksme pret īstenību, jāizvēlas savām spējām, gaumel un temperamentam atbilstošā izteiksmes līdzekļi. Tāpēc arī padomju mākslā, kura ir tik bagāta dažādām mākslinieciskām individualitātēm, tiek dota patsa iespēja viņu pilnīgai attīstībai.

Sis pārdomas izrāsa Jāņa Liepiņa divu gleznu krāsaino reprodukciju levietošana šinī «Zvaigznes» numurā. J. Liepiņš (dzim. 1894. g.) ir savdabīgs mākslinieks. Viņa gleznotāja gaitas sākās 1911. gadā, kad mākslinieks sācis apmeklēt Jūlija Madernieka studiju Rīgā. Vēlāk J. Liepiņš mācījies Kazanas mākslas skolā un kādā privātā studijā Pēterburgā. Viņa mākslinieciskā personība nobrieda meklējumos un pretrunās. Progressīvi noskaņotais gleznotājs savu darbu lemas pa lielākal daļai ņēma no zvejnieku un darba zemnieku sūras dzīves, ko viņš attēloja bez jebkādas idealizācijas un sentimentālisma. Dzīves skaudrās ainas mākslinieks ietvēra dinamiskā un dramatiskā formā.

Zināmu leskatu Jāņa Liepiņa mākslā dod šeit reproducētie darbi «Cerīti» un «Jūra». Klusā daba «Cerīti» gleznota pirms desmit gadiem. Gleznotājs parāda balto un zilā ceriņu ziedu formu un krāsu košo daļumu. Viņš neakcentē detaļas, bet cenšas uztvert raksturīgāko un nozīmīgāko krāsu attiecības un formu veidojumā. Tas piešķir glezmai zināmu metviedīgumu, bet reizē arī svaigumu. Bagāts ir gleznas kolorīts ar brūno fonu, balto un zilā ceriņu krāsu niānsēm, gaišo galdautu un gaismas akcentiem.

Studija «Jūra» uzgleznota pēdējā laikā. J. Liepiņš ir teicams jūras pazinējs un daudz gleznojis zvejniekus un jūrmalu... Viņu vāļi traucas uz krastu. Debesis kļīst nemierīgas mākoņu strēles. Gleznā jūtama jūras plašuma elpa, tās mūžīgā kustība un dinamika. Gleznotājs nemil izskaistināt dabu un jūras sāļuma attēlojumā vietas nav maigiem toņiem. Tāpēc viņa izvēlētais krāsas ir skarbas, bet patētas. Nelielā studija, kas gleznota ar talantīga mākslinieka roku, atstāj spēcīgu iespaidu.

M. Ivanovs

J. LIEPIŅŠ. «JŪRA».

Stalīna premijas laureate, Latvijas PSR Tautas skatuves māksliniece Anna Priede baletā «Esmeralda».

Ž. Legzdīņa foto

A. Priede Čaikovska baletā «Gulbju ezers»

J. Lercha foto

zinīga, strauja, deļā virtuozā ir Priedes tēlotā Odilija. Abi tēli prasmīgi traktēti un ar savu māksliniecisko iedarbību aizrauj skatītāju.

Annas Priedes izcilākie panākumi saistās ar baleta klasiku. Viņas veidoto tēlu galerijā ir gan Aurora no «Apburtās princeses», gan Kitrija no «Don Kichota», gan deļās un pantomimiskajās epizodēs reālā un psiholoģiskajā pārdzīvojumā izteiksmīgā Esmeralda, gan kvēlā mīlētāja Džuljeta un cēlā, skaistā Raimonda.

Interesants un daudzveidīgs ir mākslinieces sniegums padomju baletu uzvedumos. Neizmirstams ir viņas veidotais sirsniņgais un liegais Marijas tēls Asafjeva baletā «Bachčisaraļas strūklaka», pārliecinoša ir viņas saucēja Laurensija Kreina tā paša nosaukuma baletā un patiesi meistarīgi māksliniecei izdevies zīmēt Lenas pāraugšanu Culaki baletā «Jauņība». Pie lielākajiem Annas Priedes sasniegumiem pieskaitāma daudzveidīgā Leldes tēla radīšana Skultes baletā «Brīvības sakta». Rūpība, ar kādu māksliniece strādāja pie šī snieguma, raksturīga visam viņas darbam. Par Leldes lomas atveidošanu Anna Priede apbalvota ar Staļina premiju. Pērn, ievērojot lielos nopelnus baleta mākslā, deļotājam piešķirts Tautas skatuves mākslinieces goda nosaukums.

Apdāvinātā deļotāja iekarojusi lielu mīlestību un plašu popularitāti tautā. Un ne tikai pie mums, bet arī brālīgajās republikās atzinīgi min Annas Priedes vārdu. Sādu ievēribu Tautas māksliniece izpelnījusies ar savu realistisko tēlojumu, ar harmonisko, precīzo deļas izpildījumu. Katrā viņas kustībā ir liela izteiksmība, kas kalpo tēla iekšējās būtības dziļākai atklāsmēi.

Anna Priede neapstājas pie sasniegtā, bet pilnveido savu meistarību, lai sniegtu skatītājam jaunus, skaistus baleta mākslas tēlus.

O. Ribovska

Izteiksmība, vijīgums, daile

Mācību telpā skanēja jautra bērnu čala. Skolotāja bija iegrimusi sarunā ar sievieti, kas nupat kā atnākusi ar gadus desmit vecu meiteni. Skolniece izmantoja šo gadījumu, lai patrokšpotu un izmēģinātu sarežģītākus vingrinājumus. Atvestā meitene stāvēja, biki piespiedusies pie sienas, un ar interesi vēroja notiekošo. Vai tiešām beidzot piepildīsies kvēlā vēlēšanās? Viņa varēs mācīties deļot... Bet varbūt skolotājam liksies, ka Anna nav piemērota deļas mākslai. Tomēr nē... māte bija ierādījusī pirmos deļas soļus un meitene atcerējās, kāds prieks dzirkstīja mīļajās acīs, vērojot meitas kustības. — Viņa centīsies. Anna tik ļoti gribēja pievienoties šo meiteņu pulkam.

Lūk, tur jau māte nāk kopā ar skolotāju. Pēdējā liek Annai izpildīt dažus «pa». Tad viņa apmierināti pasmaida, noglāsta kautrās meitenes galvu un saka: — Mums veiksies!

...Tā Anna Priede sāka savus pirmos baleta soļus Tangļjevas-Birznieces studijā. Tai laikā baleta skolas Latvijā nebija. Daži šīs mākslas entuziasti māca jauno audzi, sarīko arī baleta vakarus, kuros līdzās skolotājam piedalās arī audzēknes.

Tangļjevas-Birznieces baleta vakaros īpaši izceļas Anna Priede. «Pas de trois» no Drigo baleta «Leļļu feja», sarežģītās variācijas no Cereņina baleta «Armīdas paviljons», kur piedalās A. Priede, vienmēr sajūsmina skatītājus. Sos priekšnesumus arvien nākas atkārtot.

Kādu laiku jaunā deļotāja baleta mākslu apgūst arī pie A. Fjodorovas, bet 1933. gadā, kad pie Nacionālās Operas nodibinās baleta studija, arī Anna Priede sāk tur mācīties.

Studijas izlaidumā Anna deļo brīnišķīgo gulbju princesi Odetu Čaikovska baletā «Gulbju ezers». Panākumi ir lieli, un jaunā māksliniece sāk savas skatuves gaitas. Deļotājas Priedes mākslinieciskās attīstības ceļš ir cieši saistīts ar šo lielisko Čaikovska baletu — Odeta bija viņas pirmā loma...

Otrreiz «Gulbju ezera» iestudējums Annai Priedei bija nozīmīgs 1944. gadā, tūlīt pēc Rīgas atbrīvošanas. Smagi bija kara laikā darba apstākļi. Rīga grīma tumsā, grūtības bija ar elektrību, kurināmo. Bet Rīga bija brīva! Un cilvēkiem bija tiesības un liela vēlēšanās baudīt mākslu.

Sai laikā pirmais balets uz mūsu Operas un baleta teatra skatuves ir «Gulbju ezers». Lai to sagatavotu, pašalzdziģi un dedziģi strādā galvenās lomas tēlotāja Anna Priede. Viņas entuziasms sajūsmīna un aizrauj visu deļotāju kolektīvu. Māksliniece izveido aparātu un maļgu Odetas tēlu, iepriecina ar deļojuma augsto gatavības līmeni.

1951. gadā «Gulbju ezeru» iestudē jaunā interpretacijā — pilnīgi pārveidots tiek baleta finals, atbilstoši Čaikovska muzikalajiem nodomiem. Tagad spilgtāk izceļas viņas līnija, kas izraisās starp jauniešu dzidro mīlu un jaunajiem tumsas spēkiem. Finalā mīlestība uzvar, un, saulei austot, gulbju jaunavas atkal pārvēršas par cilvēkiem. Sajā traktējumā Odetas un Odilijas tēlus veido viena un tā pati deļotāja. Tagad skatītājam īsti atklājas Annas Priedes lielā mākslinieciskā meistarība. Liega un harmoniska ir viņas veidotā Odeta, gulbju jaunavas pārdzīvojumus deļotāja dziļi saista ar Čaikovska muziku. Pašap-

A. Priede Skultes baletā «Brīvības sakta».

FRIDRICHS ŠILLERS UN LATVIEŠU LITERATURA

(Viņa nāvesdienas 150 gadu atcerai)

Šillera cīņa pret despotismu un reliģozo fanatismu, viņa uzskati par tautas masu nozīmi vēsturē, vētrinā sauksmē vēltīt visus spēkus dzimtenei, viņa humanisms un augstā mākslas meistarība dara vācu nacionālās kultūras lepnumu tuvu visas pasaules darbaļaudīm kā agrāk, tā mūsu dienās. «... idejas, kas ir Šillera darbos, — teica Vācijas Demokrātiskās Republikas ministru prezidents Oto Grotevols š. g. 4. aprīlī Veimarā, lielā dzejnieka piemiņas svinības atklānot, — nedrīkst palikt vēsturē, bet tām jātop par darbu». Tās ir jau tapušas par darbu, ir jau veicinājušas progresīvās sabiedriskās domas un literatūras attīstību arī Latvijā.

I.

Tiklīdz Šillers guva pirmos panākumus savā dzimtenē, t. i., 18 g. s. 80. gados, rakstnieka darbi kļuva pazīstami arī Latvijā. Jau 80. gadu vidū Rīgā izrādīti viņa «Laupītāji». Tas notika toreizējā «Musses» teātrī (tagadējās ZA Fundamentālās bibliotēkas telpās), kur apmeklētāju lielumliels vairums bija latviešu darba tautai naidīgie baltvācu muižnieki un Rīgas patricieši, taču skatītāju vidū atradās arī apgaismes ideju garā izaugušais jaunais Garlībs Merķelis.

Savā autobiogrāfijā Merķelis stāsta, ka jauneklīgos gados, būdams bez līdzekļiem, atradies ļoti grūtos apstākļos. Tikai gadījums glābīs no kļūmīga soļa (domājams — pašnāvības). Šis gadījums bija nejauši redzētā Šillera «Laupītāju» izrāde, kas, sākumā gan netieši, plevērsa Merķeli literārajam darbam. Merķelis iestājas par aktieri un sazvērnieka Sako lomā piedalās Šillera «Fiesko» izrādē Jelgavā. Teatra darbinieku rokās nokļūst Šillera tikko sarakstītā «Don Karlosa» eksemplārs, par ko izceļas dzīvas debātes. Merķelis atceras: «Visi bij no tā kā aizdedzināti, arī es.»

1796./97. g. ziemā Merķelis jau kā «Latviešu» autors dzīvo Jenā, kur satiekas un

iepazīstas ar Šillera personīgi, par ko savas autobiogrāfijas otrā daļā uzraksta veselu nodaļu — «Šillers». 1799. g. Merķelis ir klāt Šillera «Vallenšteina» pirmizrādē Getes vadītajā teātrī Veimarā.

19. g. s. pirmajā pusē parādās pirmie Šillera darbu tulkojumi latviski, visvairāk vācu mācītāju «atdzejojumā», cik šajos mākslinieciski vājos un valodas ziņā kroplajos pantīņos par dzeju var runāt. Pats galvenais — aiz lokalizējuma maskas slēpjoties, Šillera progresīvie centieni nereti tika pavērsti diametrāli pretēji. Piemēram, 1829. g. «Magazinās» kā Šillera «Jātņieku dziesmas» latviskojums iespiesta «Kara jātņieku ziņģe». Kur oriģinālā lasām nemiera pilnu protesta domu — «No pasaules brīvība zudusi ir, Redz tikai kungus un kalpus», tur «atdzejotājs», kāds mācītājs, sludina savu baznīcas morāli — «Par velti jūs brīvību meklējiet Pie viltīgas pasaules māņiem.»

Piecdesmit gadu laikā tā pārtulkoti kādi desmit, piecpadsmit Šillera dzejoļi — «Cīņa ar pūķi», «Zvana dziesma», «Cimds», «Meitiņa no svešuma» u. c., no kuriem nereti viens un tas pats vairākkārt, piemēram, «Oda priekam». Visvairāk un samērā labāk šai laikā no Šillera atdzejotājiem darbojies K. Hugenbergers.

Ipaši atzīmējams notikums ir kāda vārda nezināma latviešu jauneklīga, dzimtcilvēka, veiktais Šillera «Laupītāju» tulkojums ap 1825. g. Muižā par galdnieku un sulaini strādādams, tas iemācījies vācu valodu un, baronu ceļojumos pavadīdams, bijis kādu laiku gan Pēterburgā, gan citur, redzējis arī «Laupītāju» izrādi. Luga jauneklī tā aizrāvusī, ka viņš to pārtulkojis un kopā ar citiem dzimtcilvēkiem arī izrādījis Ādažu muižas šķūnī, pats tēlodams Kārli Moru.

Tā bija pirmā teātra izrāde latviešu valodā, sen pirms reakcionārā «Zūpu Bērtuļa» iestudējuma, kuru buržuāziskie vēsturnieki aplam daudzinaja par latviešu teātra sākumu.

«Laupītāju» pirmā tulkojuma manuskripts saglabājies un atrodas ZA Fundamentālajā bibliotēkā.

2.

19. g. s. otrā pusē Šillera darbu izplatība Latvijā stipri paplašinājās un padziļinājās. Pieauga to izglītoto latviešu skaits, kuri lasīja vācu klasiku oriģinālā, tika nodrukāti arī daudzi Šillera tulkojumi.

60. gados «Pēterburgas Avīzēs» iespiesta Alpu mednieka dziesma no «Vilhelma Tella», bet «Mājas Viesi» — J. Ruģēna tulkotā «Oda priekam»; K. Biezbārdis (bez tam vēl arī Fr. Brivzemnieks) atdzejojis Zvana dziesmu, J. Alunāns dziesmu («Mēs savā valā dzīvojam») no lugas «Laupītāji» u. c. Šillera lugu «Orleanas jaunava» un «Marija Stjuarte» atstāstījumi prozā iespiesti atsevišķā grāmatiņā, kas piedzīvo divus izdevumus; īpaša grāmata, tikai stipri vājā tulkojumā iespiesta arī triloģijas «Vallenšteins» pirmā daļa «Vallenšteina nometne».

70. gados nozīmīgākais un labākais Šillera latviskotājs ir Auseklis, kas, aforismus ieskaitot, tulkojis, pa daļai lokalizējis tuvu pie dīdesmit Šillera dzejas darbu, to skaitā «Ibika dzērves», «Meitiņa no svešuma», «Ideāli», «Dziedātāja atvadišanās» u. c. Viens no labākajiem to vidū ir dzejoļa «Cerība» tulkojums, kas saturā ziņā precīzi atbilst oriģinālam, kā arī saglabā tā dzejiskumu un noskaņu.

Ipašu popularitāti ieguvusi tēvzemes mīlestības apdvestā sauksmē no «Vilhelma Tella»:

*Pie tēvu zemes dārgās ķerīs klāt,
To turī ciet ar visu savu sirdi!
Tev šeitān stipras saknes droši tur;
Kā niedra būsi svešā malā tur,
Ko mazais vējiņš iespēj samaitāt.*

Pret tiraniju vērstās, tautas brīvības ilgu apdvestās Šillera patos radniecīgs arī Auseklja oriģināldzeja.

80. un 90. gados pirmo reizi uz latviešu skatuve izrādītas Sillera lugas.

1889. g. Rīgas Latviešu teātrī spēlēja «Luize Millere» («Mīla un viltus»), kas paliek repertuārā septiņus gadus. Galvenajās lomās redzam tā laika izcilākos latviešu skatuves māksliniekus. Luizi tēlo Dace Akmentīņa, viņas vecākus — Bertā Rūmniece un Jānis Brigaders, Ferdinandu — Aleksandrs Freimanis, lediju Milfordu — Jūlija Skaldriete, Vurmu — J. Duburs.

No 1894. līdz 1898. g. tanī pašā teātrī redzam «Laupītājus» (Jelgavā izrāde bij izsludināta, bet policijas aizliegta jau 1885. g.). J. Jansons-Brauns «Dienas Lapā» par lugu notēlotajiem apstākļiem un tās idejām rakstīja: «... arī šē valdīja varmācība un svētulība, arī teit zemākie ļaudis tika kalpināti un izsūkti, kamēr muļniecība un garīdzniecība dzīvoja liksmībā un izšķērdībā, un tādējādi arī saprotams, kamdēļ ar tādām gavilēm saņēma šo ražojumu. Teit bij piesacīts karš novecojušai sadzīves kārtībai, pārdzīvotiem uzskatiem; un, ja toreiz sludinātās idejas kā «abstrakta taisnība un mīlestība» tagad pašas izstumtas iz slīdēm un to vietā stājušies ziniski pamatoti uzskati, kā reformējama mūsu sadzīves kārtība, tad tomēr savā laikā šīs domas ļoti daudz virzīja uz priekšu cilvēci, rādīdamas, kas noārdāms un noplēšams. Teit arī meklējams Sillera svars savā laikmetā: toreiz viņš karoja un cīnījās par progresu idejām, dziedāja par brīvību, kas ausīs nākamībā visai cilvēcei!»

Bez tam vēl Rīgas Latviešu teātris 1895. g. izrādīja «Orleanas jaunavu» un 1897. g. «Mariju Stjuarti».

Sillera ietekmē izauguši un viņa darbus popularizējuši daudzi no redzamākajiem jaunstrāvnikiem.

Līdz ar Ļermontovu, Gogoli un Puškinu Sillers bija viens no mīļākajiem autoriem arī Veidenbaumam, kurš pārtulkoja un 1890. g. «Austrumā» publicēja Sillera «Uzvaras svētkus» un «Jātnieku dziesmu». «Jātnieku dziesmas» beigu vārsmā —

*Kas dzīvību baidās ķīlām likt,
Pie istas dzīvības nevar tas tikt,*

Veidenbauma meistariskajā atdzejojumā ieguvis lielu popularitāti un līdz ar Veidenbauma oriģināldzejojumiem izplatījās norakstos, vēlāk sastopama arī revolucionāro politliedzīto cietuma kladēs.

Jaunībā Sillera daudz lasījis un ar viņa darbiem aiztāvusies Aspazija. Viņas pašas vārdiem runājot:

*Ar tavām domām un ar tavām jūtām
Mēs uzaugām.
Tu biji, kas mums deva lepno vārdu:
«Pret varmākām».*

Raiņa dienasgrāmatā (1882.—1884.) ir ieraksts — «līdz pusdienai sēdēju un lasīju «Vallenšteinu», un viņa piezīmēs tulkojamo autoru vidū minēts arī Sillers.

Daudz par Sillera rakstīti Raiņa vadītāja «Dienas Lapā». 1892. g. 7. n-rā, kritizējot t. s. «māmuļas» kosmopolitiskos principus teātra vadīšanā, «Dienas Lapa» atsaucas uz to, ka — «Sillers māca: katra teātra pienākums ir, pirmā kārtā, būt tautiskam...» 1894. g. 172. n-rā Zelferts, oponentams reakcionārajai avīzei «Baltijas Vēstnesis», raksturo Sillera kā rakstnieku, kura «idejas ir dzīvas idejas, tādas, kas reālo dzīvi aizņem un groza... Lai lasa «Laupītājus», «Don Karlosu», «Vilhelmu Tellu!» Vai tad varēs teikt, ka «ideālais Sillers ievēroja vairāk dzīves jaukā saskāp?» Viņa brīvības gars izmēž dzīves vistumsākos kaktus, kur tīri nekādas saskāpas.»

Vispār — cīņā par savu ideju realizāciju jaunstrāvniki balstījās arī uz Sillera.

3.

20. g. s. sākumā Sillera darbu izplatība Latvijā turpinās. Liela nozīme te Raiņim, kas savā daudzražīgajā un augstvērtīgajā ciltautu klasiķu tulkošanas darbā Sillera veiktās samērā lielu vērtību. Arī savās piezīmēs Rainis uzsvēris, ka Sillera dramaturģijas principi, t. s. ideju drama, viņam tuvi. Radniecīga ar Sillera Raiņa dramaturģijai arī lielu tautas masu uzvešana uz skatuves, tautas nozīmes akcentēšana vēsturē.

1901. g. Rainis pārtulko «Vilhelmu Tellu», kas tanī pašā gadā iznāk grāmatā. 1905. g.

luga izrādīta Rīgas Latviešu teātrī, bet 1909. g. Jaunajā Rīgas teātrī A. Mierlauka režijā ar G. Zibaltu — Tella, A. Amtmani-Briedīti — Melchtala, M. Smičeni mazā Valtera lomā. Luga ir Jaunā teātra repertuārā līdz pat pirmajam pasaules karam un piedzīvo ap piecdesmit izrāžu.

1906. g. Raiņa tulkojumā grāmatā iznāk «Marija Stjuarte». Pēc tam tā vairākkārt izrādīta uz skatuves.

1910. g. Rainis kopā ar Aspaziju jaunā, labākā tulkojumā sniedz latviešu lasītājiem «Laupītājus», ko izdod E. Birznieka-Upīša izdevniecība «Dzirciemnieki». Dažādos tulkojumos luga pārstaigājusi daudz skatuves, no 1901.—1914. g. piedzīvojuši pāri par 30 izrāžu.

1909. g. Rainis publicē Sillera «Hektora atvades» un «Bruts un Cezars» atdzejojumus, ko vēlāk ievieto krājumā «Nemierīga sirds».

A. Brigadere tulkojusi «Don Karlosu», kas izrādīts Rīgas Latviešu teātrī 1900. un 1910. g.

1910. g. grāmatā iespiests un tanī pašā gadā Jaunajā Rīgas teātrī izrādīts «Plesko».

Ne mazāk plaši bija izplatīta Sillera dzeja. Viņa «Zvana dziesma» vien līdz 1905. g. tulkota 11 reizi, izdota kopumā latviešu valodā kādos 30.000 eksemplāros.

Daudz par Sillera rakstīti literaturkritikā gan sakarā ar viņa lugu izrādēm, gan citādi, sevišķi 1905. g., rakstnieka nāves dienas 100 gadu piemiņu atzīmējot. Ipaši minams jaunā Andreja Upīša raksts Derīgu grāmatu nodaļas kalendārā 1906. gadam, kā arī R. Tautmīļa-Bērziņa materiāliem bagātā apcere «Latvieši un Sillers».

Andrejs Upīts, raksturojot Sillera «Laupītājus», saka: «Viss, kas sabiedrībā bij klusām rūdzis un viņņojies, izteicās lūgā ar svelošu, aizraujošu sajūsmu. Ruso ideju ledvests naidis un rūgtis, nelauzams protests pret laiku nekārtībām, šaurību un spaidiem, cilvēka dabisko dziņu sacelšanās pret sakropļotās kultūras prasījumiem, seklībā un nekrietnībā nogrimusi sabiedrība spiež dramas varoni — Kārlī Moru palikt par laupītāju, lai tā atriebtos par dubļos samīto cilvēku cienību.»

4.

No Padomju Latvijas literaturzinātniekiem par Sillera vairāk rakstījuši R. Peļše un K. Kundziņš. — R. Peļše plašā, vēl neiespiestā pētījumā pievērsies galvenokārt Sillera dramaturģijai, atspēkodams vairākus pārmetumus, kādi pārsteidzīgi vērsti pret Sillera vēlāko gadu darbiem. 1954. g. «Cīņas» 203. numurā, kur publicēti daži no šiem materiāliem, R. Peļše norāda: «Pirmspadomju krievu un aizrobežu kritika apgalvoja, ka Sillers savā mūža otrā pusē esot atteicies no savas jaunības progresīvajām idejām, no sava «dumpības» gara. Un pirmā liecība par to esot traģēdija «Don Karloss». Vēl ne tik sen tā domāja arī dažs labs padomju kritiķis, literatūras vēsturnieks. Te notiek liels pārpratums. Taisni otrādi: «Don Karloss» ir Sillera pirmā luga, kur galvenie progresīvie cīnītāji neatkāpjas no saviem nodomiem, neiet uz kompromīsu, samierināšanos ar ienaidnieku. 19. gadu simteņa vācu funkuru un liela mērā arī buržuāzijas kritiķiem taču patika pasauleslāveno dzejnieku, dramaturgu parādīt brīvdomības, radikālisma reneģata lomā.»

K. Kundziņš savā grāmatā «Latviešu teātra repertuārs» (1953.) sniedzis bagātus un pārbaudītus materiālus par Sillera lugu gaitām uz latviešu skatuve. Atzīmējams arī K. Kundziņa raksts «Tautas rakstnieka Andreja Upīša «Zanna d'Arka» salīdzinājumā ar darbiem ciltautu literatūrā», kur raksturota arī Sillera «Orleanas jaunava».

No vācu dramaturģijas Padomju Latvijas teātru repertuārā visvairāk bijušas tieši Sillera lugas. Dalles teātrī spēlēts «Plesko» (1944.), Jelgavas teātrī «Mīla un viltus» (1950.), Akadēmiskais Dramas teātris patlaban iestudējis «Don Karlosu» jaunā, J. Sudrabkalna tulkojumā. — «Vilhelms Tells» Raiņa tulkojumā pēckara gados no jauna iespiests jau trīs reizes.

Sillera nāves dienas 150 gadu atceres atzīmēšana arī Padomju Latvijā izvērsās par lielu kultūras vērtību un tautu draudzības centienu demonstrāciju.

A. Vilsons

«Ziemeļpols-5»

Aprīļa sākumā no Ļeņingradas izlidoja polarpētnieku grupa — jaunās dreifējošās stacijas «Ziemeļpols-5» kolektīvs. So staciju organizēs Ziemeļu Ledus okeana centralajā daļā.

Pirms izlidošanas uz Arktiku stacijas vadītājs Arktikas zinātniski pētnieciskā institūta vecākais līdzstrādnieks N. A. Volkovs izteicās preses pārstāvjiem, ka staciju «Ziemeļpols-5» iekārtos ziemeļpola rajonā uz piemērota ledus gabala. Stacija dreifēs pašā pola tuvumā. Tam liela nozīme to daudzo zinātnisko problēmu risināšanā, kas saistītas ar šā Arktikas mazizpētītā rajona dabas dziļu izstudēšanu.

Jaunās stacijas darba programma plašāka par to staciju programmu, ko pildīja un pilda pašreizējās stacijas, kas jau strādā Arktikā. Jaunā modernā iekārta dos iespēju veikt daudzveidīgākus okeanoloģijas, ledus pētniecības un citus darbus.

Ļeņingradā polarpētniekiem gatavo uzlabotas konstrukcijas dzīvojamās mājīņas. Tām būs labāka siltumizolācija, krāsns apkure un ventilācija. Automatiskā telefona stacija dos iespēju uzturēt sakarus ar visiem noņemtnes objektiem. Polarnieku rīcībā būs kinolekārta, bibliotēka un daudz kas cits, kas nepieciešams labai, kulturalai atpūtai dreifa apstākļos.

Dreifējošās stacijas «Ziemeļpols-5» kolektīvā ir speciālisti, kam pieredze darbā Tālaļos ziemeļos, tai skaitā vairāku zinātnisku ekspedīciju dalībnieki: ģeogrāfisko zinātņu kandidāts Z. M. Gudovičs, kas vada hidroloģisko grupu; hidrologs N. P. Sesternikovs, magnitologs un astronoms R. M. Galkins, aeroloģiskās grupas vadītājs S. I. Sokolovs, radiisti I. G. Galkins un Ļuborecs, ārsts — medicīnas zinātņu kandidāts L. E. Ponomarevs un citi. Vairums kolektīva locekļu — Ļeņingradieši, Arktikas zinātniski pētnieciskā institūta darbinieki.

Pirmā poļu lidmašīna Maskavā

Līdz pēdējam laikam starptautisko aviācijas līniju Maskava-Varšava apkalpoja Padomju Savienības Civilās gaisa flotes lidmašīnas. Šā gada februārī tika parakstīta vienošanās, ka Polijas Tautas Republika un Padomju Savienība apkalpos šo līniju pēc līdzīgu tiesību principa. Pirmā poļu lidmašīna atlidoja Vnukovas aerodramā 7. aprīlī. Tā ir liela moderna pasažieru lidmašīna, kas veic attālumu no Varšavas līdz Maskavai 6 stundās 15 minūtēs ar nolaišanos Viļņā. Polijas lidmašīnas veiks divus reišus nedēļā abos virzienos.

Republikas meistarsacīkstēs 1954. gadā. 10 000 m skrējienā ved J. Burvis, aiz viņa A. Jansons un A. Cernovs. V. Ivanova foto

Tur sacensības ritēja pilnā sparā. Viņš uzlīnāja, ka 1500 m skrējienā paredzētais pēdējais ar tādu nodomu, lai Jānis paspētu ierasties, bet sarunāto vedēju pušī jau bija krietni izkauninājuši.

Sākās skrējienā 1500 m distancē. Tūlīt pēc signāla izrāvās Arnis Siviņš, aiz viņa sekoja Jānis Burvis. Dažu metru distance starp abiem nesamazinājās līdz pēdējam aplim. Burvis arvien vairāk tuvojās pirmajam skrējējam un pēkšņi tempu kāpināja vēl straujāk, aizlēdamas Siviņam garām. Pie mērķa treniņu biedrs bija pārspēts par 30 metriem, rezultāts 4 min. 28 sek. Meistarsacīkšu noslēgumā Burvim pirmo reizi pasniedza čempiona žetonu — tā bija atzinība par ieguldījumu pūlēm un darbu.

Arī sporta sasniegumus, tāpat kā visās citās lietās, izveidojas zināma secība, tas ir, cilvēks nekļūst uzreiz no skolas rekordista, teiksim, par republikas rekordistu, bet savā attīstībā iziet visas stadijas — ir sava rajona vai pilsētas labākais sportists un tikai tad iziet republikas arenā. Jānis Burvis no šiem principiem nedaudz atkāpies. Pēc republikas jaunatnes sacensībām vieglatlētikā 1951. gadā, kur jaunais sportists 1500 metru skrējienā bija trešais, treneri bija pārliecināti, ka Jurim Lukstiņam, Jānim Burvim un Teodoram Kalniņam ir pa spēkam, spriežot pēc viņu rezultātiem, labot Vissavienības labāko sasniegumu 3x

Trīs rekordisti

Vidusskolā sākās gala pārbaudījumi, bet Jānis Burvi iedalīja Rūjienas izlases komandā ASB «Daugava» Valmieras teritorialās padomes meistarsacīkstēm vieglatlētikā. Sacensības notika taisni tajā dienā, kad skolā bija kārtojams eksamens fizikā. Pārējie sportisti jau no rīta sēdās mašīnā ceļam uz Valmieru. Jānis nervozēja: gan par to, kā veiksies pārbaudījumā, gan par to, kā viņš viens pēcpusdienā nokļūs Valmierā. Sarunāta bija mašīna, bet nevarēja zināt, vai noteiktajā stundā viņš varēs jau izbraukt. Un, ja nu druscīn aizkavējas, var gadīties, ka sacensības jau beigušās.

Pienāca Jāņa kārtā saņemt biļeti un atbildēt. Viss pārējais alzmīrsās un tikai, kad eksaminācijas lapā ierakstīja atzīmi «labi», viņš atgādās, ka tūlīt jāsteidzas uz norunāto vietu pie mašīnas.

Bet braucējs jau bija prom. — Kā, vai tad komandai vairs neesmu vajadzīgs? — Jānis sarūgtināts domāja.

Labā pusstunda bija jāpagaida uz ceļa, līdz gadījās nejaušs braucējs uz Valmieru.

1000 m stafetes skrējienā jauniešiem. Sarīkoja specialas sacensības rekorda labojuma mēģinājumam un tās beidzās sekmīgi. Daudzi skatītāji bija aculiecinieki, ka «Dinamo» stadionā Rīgā futbola spēles starplaiķī pušī stafetes kociņu pie mērķa pienesā 8 minūtēs 2.2 sekundēs un tādējādi pārspēja labāko Vissavienības sasniegumu.

Kopš tā laika Jāņa Burvja vārds vieglatletiem droši vien būtu jau aizmīrsies, ja, lūk, pagājušajā gadā, atgriezies no dienesta Padomju Armijā, viņš nesagādātu atkal pārsteigumus.

Pēc teritorialās padomes sacensībām Valmierā Burvim bija jāstartē «Daugavas» meistarsacīkstēs Rīgā. Ka republikas rekorda laiks 5000 m distancē nav sevišķi augsts, to zināja visi, bet tomēr — turas jau 6 gadus.

Startēja arī biedrības čempions A. Jansons. Kad pēc starta viņš skrējienā sāka ļoti straujā tempā, Burvim likās, ka to pat neizturēs, kur nu vēl sāpēt par rekordu. Skatī-

runis un skatītāju saucieni vēstīja, ka abi priekšējie ejot rekorda laikā, bet tad Jansons sāka atpalikt. Tempu kontrolēt tagad bija grūtāk, bet pašam likās, ka samazināties tas nav. Pēdējā pagriezienā Burvis pameta skatlienu atpakaļ — Jansons sekoja pēc kādiem 100 metriem. Uzvara droša, bet kā ar rekordu? Saskaņojot visus chronometrus, laiks izrādījās 14 min. 50,2 sekundes. Rekorda ailē ierakstīja Jāņa Burvja vārdu.

Republikas meistarsacīkstēs abi sīvākie pretinieki tikās atkal. Starts 10.000 m distancē. Skrejceļiņa malā aiz laika tiesnešu paaugstinājuma, uzmanīgi vērodams startera kustības, stāvēja Jāņa Burvja treniņu biedrs Siviņš. Reizē ar šāvieni viņš iedarbināja chronometru.

Skrējēju priekšgalā izvirzījās Jansons, Cernovs un Burvis. Valrākus kilometrus turpinājās vienmērīga cīņa, un katrā aplī, kad garām traucās Burvis, Siviņš, paliecies uz priekšu, atkārtotā vārdu «labi». Tad uzsāko ātrumu samazināja Jansons un 7. kilometrā jau priekšā bija Burvis. Atkal Siviņš atkārtotā «labi», bet vēl pēc riņķa «var druscīn ienākt». Vienmērīgā tempā turpinājās skrējienā, un pirmais mērķa lentu skāra Burvis. Kad paziņoja rezultātu 31 minūtē 33,2 sekundes, skatītāji saprata, ka Siviņš ziņojis par iepriekš sastādītā skrējiena grafika izpildi, kurā bija paredzēts labot republikas rekordu. Tas tagad izdarīts.

Pelēki rudens mākoņi vēlās pāri Valmieras stadionam, pa reizi nolieta siks lietņi. Sodiens bija paredzēts labot republikas rekordu 3000 m skrējienā. Tam gatavojās A. Jansons. Taču skriet bez konkurences ir grūtāk un kur nu vēl tik tuvu rekordam. Biedram «palīgā» devās Burvis. Sākuma ātrums izlikās mazs, un viņš jau grībēja uzņemties vadību, bet varbūt Jansons taupa spēkus beigām? Skrēja abi kopā un, tikai izjutis, ka tādā tempā rekorda nebūs, Burvis «pielika soli». Vēl aplis, un tiesnešu uzņemtais laiks ir tieši par 1 sekundi labāks nekā iepriekšējais rekords. Jāņa Burvja rezultāts ir 8 min. 43,8 sek.

Tā rūpnīcas REZ tehniskajam kontrolierim Jānim Burvim pieder trīs republikas rekordi.

Atkal atdzīvojušies galvaspilsētas stadionā, nodarbības tur teilst krietni vēlu vakaros. Vieglatletiem ir lieli nodomi. Arī Jānis Burvis negrib palikt pie sasniegtā.

R. Ciniš

Jubileja rūpnīcā

Tā bija pavisam neparasta sanāksme vai — ka sacīja Rīgas kartonažas rūpnīcas veterāni — pirmā tāda uzņēmuma vēsturē.

Sanāksmē piedalījās viss uzņēmuma kolektīvs, bija ieradusies tik daudz viesu, tā ka dažiem pat nācās stāvēt kājās. Pie prezidija galdā rūpnīcas pirmrednieki, direktors, partijas organizācijas sekretars un, protams, pats jubilers — Rīgas kartonažas rūpnīcas vecākais strādnieks — litografijas iespiedējs — 79 gadus vecais Aleksandrs Lauberts, kura dzimšanas dienu un 60 darba gadu jubileju atzīmēt bija pulcējušies rūpnīcas lielā saime.

Darba biedri sirsnīgi apsveica sirmo jubilaru, pie min viņa kuplā mūža ritumu...

Jā, kad Aleksandrs Lauberts kā 17 gadīgs jauneklis iesāka savas mācekļa gaitas Lifšūta Tipolitografijā, vēl nepazīna sarežģītās litografiskās iespiedmašīnas un daudzus gadus viņam nācās strādāt ar rokas presi, kamēr leiviesās moderno iespiedmašīnu pirmie priekšteči. Sirmā strādnieka biogrāfijā mijas daudzu pilsētu nosaukumi, bet vēl biežāk mainās firmu īpašnieku uzvārdi, kuru

Meistars A. Lauberts darbā pie iespiedmašīnas.

Rīgas kartonažas rūpnīcas direktors A. Tjuuniks apsveic sirmo jubilaru A. Laubertu.

Z. Legzdina foto

labā bija savu muguru liecis Aleksandrs Lauberts. Savā ilgajā mūža vecals iespiedējs piedzīvojis triju karu postu, un tagad, raugoties zālē, kur kopā ar darba biedriem sēž arī viņa sieva, meita, mazmeita, Aleksandrs Lauberts domā par to, ka nākamās paaudzēs jāpasargā no agresoru tīkojumiem.

— Visstingrākais miera valrogs ir mūsu darbs, — mēdz teikt vecais strādnieks. Un šiem viņa vārdiem atbilst arī viņa darba devums.

... Viens no labākajiem iespiedējiem rūpnīcā. ... viņa krāsām visskaldrākie toni, viņa produkcija nepazīst brāķi...

Nē, tie nav vienkārši vietējas komitejas priekšsēdētāja Ezerkalna svētku runas epiteti! Valrāk nekā pūsgadsimta ilgā prakse litografijas darbā noslīpējusi vecā strādnieka prasmi līdz visaugstākajam meistariņam. Un, kad b. Ezerkalns saka, ka Aleksandrs Lauberts pēc skaņas nosaka visnecīgāko niķi savā mašīnā, ka viņš var izgatavot

neskaitāmus toņus katral krāsai un ka viņš ir īsts mākslinieks savā nozarē, tad vienprātīgi aplausi liecina: visi klātesošie domā tāpat!

Jubilaru apsveica rūpnīcas direktors, partijas organizācijas sekretars, viņam pasniedza Medicīnas darbinieku arodbiedrības Republikāniskās komitejas Goda rakstu, naudas premiju, dāvanas un daudz daudz ziedu.

Darba biedri sumināja viņa žirgto, dzīvespriecīgo

dabu, direktors slavēja darba māku un augstās prasības, kādas jubilers joprojām stāda sev un citiem, partijas organizācijas sekretare, novēlot ilgu mūžu, teica viņu kā priekšzīmīgu ģimenes galvu, kas jau trešā paaudzē audzina nākošos poligrāfiskus.

Bet visvairāk aplausu atskanēja brīdī, kad veco iespiedēju apsveica rūpnīcas jaunākā strādnece komjuniste Brigita Tomsone: vecās un jaunās strādnieku maņas sadarbība un sadraudzība ir katra darba kolektīva sekmju atslēga...

Satrakts sanāksmē runāja sirmās jubilers. Viņa biklais mulsums šķīta telcam: vieglāk gan strādāt, nekā uzslavas dzirdēt.

— Gribu vēl ilgi dzīvot, biedri, lai vēl daudz strādātu, jo bez darba nevaru iedomāties dzīvi.

V. Silis

L. Pēlmaņa teksts

VAI NEESAT PAZĪSTAMI?

G. Vīndedža zīmējumi

SVĪNA CEPURE

Platmali ceļ skolotājs, Pleklājīgi pasveicina, Ješka nevar — spēciņš vājs, Cepure no tira svina... Un zem tās sev ligzdu kāris Esot bezdelīgu pāris, — Nedrīkst Ješka «juntus» svaidīt, Putnu mazos bērņus baldīt!

JEŠKA PĀRPŪLĒJIES

Večukiņš lai pastāv kājās, — Gan jau atpūties mājās; — Ješka, bumbu sitot, skrējis — Papežus tā pārpūlējis, — Ka jau krampji zolēs kampj... Un bez tam... Lūdzu, nevainojiet viņu — Viņš tak neredz večukiņu!

SALDĀS BALVAS

Ješka, beletažā sēdot, Salds saldējumu ēdot, — Ari parteram dod «balvas» — Saldina viņš dažas galvas... Ja tas kādam netiktos — Lai tak galvu pavie nost!

SMALKĀ MEITA

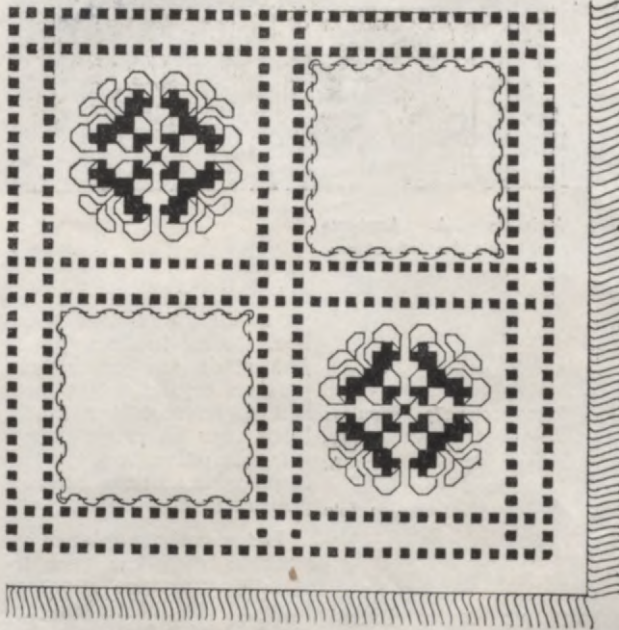
Māte strādā, slaištās meita — Nav jau laika darbiem «prastiem», — Jāizgudro jauna kleita — Tai ar rakstiem neparastiem, — Jāskrullē ir matos ragi, — Jānopulē sārti nagli, — Sevi jāveido par «glītu» Parazitū!

Rotāta sedziņa

Sedziņa pagatavota no neballnāta lina auduma. Rotāta baltiem vistras vai mullinē diegliem spodrā un svītru dūrienā. Raksta elementus ležogo caurās vilītes. Zīmējumā redzams sedziņas viens stūris. Sedziņu var pagatavot kā četrkantainu, tā arī gare-

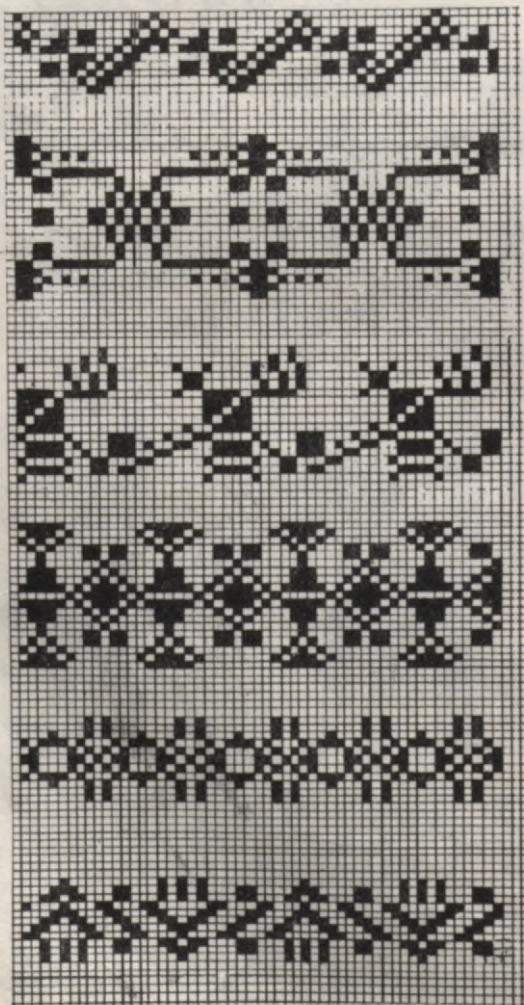
nu, atkarībā no kvadrātiņu skaita un sakārtojuma

Ari lielumu katrā rokdarbniece var izvēlēties brīvi, attiecīgi palielinot kvadrātiņu skaitu. Sedziņas malas noslēdz auduma bārktiņas. L. Godiņa

Raksti tamborējumiem un tikla darbiem

2. Ventaskrasta zīm.

Pirmais tērps pagatavojams no gaiši pelēka vilnas auduma. Josta un apkakles mala izšūta, vadoties pēc Kuldīgas novada tautas ģērba motīviem. 1. attēlā redzams apkakles malas rotājums, 2. attēlā — jostas rotājuma raksts. Rotājums šujams tumši zilās krāsas vilnas dzijām. Raksta vienas rūtīņas lielums nedrīkst pārsniegt 2 mm².

Tērpam četri pretielloču grupējumi, pagarināta plecu daļa un saktiņu rotājums.

Otrs tērps pagatavojams no auduma un adījuma. Svārki šauri, pieguloši, pieburs darināms pēc latviešu tautas tērpu motīviem ar pagarinātu plecu daļu un platām nošuvēm. Sudraba āķiņu aizdare. Zem piebura valkājams džemperis, kura raksts 3. attēlā. Džemperis var adīt kā pēc kimono piegrieztnes, tā arī ar lešūtām piedurknēm. Rotājums adāms slipi, vadoties pēc piegrieztnes. Tērpu var pagatavot no tumši zilās krāsas auduma, bet adījuma krāsas šādas: melnā rūtīņa — tumši zila, baltā rūtīņa — balta, svītrotā rūtīņa — citronu dzeltena, punktotā rūtīņa — rūsas sarkana. Pinitēs mainās zilā ar balto krāsu.

Trešā tērpa auduma krāsa tumši sarkana. Adītās blūzes daļas raksts 5. attēlā. Krāsas: melnā rūtīņa — melna, baltā rūtīņa — balta, svītrotā rūtīņa —

Tērpi ar adījumiem

sarkana, pieskaņota auduma krāsai. Blūzes daļa adāma pēc kimono piegrieztnes. Tērpam auduma apkakle, aproces, kaula podziņu rotājums. Svārku daļa var būt zvanveida griezumā vai arī šūta no 6—8 gabaliem. Priekšpusē kabatas ar podziņu apdari. Ceturto tērpu var pagatavot no melna samta, vilnas vai zīda auduma ar baltu vilnas jacītu, kura rotāta ar latviešu tautas tērpu sagšu motīviem. 6. un 7. attēlā redzams jacītas rotājuma raksts, kurš šujams svītru, spodrā un pītā dūriena tehnikās.

Izskatu josla a — šujama zaļās krāsas dzijām svītru dūrienā. Līkločis — b — šujams sarkanas un zilās krāsas dzijām. Svītras — c — šujamas zilās krāsas dzijām pītā dūrienā. Josla — d — šujama zaļās krāsas dzijām svītru dūrienā un sarkanas (melnā rūtīņa) un sinepju krāsas (svītrotā rūtīņa)

dzijām spodrā dūrienā. Josla — e — šujama zaļām, sarkanām un sinepju krāsas dzijām. Izskatu rakstam — f — svītru dūrienā mainās zilā ar zaļās krāsas dziju. Malu noslēdz mestās bārktiņas ar zaļās, sarkanas un sinepju krāsas dzijām. 7. attēlā redzams aproču rotājums, kurš šujams tāpat kā joslas — a, b, c, d.

Piektais tērps pagatavojams no vidēji zaļa auduma ar adītām pusgarām piedurknēm un plecu daļu, kuras raksts redzams 4. attēlā. Raksta krāsas: baltā rūtīņa — zaļa, pieskaņota auduma krāsai, melnā rūtīņa — melna, krustotā rūtīņa — sarkani brūna. Pinitēs mainās balta ar sarkani brūnu krāsu. Starp pinitēm melnā svītra adāma kreiliski. Tērpam pagarināta plecu daļa, auduma aproces un apkakle, atslēdža aizdare. Plecu daļa jāada pēc piegrieztnes (uz placiem jānorauca). E. Romanovska

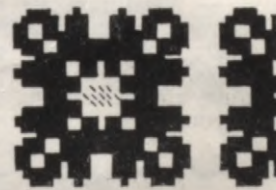
1. zīm.

2. zīm.

3. zīm.

5. zīm.

6. zīm.

4. zīm.

7. zīm.

Tērpi ar adījumiem

E. Romanovskas modeļi
M. Briedes zīm.

Zvejnieku kolchoza «Sarkanā bāka» kolchoznieku aicinājums uzsākt socialistisko sacensību par zivju nozvejas piektā piegādu plāna pirmstermiņa izpildi guvis mūsu republikas zvejniekos plašu atsaucību.

Attēlā – Skultes zvejnieku kolchoza «Zvejnieks» viri smeļ no stāvvada reņģes.

Ž. Leģzdiņa foto

MAKSA 3 RUBIK